

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ
ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠ/ΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΩΝ ΤΗΣ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ Α' ΚΑΙ Β' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Επιβλέπων καθηγητής: Κατσίκης Απόστολος

Κρανάς Σπυρίδων

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Ιούνιος 2012

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

826000345934

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα, κ. Κατσίκη Απόστολο, Καθηγητή του Παιδαγωγικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, για την καθοδήγησή του κατά τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας διατριβής. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Μικρόπουλο Αναστάσιο και τον κ. Κώτση Κωνσταντίνο, επίσης Καθηγητές του Παιδαγωγικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, για την πολύτιμες συμβουλές που μου παρείχαν στα πλαίσια των μαθημάτων του μεταπτυχιακού κύκλου σπουδών.

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
1. Εισαγωγή	5
1.1 Προσδιορισμός του αντικειμένου, των σκοπών και των επιδιώξεων του μαθήματος Μελέτη του Περιβάλλοντος.....	5
1.2 Ερευνητικά ερωτήματα	8
1.3 Στόχοι της εργασίας.....	8
1.4 Μεθοδολογία της έρευνας	10
2. Διαθεματικό Εννιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών Μελέτης Περιβάλλοντος.....	11
2.1 Διαθεματικό Εννιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών για την Μελέτη Περιβάλλοντος Α' Δημοτικού	12
2.2 Διαθεματικό Εννιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών για την Μελέτη Περιβάλλοντος Β' Δημοτικού	16
3. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών Μελέτης Περιβάλλοντος.....	19
3.1 Στόχοι Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών Α' Δημοτικού.....	20
3.2 Στόχοι Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών Β' Δημοτικού.....	27
4. Βιβλίο Μαθητή Μελέτης Περιβάλλοντος Α' Δημοτικού	32
5. Βιβλίο Μαθητή Μελέτης Περιβάλλοντος Β' Δημοτικού.....	69
6. Συμπεράσματα.....	98
Βιβλιογραφία	100

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια, σημαντικό μέρος των προβληματισμών των Παιδαγωγών για αναμόρφωση των εκπαιδευτικών πραγμάτων αφορά στον εκσυγχρονισμό των σχολικών προγραμμάτων. Η όλη προσπάθεια αποσκοπεί στο να εναρμονισθούν τα αναλυτικά προγράμματα με τις σύγχρονες επιστημονικές, κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές απόψεις και ανάγκες.

Οι αλλαγές αυτές στο περιεχόμενο, τους σκοπούς και τους στόχους των αναλυτικών προγραμμάτων, και στην περίπτωση μας των αναλυτικών προγραμμάτων της Μελέτης Περιβάλλοντος (Μ.τ.Π.), εκπορεύονται από το σκεπτικό ότι το σχολείο όχι μόνο αποτελεί προέκταση της κοινωνίας και επομένως θα πρέπει να αναθεωρεί ορισμένες από τις αρχές του, υιοθετώντας σχήματα που εναρμονίζονται με τις κοινωνικές αλλαγές, αλλά και συμβάλλει στην μεταμόρφωση των κοινωνικών δομών. Επίσης, οι επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις τα οικονομικά μέσα και οι απαιτήσεις της αγοράς εργασίας καθιστούν αναγκαίες τις αλλαγές των αναλυτικών προγραμμάτων της Μελέτης Περιβάλλοντος.

Σύμφωνα με το παραπάνω σκεπτικό, έχουν παρθεί και στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια μέτρα για την εσωτερική μεταρρύθμιση του βασικού σχολείου (δημοτικού). Τα μέτρα αυτά, πέρα από τις αλλαγές στη δομή και το περιεχόμενο των μαθημάτων, αναφέρονται κυρίως στους σκοπούς του σχολείου και στη διδακτική αντίληψη και μεθοδολογία. Συνισταμένη και έκφραση των αποφάσεων για την υλοποίηση των στόχων του σχολείου αποτελούν τα αναλυτικά προγράμματα, τα οποία περιέχουν τις κατευθυντήριες γραμμές και άξονες της εκπαιδευτικής πολιτικής.

Είναι κοινώς αποδεκτό το γεγονός ότι, τα σχολικά εγχειρίδια αποτελούν το βασικό εργαλείο για τη διδασκαλία και τη μάθηση. Ιδιαίτερα στο σημερινό Ελληνικό σχολείο, κατέχει κυρίαρχη θέση στη διδασκαλία και αποτελεί βασικό στοιχείο της παιδαγωγικής και διδακτικής πρακτικής. Καθώς αναδεικνύεται ο σημαντικός ρόλος των σχολικών εγχειριδίων, η ανάλυσή τους για τον προσδιορισμό της καταλληλότητάς τους είναι υψίστης σημασίας.

Στο πλαίσιο αυτό, σκοπός της παρούσας διατριβής είναι να ερευνηθεί ο βαθμός στον οποίο ανταποκρίνονται τα σχολικά βιβλία Α' και Β' Δημοτικού της Μελέτης του Περιβάλλοντος στα αντίστοιχα Αναλυτικά Προγράμματα, και το αντίστροφο.

Συνοπτικά, η παρούσα διατριβή προέβη σε:

- α) Ανάλυση του περιεχομένου των σχολικών βιβλίων Α' και Β' Δημοτικού της Μελέτης του Περιβάλλοντος
- β) Μελέτη βαθμού επίτευξης στόχων που τίθενται από το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών
- γ) Κριτική αξιολόγηση των ενοτήτων
- δ) Προτάσεις βελτιώσεων στα σημεία που εντοπίστηκαν προβλήματα/παραλείψεις

1. Εισαγωγή

1.1 Προσδιορισμός του αντικειμένου, των σκοπών και των επιδιώξεων του μαθήματος Μελέτη του Περιβάλλοντος

Η Μελέτη του Περιβάλλοντος ως σχολικό μάθημα των τεσσάρων πρώτων τάξεων του Δημοτικού Σχολείου είναι ένα νέο, σχετικά, μάθημα. Πρόγονός του θεωρείται το μάθημα της Πατριδογνωσίας, το οποίο διδασκόταν μέχρι το 1982, οπότε και αντικαταστάθηκε από τη Μελέτη του Περιβάλλοντος (Χριστιάς 1998). Η εισαγωγή του νέου μαθήματος κρίθηκε απαραίτητη στα πλαίσια των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων και το ρόλο του σχολείου στη σύγχρονη εποχή. Στο πλαίσιο αυτό το Αναλυτικό Πρόγραμμα για την Μελέτη του Περιβάλλοντος προσανατολίζεται στη συνολική αναθεώρηση του σχολείου προκειμένου να προωθηθούν ουσιαστικές αλλαγές που αφορούν και στα τρία βασικά επίπεδα λειτουργίας του α) το παιδαγωγικό (μαθησιακή και διδακτική διαδικασία), β) κοινωνικό/οργανωσιακό (κουλτούρα, κοινωνικό κλίμα, εκπαιδευτική πολιτική), γ) το τεχνικό/οικονομικό (υποδομές, εξοπλισμός, διαχειριστικές πρακτικές) (Φλογαΐτη, 1993). Όπως όριζε το πρώτο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Μελέτης του Περιβάλλοντος, αντικείμενο της Μελέτης του Περιβάλλοντος είναι η σπουδή και η κατανόηση του ανθρώπου, του κοινωνικού και βιοφυσικού του περιβάλλοντος και του πολιτισμού, στις μεταξύ τους αλληλεξαρτήσεις (Μούτσιος 1996)..

Ο ορισμός αυτός εκφράζει την ορθή αντίληψη για το μάθημα της Μελέτης του Περιβάλλοντος. Το συγκεκριμένο μάθημα δε θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως

ένα μάθημα με την κλασική έννοια του όρου. Ο λόγος είναι ότι, όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, στα πλαίσια του μαθήματος διαπραγματεύονται έννοιες, φαινόμενα, κανόνες και δραστηριότητες που εντάσσονται σε ένα ευρύ φάσμα επιστημονικών τομέων. Ακόμη, η Μελέτη Περιβάλλοντος εντάσσει εκφάνσεις της ανθρώπινης ζωής διαφόρων επιπέδων, όπως του κοινωνικού, του πολιτισμικού, του θρησκευτικού του οικονομικού.

Η βασική επιδίωξη της Μελέτης του Περιβάλλοντος αποτελεί η μελέτη της σχέσης των μαθητών και του περιβάλλοντος, με την ευρεία έννοια. Εξαιτίας της κεντρικής θέσης της έννοιας του περιβάλλοντος στο συγκεκριμένο μάθημα, θεωρούμε σκόπιμο να την αποσαφηνίσουμε.

Εν γένει, το περιβάλλον μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελείται από το σύνολο των εξωτερικών πηγών και παραγόντων ερεθισμού στις οποίες αντιδρά ή είναι ενδεχόμενο να αντιδράσει ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων (Κατσίκης, 2008). Ειδικότερα, το περιβάλλον αποτελείται από το φυσικό και το τεχνητό-ανθρωπογενές περιβάλλον. Το φυσικό περιβάλλον περιλαμβάνει τον άβιο και έμβιο κόσμο, ενώ το τεχνητό-ανθρωπογενές, περιλαμβάνει τις δημιουργικές εκφράσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Ωστόσο, το περιβάλλον, ως δυναμικό σύστημα, έχει την τάση να μην παραμένει σταθερό, αλλά να εξελίσσεται. Η εξέλιξη αυτή, μάλιστα, χαρακτηρίζεται αέναη και επιταχυνόμενη με το πέρασμα των ετών. Η παραπάνω ιδιότητα του περιβάλλοντος έχει ως αποτέλεσμα τον συνεχή εμπλουτισμό πληροφοριών και γνώσεων γύρω από αυτό. Κατά συνέπεια, κρίνεται αναγκαίος ο επαναπροσδιορισμός των διδακτικών-μαθησιακών μεθοδολογιών και πρακτικών. Οδηγεί επίσης και σε αλλαγή της διδακτικής - μαθησιακής πρακτικής αφού το άμεσο και στη στατική του μορφή περιβάλλον δεν προσδιορίζει, ούτε πρέπει να προσδιορίζει αποκλειστικά, όπως συνέβαινε παλιότερα, το περιεχόμενο της σπουδής και τις διδακτικές δραστηριότητες.

Παρόλα αυτά, αν θέλαμε να συγκεντρώσουμε τους κύριους σκοπούς της διδασκαλίας της Μ.τ.Π θα αναφέραμε τους εξής (Κατσίκης, 2008):

α) Η προοδευτική απόκτηση και αποσαφήνιση βασικών εμπειριών, γνώσεων και εννοιών, και η ανάπτυξη των απαραίτητων μηχανισμών, που θα τους βοηθήσουν να γνωρίσουν, να κατανοήσουν και να εκτιμήσουν τα στοιχεία

του περιβάλλοντος, φυσικού και ανθρωπογενούς στη δυναμική τους μορφή καθώς και τις σχέσεις που τα διέπουν.

β) Η απόκτηση των απαραίτητων διαθέσεων και στάσεων και η συνειδητοποίηση, αναγνώριση και οργάνωση αξιών που θα τους επιτρέψει να ενταχθούν ομαλά και εποικοδομητικά στο βιοφυσικό, το κοινωνικό και το πολιτιστικό περιβάλλον ως υπεύθυνοι πολίτες μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Να αναπτύξουν ιδιαίτερα μια διακριτική ευαισθησία απέναντι στην ανθρώπινη υπόταση, καθώς και τη διάθεση να συμβάλουν στην εξύψωση της ποιότητας της ζωής.

γ) Η κατανόηση από τους μαθητές της αμοιβαίας σχέσης ανθρώπου και περιβάλλοντος και η συνειδητοποίηση των αλληλεξαρτήσεων και αλληλεπιδράσεων των δύο αυτών παραμέτρων ώστε να οδηγούνται σε σωστές αποφάσεις για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

δ) Η απόκτηση συνείδησης ευθύνης για την προστασία των ανθρώπινων δημιουργημάτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

ε) Η ανάπτυξη θετικών διαθέσεων έναντι της εργασίας, της συνεργασίας, της αλληλεγγύης, της κοινωνικής προσφοράς και των άλλων κοινωνικών αρετών.

στ) Η εξοικείωση με έναν τρόπο εργασίας που είναι συναφής με τη φύση του μαθήματος και η άσκηση αντίστοιχων δεξιοτήτων, απαραίτητων για τη σωστή και δημιουργική προσέγγιση και ερμηνεία πραγματικών ή δεδομένων και καταστάσεων, όπως είναι κυρίως η υποκίνηση και διατήρηση αδιάπτωτου του ενδιαφέροντος των μαθητών για επαφή και γνωριμία με τον κόσμο που ζουν, η ανάπτυξη ερευνητικού πνεύματος και σταθερής έφεσης για τη διακρίβωση της αλήθειας και την προαγωγή των γνώσεων με μέσα, τρόπους, τεχνικές και σύμβολα που προσιδιάζουν στη δομή του μαθήματος, καθώς και ο εθισμός στην ομαδική και συλλογική εργασία και δράση για επίτευξη κοινών σκοπών.

ζ) Να δοθούν στους μαθητές οι ευκαιρίες για συστηματική παρατήρηση, ορθή σκέψη και διατύπωση. ερευνητική εργασία, ισόρροπη συνδιαλλαγή με το περιβάλλον, ώστε να καλλιεργηθούν οι ψυχοσωματικές τους δυνάμεις και να καταστούν επινοητικά και δημιουργικά άτομα.

1.2 Ερευνητικά ερωτήματα

Το επιστημονικό πεδίο με το οποίο ασχολείται η εργασία, είναι η Μελέτη του Περιβάλλοντος. Συγκεκριμένα ασχολούμαστε με την παιδαγωγική αξιοποίηση των σχολικών βιβλίων της Α΄ και Β΄ Δημοτικού του εν λόγω μαθήματος όσον αφορά την επίτευξη των στόχων που θέτει το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών. Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος έγινε με στόχο να πραγματοποιηθεί μια κριτική αξιολόγηση σε σχέση με το βαθμό που ανταποκρίνονται τα βιβλία του μαθητή στις επιδιώξεις, τόσο του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών, όσο και στις σύγχρονες απαιτήσεις του κοινωνικού πλαισίου στο οποίο καλούνται να ενταχθούν οι μαθητές. Το ενδιαφέρον του θέματος από επιστημονικής πλευράς, έγκειται στο γεγονός ότι δεν υπάρχει βιβλιογραφία για το συγκεκριμένο θέμα της διατριβής, κάτι το οποίο αποτέλεσε πρόκληση κατή την εκπόνησή της. Η παρούσα διατριβή απευθύνεται τόσο σε θεωρητικό επίπεδο, στις συγγραφικές ομάδες σύνταξης των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών και των σχολικών βιβλίων της Μελέτης Περιβάλλοντος της Α΄ και Β΄ Δημοτικού, όσο και σε πρακτικό επίπεδο, στους δασκάλους και μαθητές των τάξεων αυτών.

1.3 Στόχοι της εργασίας

Όπως, έχουμε αναφέρει ήδη, η Μελέτη του Περιβάλλοντος αποτελεί ένα αντικείμενο το οποίο είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την έννοια του περιβάλλοντος. Το περιβάλλον, ανθρωπογενές και φυσικό, αποτελεί ένα σύστημα το πλαίσιο του οποίου χαρακτηρίζεται από συνεχείς εξελίξεις και αλλαγές. Γίνεται αντιληπτό ότι, εξαιτίας της ταχύτητας μεταβολής του πλαισίου αυτού, σε τεχνολογικό, επιστημονικό, πολιτισμικό και οικονομικό επίπεδο, κρίνεται αναγκαία η κατάλληλη προσαρμογή των βιβλίων και των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών. Επομένως, ένας από τους βασικούς στόχους της εργασίας είναι να ελεγχθεί το κατά πόσον αντανακλώνται οι εξελίξεις που συντελούνται στα διάφορα επίπεδα που αποτελούν την έννοια του περιβάλλοντος, στο μάθημα της Μελέτης του Περιβάλλοντος. Απαραίτητη προϋπόθεση για να πραγματοποιηθεί η παραπάνω διαδικασία, είναι η ανάλυση του περιεχομένου των σχολικών εγχειριδίων της Μελέτης του Περιβάλλοντος και η μελέτη του βαθμού στον οποίο υλοποιούνται οι στόχοι που

τίθενται από τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών.. Επιπλέον, τα σημεία στα οποία το περιεχόμενο, οι αντιλήψεις και η θεματολογία των βιβλίων εμφανίζεται να έχουν ξεπεραστεί, στόχος μας είναι να προτείνουμε τις απαραίτητες τροποποιήσεις ώστε να επικαιροποιηθούν. Η ανάγκη για την επικαιροποίηση της Μελέτης του Περιβάλλοντος πηγάζει, επίσης, από τον διαθεματικό χαρακτήρα της. Η Μελέτη του Περιβάλλοντος είναι κατεξοχήν διαθεματικό αντικείμενο, διότι αποτελεί ενιαίο και ενοποιημένο τομέα μάθησης, στο οποίο συνυφαίνονται οργανικά στοιχεία από τις κοινωνικές και τις φυσικές επιστήμες και αντικείμενα, όπως: η Ιστορία, η Κοινωνιολογία, η Οικολογία, η Βιολογία, η Φυσική, η Κυκλοφοριακή Αγωγή, η Γεωγραφία κ.λπ. (Χριστιάς, 1998). Οι προτάσεις προς επικαιροποίηση, στοχεύουν στην ανάπτυξη, κριτικής σκέψης των μαθητών, στάσεων και συμπεριφορών περιβαλλοντικής συνείδησης.

1.4 Μεθοδολογία της έρευνας

Οι ερευνητικοί άξονες γύρω από τους οποίους επικεντρώθηκε η μελέτη μας είναι οι εξής:

- Ανάλυση περιεχομένου των σχολικών βιβλίων Α' και Β' Δημοτικού της Μελέτης Περιβάλλοντος
- Μελέτη βαθμού επίτευξης των στόχων που τίθενται από το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών
- Κριτική αξιολόγηση των ενοτήτων

Το δείγμα για την διεξαγωγή της έρευνάς μας αποτέλεσαν τα δύο σχολικά εγχειρίδια του μαθητή της Α' και Β' Δημοτικού και τα αντίστοιχα βιβλία δασκάλου και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών. Αρχικά, συλλέχθηκαν από το εργαστήριο Γεωγραφικής και Περιβαλλοντικής εκπαίδευσης τα σχολικά βιβλία του μαθητή της Μελέτης Περιβάλλοντος για την Α' και Β' Δημοτικού. Ακολούθως, ανακτήθηκαν από την ιστοσελίδα του ψηφιακού σχολείου (<http://digitalschool.minedu.gov.gr/>) τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών και τα βιβλία του δασκάλου για τις αντίστοιχες τάξεις. Στη συνέχεια, μελετήθηκε διεξοδικά το περιεχόμενο των σχολικών βιβλίων, λαμβάνοντας υπόψη τους γενικούς σκοπούς και επιδιώξεις που ορίζει το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών και τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών. Ειδικότερα, η μελέτη κάθε βιβλίου περιελάμβανε την ανάλυση κάθε ενότητας ως προς το περιεχόμενο, την παρουσίαση της ύλης, την απόκτηση εννοιολογικού πλαισίου και βασικών γνώσεων, την εξοικείωση με τον ερευνητικό τρόπο μάθησης, τις εμπειρίες ομαδοσυνεργατικής μάθησης και διδασκαλίας, την απόκτηση δεξιοτήτων κριτικής σκέψης και τις ευκαιρίες για δημιουργική έκφραση και τις διαθεματικές έννοιες που παρουσιαζόταν σε κάθε ενότητα. Οι διαθεματικές έννοιες των οποίων η παρουσία εξετάστηκε είναι: χώρος-χρόνος, άτομο-ομάδα, αλληλεπίδραση-μεταβολή, ομοιότητα-διαφορά και σύστημα. Αξίζει να σημειωθεί ότι για την Α' Δημοτικού η ανάλυση περιελάμβανε και τις «Ευκαιριακές Ενότητες», καθώς δεν αποτελούν αυτόνομο κομμάτι της ύλης. Το φαινόμενο αυτό δεν παρατηρείται στο βιβλίο της Β' Δημοτικού, καθώς αποτελούν ξεχωριστή ενότητα.

Μετά το πέρας του σταδίου της ανάλυσης περιεχομένου, προβήκαμε στην κριτική αξιολόγηση των βιβλίων. Μονάδα της μεθοδολογίας μας αποτέλεσε η κάθε

ενότητα των σχολικών εγχειριδίων. Επομένως, η κριτική αξιολόγηση πραγματοποιήθηκε για την κάθε ενότητα ξεχωριστά. Η επιλογή αυτή ήταν επιβεβλημένη αφενός μεν για να ακολουθήσουμε τη δομή του Αναλυτικού Προγράμματος στον καθορισμό των στόχων, αφετέρου δε, ώστε να εξειδικευτεί η κάθε κριτική σε συγκεκριμένη ενότητα, κάθε φορά. Κατά την κριτική αξιολόγηση, πέραν των σχολικών βιβλίων και των Αναλυτικών Προγραμμάτων, συμβουλευτήκαμε και τα βιβλία του δασκάλου, με στόχο την διαμόρφωση την όσο το δυνατόν σφαιρικότερης εικόνας. Κατά τη συγκεκριμένη φάση, ελέγχθηκε ο βαθμός επίτευξης των στόχων που τίθενται για κάθε ενότητα από το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών από περιεχόμενο των βιβλίων και η πληρότητα των στόχων. Η αξιολόγηση δηλαδή αφορούσε τόσο τα βιβλία, όταν το περιεχόμενο οδηγούσε τα παιδιά στη διαμόρφωση εναλλακτικών ιδεών, ή ήταν ελλιπές, όσο και τα Αναλυτικά Προγράμματα στις περιπτώσεις που οι στόχοι ήταν ασαφείς ή ανεπαρκείς, στην περίπτωση που κάποια ενότητα τους υπερκάλυπτε.

Τέλος, στα σημεία που εντοπίστηκαν παραλείψεις και προβληματικά σημεία, η κριτική αξιολόγηση προχώρησε ένα βήμα παραπέρα. Συγκεκριμένα, θεωρήσαμε ωφέλιμο να παραθέσουμε τις προτάσεις μας για τη βελτίωση των βιβλίων και των Αναλυτικών Προγραμμάτων με γνώμονα τα βέλτιστα διδακτικά και μαθησιακά αποτελέσματα.

2. Διαθεματικό Εννιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών Μελέτης Περιβάλλοντος

Το Διαθεματικό Εννιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών - Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) του μαθήματος της Μελέτης Περιβάλλοντος αναλύει τους γενικούς σκοπούς της διδασκαλίας του μαθήματος, τους βασικούς άξονες του περιεχομένου, τους γενικούς στόχους και τις (ενδεικτικές) θεμελιώδεις έννοιες της διαθεματικής προσέγγισης.

Ο γενικός σκοπός της Μελέτης του Περιβάλλοντος, όπως αναφέρεται στο ΔΕΠΠΣ είναι «η απόκτηση γνώσεων και η ανάπτυξη δεξιοτήτων, αξιών και στάσεων, που επιτρέπουν στο μαθητή να παρατηρεί, να περιγράφει, να ερμηνεύει και σε

κάποιο βαθμό να προβλέπει τη λειτουργία, τους συσχετισμούς και τις αλληλεπιδράσεις του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος μέσα στο οποίο αναπτύσσεται η ανθρώπινη δραστηριότητα στο χώρο και στο χρόνο». Βέβαια, στόχος είναι η παραπάνω διαδικασία να πραγματοποιείται με τέτοιον τρόπο, ώστε ο μαθητής «να οδηγείται στη συνειδητοποίηση των πλεονεκτημάτων και της ανάγκης για αειφόρο ανάπτυξη του πλανήτη, με απώτερο σκοπό τη δημιουργία μιας σφαιρικής αντίληψης για τη ζωή που συνιστά κυρίως την ανάπτυξη γνωστικών διασυνδέσεων και αλληλεπιδράσεων μεταξύ διαφορετικών αντικειμένων, στις οποίες η έμφαση δίνεται στην αντιμετώπιση του μαθητή ως ερευνητή».

2.1 Διαθεματικό Εννιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών για την Μελέτη Περιβάλλοντος Α' Δημοτικού

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι γενικοί στόχοι (γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις και αξίες) για κάθε άξονα γνωστικού περιεχομένου του βιβλίου της Μελέτης Περιβάλλοντος της Α' τάξης δημοτικού, σύμφωνα με το ΔΕΠΠΣ. Αναφέρεται ο τίτλος κάθε άξονα και στη συνέχεια η λίστα με τους στόχους του. Αναλυτικά, έχουμε:

Η τάξη μου

- Να αποκτήσουν μία πρώτη επαφή με την κοινωνική ομάδα.
- Να κατανοήσουν την αναγκαιότητα των κανόνων για τη εύρυθμη λειτουργία της σχολικής τάξης.
- Να επισημαίνουν τις κοινές ανάγκες που ικανοποιεί η τάξη.
- Να κατανοούν την έννοια της ταξινόμησης απλών αντικειμένων.
- Να συσχετίζουν την κίνηση με τη μεταβολή της θέσης.

Το σχολείο μου

- Να ευαισθητοποιηθούν σε βασικά περιβαλλοντικά ζητήματα του σχολικού και του ευρύτερου χώρου.
- Να αναπτύξουν πνεύμα συνεργασίας για την πραγματοποίηση κοινών δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων στο χώρο του σχολείου.

- Να κατανοήσουν την αναγκαιότητα τήρησης ορισμένων κανόνων
- για την αντιμετώπιση εκτάκτων γεγονότων (π.χ. σεισμού, πυρκαγιάς κ.ά.).
- Να αναπτύξουν ενδιαφέρον και αγάπη για την πατρίδα και την πολιτιστική τους κληρονομιά.

Η οικογένειά μου

- Να κατανοήσουν το ρόλο κάθε μέλους στην οικογένεια.
- Να αναγνωρίσουν τη σπουδαιότητα της οικογένειας κατά την εξελικτική πορεία της ζωής του παιδιού.
- Να αντιλαμβάνονται πως η αγάπη, η συνεννόηση και η συνεργασία εξασφαλίζουν την ηρεμία και την ομαλή ζωή της οικογένειας.
- Να αντιληφθούν τους όρους που πρέπει να ισχύουν στη ζωή, μέσα και έξω από την οικογένεια, σε σχέση με την προστασία του περιβάλλοντος.
-

Ο άνθρωπος και ο Χρόνος

- Να εξοικειωθούν με τη χρονική αλληλουχία γεγονότων και καταστάσεων.
- Να προσεγγίσουν βασικούς τρόπους μέτρησης του χρόνου και να εξοικειωθούν με τη χρήση λέξεων/φράσεων σχετικών με τη ροή του χρόνου.

Η γειτονιά μου

- Να αποκτήσουν περισσότερη εξοικείωση με τον ευρύτερο χώρο της γειτονιάς και τους ανθρώπους που ζουν και εργάζονται εκεί.
- Να ευαισθητοποιηθούν σε θέματα αντιμετώπισης προβλημάτων (π.χ. περιβάλλοντος) που αφορούν το ευρύτερο τοπικό περιβάλλον.

Αντικείμενα από το περιβάλλον μου

- Να εξοικειωθούν με τη διάκριση των υλικών σωμάτων σε στερεά,

υγρά και αέρια.

Η ενέργεια στη ζωή μας

- Να αποκτήσουν μια αρχική αντίληψη για το πώς χρησιμοποιείται η ηλεκτρική κυρίως ενέργεια στην καθημερινή ζωή.
- Να δείχνουν ενδιαφέρον για τους τρόπους εξοικονόμησης της ηλεκτρικής ενέργειας.

Ο τόπος που ζω-τοπική ιστορία

- Να κατανοήσουν ότι η συμπεριφορά τους και οι δικές τους ενέργειες, καθώς και όλων των ανθρώπων, έχουν άμεση σχέση και αλληλεπίδραση με τον τόπο στον οποίο ζουν.
- Να αναγνωρίσουν τη σημασία της ιστορίας και του πολιτισμού του τόπου που ζουν.

Γνωρίζω το σώμα μου

- Να διακρίνουν τα βασικά εξωτερικά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου οργανισμού και να αναγνωρίζουν το ρόλο των αισθητηρίων οργάνων ως μέσων αντίληψης και επικοινωνίας με το περιβάλλον.
- Να ενδιαφερθούν για την υιοθέτηση στάσεων και συμπεριφορών που συμβάλλουν στην καλή διατήρηση της υγείας.
- Να ευαισθητοποιηθούν απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες.

Οι ανάγκες του ανθρώπου

- Να μπορούν να διακρίνουν τις βασικές ανάγκες τους και τον τρόπο ικανοποίησής τους.
- Να συνδέσουν κάποια επαγγέλματα με την ικανοποίηση συγκεκριμένων αναγκών.
- Να προβληματιστούν για την ανεπαρκή κάλυψη των βασικών (διατροφικών) αναγκών όλων των παιδιών του κόσμου.

Επικοινωνία, ενημέρωση και ελεύθερος χρόνος

- Να εξοικειωθούν με τα βασικά μέσα μαζικής επικοινωνίας.
- Να προβληματιστούν για το χρόνο παρακολούθησης προγραμμάτων της τηλεόρασης και για την ποιότητά των προγραμμάτων αυτών.
- Να ευαισθητοποιηθούν σε θέματα δημιουργικής αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου τους.

Το ταξίδι του ήχου

- Να έρθουν σε πρώτη επαφή με την έννοια του ήχου και με ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά του.

Πολιτισμός του τόπου μας

- Να προσεγγίσουν και να αναπτύξουν ενδιαφέροντα για τους πολιτιστικούς χώρους και τις λαϊκές παραδόσεις του τόπου στον οποίο ζουν.
- Να αποκτήσουν μια αρχική εξοικείωση με λεξιλόγιο σχετικό με πολιτισμικά στοιχεία του τόπου τους.

Ο αθλητισμός στο σχολείο μας

- Να συνειδητοποιήσουν την αναγκαιότητα τήρησης κανόνων στον αθλητισμό.
- Να αναπτύξουν πνεύμα συνεργασίας κατά τη διεξαγωγή αθλητικών παιχνιδιών.

Φυτά και ζώα

- Να αναγνωρίζουν και να ενδιαφέρονται για τα φυτά και τα ζώα του άμεσου περιβάλλοντός τους.
- Να διακρίνουν την ποικιλομορφία των φυτών και των ζώων και να κάνουν απλές ταξινομήσεις.
- Να αναγνωρίζουν τη σχέση του περιβάλλοντος με την ποιότητα της ζωής του ανθρώπου.

Ήλιος, αλλαγή ημέρας και νύκτας

- Να συνδέουν τις θέσεις του ήλιου στον ουρανό με την εναλλαγή ημέρας και νύκτας.
- Να αναγνωρίζουν τα οφέλη και τους κινδύνους από την ηλιακή ακτινοβολία.

2.2 Διαθεματικό Εννιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών για την Μελέτη Περιβάλλοντος Β' Δημοτικού

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι γενικοί στόχοι (γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις και αξίες) για κάθε άξονα γνωστικού περιεχομένου του βιβλίου της Μελέτης Περιβάλλοντος της Β' τάξης δημοτικού, σύμφωνα με το ΔΕΠΠΣ. Αναφέρεται ο τίτλος κάθε άξονα και στη συνέχεια η λίστα με τους στόχους του. Αναλυτικά, έχουμε:

Το σχολείο μου

- Να προσανατολιστούν στο συγκεκριμένο σχολικό χώρο και στο ευρύτερο περιβάλλον.
- Να ευαισθητοποιηθούν για πιθανά ζητήματα επιβάρυνσης του περιβάλλοντος στον ευρύτερο σχολικό χώρο.
- Να ευαισθητοποιηθούν απέναντι σε συμμαθητές τους με ιδιαίτερα ατομικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά.

Η συνοικία /το χωριό μου (Η κοινότητά μου)

- Να ενημερωθούν για την ύπαρξη της ποικιλίας των υπηρεσιών που λειτουργούν στη συνοικία τους.
- Να ευαισθητοποιηθούν για τα προβλήματα που υπήρχαν και υπάρχουν στη συνοικία τους και στο φυσικό περιβάλλον και να συνεργαστούν για την αντιμετώπισή τους, όπου είναι δυνατό.

Τα φυτά και τα ζώα του τόπου μου

- Να διακρίνουν τους παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη των ζώων και των φυτών.
- Να προσεγγίσουν την έννοια της αλληλεπίδρασης φυτών, ζώων, περιβάλλοντος και ποιότητας ζωής του ανθρώπου.

Έμβια και άβια

- Να εξοικειωθούν με τις βασικές ιδιότητες των εμβίων και αβίων.
- Να προσεγγίσουν ορισμένες από τις μεταβολές των υλικών σωμάτων.

Κύκλος του νερού – Καιρός

- Να συνδέσουν τις διάφορες μορφές και τον κύκλο του νερού με τις καιρικές συνθήκες.
- Να συνδέουν τις διαφορές στις καιρικές συνθήκες με τη διαδοχή των εποχών και τη γεωγραφική θέση.
- Να συνδέουν τις καιρικές συνθήκες με τις συνθήκες διαβίωσης και την ποιότητα ζωής του ανθρώπου.
- Να ευαισθητοποιηθούν στην ορθή χρήση του νερού.

Ο τόπος που ζω

- Να αναγνωρίζουν τη σχέση του περιβάλλοντος με την ποιότητα ζωής του ανθρώπου και να ενεργοποιούνται για τη φροντίδα και την προστασία του.

Ο προσανατολισμός

- Να προσεγγίσουν την έννοια του προσανατολισμού με βάση τα σημεία του ορίζοντα.

Κύκλος ζωής και χρόνος

- Να περιγράφουν και να επιχειρούν να ερμηνεύουν τις μεταβολές του ανθρώπου (βιολογική εξέλιξη) και του περιβάλλοντός του στην πορεία του χρόνου.
- Να συνειδητοποιήσουν τη σπουδαιότητα του ρόλου των γονέων στη ζωή του παιδιού.

Μεταφορές

- Να διακρίνουν τα μέσα μεταφοράς αγαθών από τα μέσα μετακίνησης των ανθρώπων.
- Να αντιληφθούν το ρόλο της μεταφοράς στην εξέλιξη του ανθρώπου.

Οι ανάγκες του ανθρώπου

- Να συνειδητοποιήσουν τις βασικές ανάγκες των ανθρώπων, ως μελών της ομάδας και της κοινότητας .
- Να εκτιμήσουν τη συμβολή των κοινωνικών ομάδων στην κάλυψη των αναγκών του ατόμου.
- Να εξοικειωθούν με βασικούς κανόνες του κώδικα οδικής κυκλοφορίας που αφορούν στους πεζούς.

Η ενέργεια στη ζωή μας

- Να προσεγγίσουν την έννοια της αξιοποίησης της κίνησης του νερού και του αέρα για να γίνουν διάφορες εργασίες.
- Να ευαισθητοποιηθούν στη λήψη μέτρων για την αποφυγή της ρύπανσης και μόλυνσης του αέρα και του νερού.

Επικοινωνία, ενημέρωση και ελεύθερος χρόνος

- Να κατανοήσουν την αναγκαιότητα της επικοινωνίας με τους συνανθρώπους τους.
- Να αναπτύξουν κριτική στάση για τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και ενημέρωσης.

Πολιτισμός στην ευρύτερη περιοχή

- Να αναπτύξουν ενδιαφέρον για την αναζήτηση και ανάδειξη στοιχείων από το λαϊκό πολιτισμό της ευρύτερης περιοχής στην οποία ανήκει η κοινότητά τους

Αθλητισμός και Ψυχαγωγία

- Να κατανοήσουν τη σημασία της άθλησης για τη σωματική ευεξία και την ψυχική υγεία.

- Να γνωρίσουν την ιστορία των Ολυμπιακών αγώνων και να εκτιμήσουν τη σημασία τους.

3. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών Μελέτης Περιβάλλοντος

Η Μελέτη Περιβάλλοντος λόγω της φύσης του μαθήματος φέρει εγγενώς χαρακτηριστικά που συνδυάζουν στοιχεία από ένα σύνολο από περιβάλλοντα, όπως το φυσικό, το κοινωνικό, το θρησκευτικό, το πολιτισμικό, το ιστορικό και το οικονομικό. Για το λόγο αυτό «συνιστά έναν εννιαίο τομέα μάθησης με διεπιστημονικό χαρακτήρα», σύμφωνα με το ΑΠΣ και συνεχίζει αναφέροντας ότι η Μελέτη Περιβάλλοντος «δίνει έμφαση στους συνδυασμούς, τις αλληλεπιδράσεις και τις αλληλεξαρτήσεις μεταξύ του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος ώστε να αναδύεται ένα πεδίο γνώσης που επιτρέπει την εξοικείωση του μαθητή με την πολύπλοκη, την πολυδιάστατη και τη συνεχώς μεταβαλλόμενη πραγματικότητα». Επιπλέον, το εν λόγω μάθημα συγκεντρώνει στοιχεία σε πρώτο βαθμό από τις Φυσικές Επιστήμες (Φυσική, Χημεία, Βιολογία και τη Γεωγραφία), τις Κοινωνικές Επιστήμες (Κοινωνιολογία, Οικονομία, Πολιτικές Επιστήμες) και τα Θρησκευτικά και την Ιστορία, ενώ σε δεύτερο βαθμό από την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, την Αγωγή Καταναλωτή, την Κυκλοφοριακή Αγωγή, την Αγωγή Υγείας, την Αγωγή στα Μ.Μ.Ε., και τη Σύγχρονη Τεχνολογία. Καθίσταται επομένως προφανές, ότι το παραπάνω γεγονός καταδεικνύει τον διαθεματικό χαρακτήρα του μαθήματος, από τον οποίο πηγάζουν και διαμορφώνονται οι ειδικοί σκοποί του μαθήματος για τον μαθητή και κατά το ΑΠΣ συνοψίζονται στους εξής:

- Να διαμορφώσει τις απαραίτητες διαθέσεις και στάσεις που θα τον βοηθήσουν να ενταχθεί ομαλά στο φυσικό, κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον του.

- Να καλλιεργήσει την πνευματική σχέση με το Θεό, να εδραιώσει την αγάπη προς τον άνθρωπό και να αναπτύξει ευαισθησία και αλληλεγγύη με τους συνανθρώπους του.
- Να αποκτήσει θετική στάση για την ευρωπαϊκή ιδέα.
- Να αποκτήσει βασική εμπειρία και γνώσεις, ώστε να αξιοποιεί την Πληροφορική και τη Σύγχρονη Τεχνολογία.
- Να εμπλουτίσει το λεξιλόγιό του και να διευρύνει την επικοινωνιακή του ικανότητα.

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ), προχωρώντας σε περαιτέρω ανάλυση, εμβαθύνει στους ειδικούς σκοπούς του μαθήματος, τους στόχους κάθε θεματικής ενότητας και προτείνει ενδεικτικές δραστηριότητες για καθεμιά από αυτές, καθορίζοντας και τη διάρκειά τους σε ώρες.

Στο συγκεκριμένο κομμάτι θα αναφερθούμε εκτενώς σε επιμέρους υποκεφάλαιο για καθεμιά τάξη. Επίσης, για την κάθε τάξη παρουσιάζονται προτεινόμενα διαθεματικά σχέδια εργασίας που έρχονται για να λειτουργήσουν συμπληρωματικά στις αναφερόμενες ως «ενδεικτικές διαθεματικές δραστηριότητες» (σημειώνονται με πλάγια γράμματα) του ΑΠΣ, οι οποίες ανταποκρίνονται στις «Ενδεικτικές Θεμελιώδεις Έννοιες Διαθεματικής Προσέγγισης» του πίνακα του ΔΕΠΠΣ.

3.1 Στόχοι Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών Α' Δημοτικού

Στην ενότητα αυτή, παρουσιάζονται οι ειδικοί στόχοι για κάθε θεματική ενότητα του βιβλίου της Μελέτης Περιβάλλοντος της Α' τάξης δημοτικού, σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ). Αναφέρεται ο τίτλος κάθε ενότητας, ο προτεινόμενος διατιθέμενος χρόνος σε παρένθεση και στη συνέχεια η λίστα με τους στόχους της. Αναλυτικά, έχουμε:

Η τάξη μου (3 ώρες)

- Να εξοικειωθούν με το σχολικό περιβάλλον και να λειτουργούν ομαδικά στη σχολική τάξη.
- Να ταξινομούν αντικείμενα του περιβάλλοντός τους.
- Να περιγράψουν την αίθουσά τους συγκρίνοντάς την με διπλανές.
- Να ορίζουν τη σχετική θέση αντικειμένων ή προσώπων στην αίθουσα ως προς σταθερά σημεία αναφοράς.
- Να συγκρίνουν και να περιγράφουν τη σχετική θέση αντικειμένων χρησιμοποιώντας τους όρους: πίσω, δίπλα, δεξιά, αριστερά.
- Να συσχετίζουν την κίνηση με τη μεταβολή της θέσης.
- Να επισημαίνουν τις κοινές ανάγκες που ικανοποιεί η τάξη (μάθηση, σχολική εργασία, ψυχαγωγία).
- Να παρατηρούν, να κατανοούν και να περιγράφουν την οργάνωση και τη λειτουργία της τάξης ως ομάδας.
- Να γνωρίζουν και να αποδέχονται τους κανόνες που πρέπει να τηρούνται για την καλύτερη λειτουργία της τάξης τους ως ομάδας, αλλά και για τη λειτουργία μικρότερων ομάδωνμέσα στην τάξη.
- Να τηρούν κανόνες υγιεινής και ασφάλειας στην τάξη.
- Να κατανοούν την έννοια της αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών της ομάδας.

Το σχολείο μου (3 ώρες)

- Να εξοικειωθούν με τη λειτουργικότητα των χώρων του σχολείου
- Να γνωρίσουν και να τηρούν τους κανόνες υγιεινής, ασφαλούς κίνησης και διατήρησης της καθαριότητας στο χώρο του σχολείου.
- Να περιγράψουν τη γειτονιά του σχολείου.
- Να προσεγγίσουν βασικά περιβαλλοντικά ζητήματα του σχολικού και του ευρύτερου χώρου.
- Να γνωρίσουν πώς να ενεργήσουν σε περίπτωση σεισμού ή πυρκαγιάς και να εξοικειωθούν με την τήρηση κανόνων σε έκτακτες καταστάσεις.
- Να συμμετέχουν σε πολιτιστικά και κοινωνικά δρώμενα

Η οικογένειά μου (3 ώρες)

- Να αναγνωρίσουν ότι η οικογένεια μπορεί να έχει διάφορες μορφές.
- Να διακρίνουν το ρόλο του κάθε μέλους της οικογένειας και να επιδιώκουν τη δική τους συμμετοχή στην ευημερία της.
- Να συζητούν με τους συμμαθητές τους για τις ανάγκες που ικανοποιεί η οικογένεια, να παρατηρούν και να περιγράφουν τη λειτουργία της, να αποδέχονται τη σπουδαιότητά της και την αναγκαιότητα της επικοινωνίας και της συνεργασίας των μελών της.
- Να αντιλαμβάνονται ότι η οικογένεια (δομή, αριθμός μελών, ρόλοι, κ.λπ.) συσχετίζεται με το περιβάλλον καθώς και με τη χρονική περίοδο στην οποία αυτή ζει.
- Να διατυπώνουν κανόνες που πρέπει να ισχύουν στην ενδοοικογενειακή και εξωοικογενειακή ζωή σε σχέση με την προστασία του περιβάλλοντος.

Ο άνθρωπος και ο χρόνος (3 ώρες)

- Να αναφέρονται στον τόπο καταγωγής των γονέων τους.
- Να περιγράψουν την οικογένειά τους (δομή, αριθμό μελών, σειρά γέννησης).
- Να συνδέσουν μεταβολές που συμβαίνουν σε πρόσωπα και πράγματα της οικογένειας στην πορεία του χρόνου.
- Να χρησιμοποιούν απλούς τρόπους μέτρησης του χρόνου.

Το σπίτι μου (1 ώρα)

- Να περιγράψουν το σπίτι τους, το δωμάτιό τους και τους υπόλοιπους χώρους του.
- Να συζητούν και να εξηγούν τη λειτουργικότητα κάθε χώρου του σπιτιού.

Η γειτονιά μου (4 ώρες)

- Να παρατηρούν και να περιγράφουν τα σπίτια και τους κοινωφελείς χώρους της γειτονιάς τους.
- Να γνωρίζουν επαγγελματίες της γειτονιάς.
- Να συγκρίνουν τη γειτονιά τους με άλλες γειτονιές (εποπτικό υλικό) και να διακρίνουν ομοιότητες και διαφορές που υπάρχουν.
- Να αναγνωρίσουν θετικά στοιχεία του περιβάλλοντος της γειτονιάς τους.
- Να προσεγγίζουν προβλήματα επιβάρυνσης του τοπικού περιβάλλοντος.
- Να τηρούν κανόνες υγιεινής και ασφάλειας στη γειτονιά τους.

Αντικείμενα από το περιβάλλον μου (1 ώρα)

- Να εξοικειωθούν με τη διάκριση των υλικών σωμάτων σε στερεά, υγρά και αέρια.
- Να αναγνωρίσουν ότι τα αντικείμενα καθημερινής χρήσης είναι κατασκευασμένα από διαφορετικά υλικά.

Η ενέργεια στη ζωή μας (2 ώρες)

- Να αναφέρουν εφαρμογές της ηλεκτρικής, κυρίως, ενέργειας στην καθημερινή μας ζωή.
- Να γνωρίσουν απλούς τρόπους εξοικονόμησης της ηλεκτρικής ενέργειας.
- Να κατανοήσουν ορισμένες μεταβολές που προκάλεσε η χρήση της ηλεκτρικής ενέργειας στην εξέλιξη του πολιτισμού.

Ο τόπος όπου ζω (4 ώρες)

- Να περιγράψουν τα φυσικά χαρακτηριστικά του χώρου τους (θάλασσα, λίμνη, ποτάμι, κάμπος, νησί) χρησιμοποιώντας το κατάλληλο λεξιλόγιο και να διαπιστώσουν σε αυτά τις συνέπειες της ανθρώπινης δραστηριότητας.
- Να κατατάξουν / ταξινομήσουν εικόνες τοπίων ανάλογα με τα μορφολογικά τους χαρακτηριστικά, π.χ. παραθαλάσσιες ή ορεινές περιοχές.

Ιστορία του τόπου μου (2 ώρες)

- Να γνωρίσουν σημαντικά στοιχεία από την τοπική ιστορία και τη λαϊκή Παράδοση.

Γνωρίζω το σώμα μου (4 ώρες)

- Να αναγνωρίζουν και να ονομάζουν τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου οργανισμού.
- Να συσχετίζουν τη λειτουργία ορισμένων αισθητηρίων οργάνων με αντίστοιχες αισθήσεις και να αναφέρουν το είδος της πληροφορίας που μπορούν να αντλήσουν από κάθε αίσθηση.
- Να αναγνωρίζουν τη σημασία των αισθήσεων για την αντίληψη του κόσμου και την επικοινωνία με το περιβάλλον.
- Να γνωρίσουν τις δυσκολίες των ατόμων με ειδικές ανάγκες, να καλλιεργούν το σεβασμό απέναντί τους και να αναπτύξουν τρόπους επικοινωνίας μαζί τους.
- Να αναφέρουν συνήθειες που συμβάλλουν στη διατήρηση της υγείας (πλύσιμο χεριών κ.ά.).
- Να γνωρίζουν τους κανόνες συμπεριφοράς κατά την επίσκεψή τους στο γιατρό.
- Να προσδιορίσουν τη λειτουργία των δοντιών.

Οι ανάγκες του ανθρώπου (3 ώρες)

- Να διακρίνουν βασικές ανάγκες που έχουν οι άνθρωποι για νδυση, τροφή, στέγη, κ.λπ.
- Να αναφέρουν συνήθειες που συμβάλλουν στην ικανοποίηση ορισμένων αναγκών τους (φαγητό, ύπνος, ένδυση καθαριότητα, ψυχαγωγία).
- Να αναγνωρίσουν ότι οι βασικές ανάγκες είναι ίδιες για όλα τα παιδιά του κόσμου και επιπλέον ότι υπάρχουν παιδιά στον κόσμο που δεν έχουν τη δυνατότητα να καλύψουν τις βασικές (π.χ. διατροφικές) τους ανάγκες.

Αγαθά και επαγγέλματα (3 ώρες)

- Να αναγνωρίσουν ότι πολλά αγαθά τα προσφέρει άμεσα η φύση, ενώ άλλα πρέπει να τα παραγάγουν οι άνθρωποι.
- Να αναφέρουν τις ανάγκες τους και να τις συνδέσουν με τα αγαθά που τις ικανοποιούν.
- Να συσχετίσουν διαφημιζόμενα προϊόντα με την κάλυψη πραγματικών αναγκών.
- Να συνδέσουν κάποια επαγγέλματα με την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών.
- Να γνωρίσουν παραδοσιακούς τρόπους παραγωγής διαφόρων αγαθών.

Επικοινωνία, ενημέρωση και ελεύθερος χρόνος (4 ώρες)

- Να εξοικειωθούν οι μαθητές με βασικά μέσα επικοινωνίας.
- Να εξοικειωθούν με την «κριτική ανάγνωση» των προγραμμάτων της τηλεόρασης.
- Να αναγνωρίσουν κάποιους κανόνες παρακολούθησης της τηλεόρασης (ένταση ήχου, κατάλληλη απόσταση, διάρκεια και χρονική στιγμή παρακολούθησης, παρουσία ενηλίκων και συζητήσεις με αυτούς, προϋποθέσεις παρακολούθησης).
- Να προτείνουν τρόπους δημιουργικής αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου τους.
- Να γνωρίσουν παραδοσιακά παιχνίδια και να βρουν ομοιότητες και διαφορές με τα σύγχρονα.

Το ταξίδι του ήχου (1 ώρα)

- Να ακροώνται και να αναγνωρίζουν ήχους.
- Να αναγνωρίζουν ότι ο ήχος περιγράφεται από την ένταση και το ύψος του.
- Να διακρίνουν ήχους και να τους μιμούνται.

Πολιτισμός του τόπου μας (4 ώρες)

- Να αποκτήσουν μια πρώτη γνωριμία με τους χώρους πολιτισμικής αναφοράς του τόπου τους.
- Να έρθουν σε επαφή με το λαϊκό πολιτισμό και την παράδοσή μας.

Ο αθλητισμός στο σχολείο μας (2 ώρες)

- Να αναγνωρίσουν τη σπουδαιότητα της σωματικής άσκησης, κυρίως για την υγεία.
- Να συμμετάσχουν σε αθλητικές δραστηριότητες του σχολείου τους.
- Να διακρίνουν και να αποδέχονται την ανάγκη τήρησης κανόνων.

Φυτά και ζώα (2 ώρες)

- Να αναγνωρίζουν, να ονομάζουν και να περιγράφουν γνωστά φυτά της περιοχής τους.
- Να αναγνωρίζουν και να ονομάζουν τα βασικά μέρη ενός φυτού (ρίζα, βλαστός, άνθη).
- Να διακρίνουν βασικές ομοιότητες και διαφορές ως προς τη μορφολογία των φυτών.
- Να αναγνωρίζουν τις τέσσερις εποχές και τις μεταβολές που συμβαίνουν κυρίως στον κόσμο των φυτών (φυλλοβόλα και αειθαλή).
- Να αναγνωρίσουν φυτά στον κήπο, στο περιβόλι, στον αγρό, στο δάσος, κάνοντας βασικές ταξινομήσεις.

Ζώα της περιοχής μου (1 ώρα)

- Να αναγνωρίζουν, να ονομάζουν και να περιγράφουν γνωστά ζώα της περιοχής τους.
- Να αναγνωρίζουν τα εξωτερικά αρακτηριστικά ενός ζώου (πόδια, κεφάλι, ουρά).

Οικογένειες ζώων (2 ώρες)

- Να διακρίνουν τις ομοιότητες και τις διαφορές των ζώων σε ό,τι αφορά τον τρόπο κίνησής τους (πτήση, κολύμβηση, βάδισμα, κ.λπ.).
- Να διακρίνουν τα ζώα σε άγρια και κατοικίδια, ανάλογα με τη συμπεριφορά που εμφανίζουν και το πού ζουν

Ο άνθρωπος, τα ζώα και τα φυτά (1 ώρα)

- Να χρησιμοποιήσουν απλά εργαλεία ή τα χέρια τους προκειμένου να περιποιηθούν ένα φυτό ή ένα ζώο.
- Να ευαισθητοποιηθούν για ζώα και φυτά που απειλούνται με εξαφάνιση.

Ήλιος, αλλαγή ημέρας και νύχτας (2 ώρες)

- Να περιγράφουν την εναλλαγή της ημέρας από τη νύχτα.
- Να γνωρίζουν ότι κατά τη διάρκεια της ημέρας ο ήλιος βρίσκεται σε διαφορετικές θέσεις στον ουρανό και να περιγράφουν το φαινόμενο.
- Να γνωρίσουν το στοιχειώδη προσανατολισμό (ανατολή - δύση) στο χώρο τους.
- Να συνδέσουν τον προσανατολισμό και τη διαφορετική θέση του ήλιου με απλές έννοιες του χρόνου (πρωί, μεσημέρι, βράδυ, μέρα, νύχτα).
- Να γνωρίσουν ότι ο ήλιος εκπέμπει φως και θερμαίνει το έδαφος, το νερό και τον αέρα και να αναγνωρίσουν τη σχέση του με τη ζωή.
- Να γνωρίσουν τις βλαβερές συνέπειες της υπερβολικής έκθεσής τους στον ήλιο.

3.2 Στόχοι Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών Β' Δημοτικού

Στην ενότητα αυτή, παρουσιάζονται οι ειδικοί στόχοι για κάθε θεματική ενότητα του βιβλίου της Μελέτης Περιβάλλοντος της Β' τάξης δημοτικού, σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ). Αναφέρεται ο τίτλος κάθε ενότητας, ο

προτεινόμενος διατιθέμενος χρόνος σε παρένθεση και στη συνέχεια η λίστα με τους στόχους της. Αναλυτικά, έχουμε:

Το σχολείο μου (5 ώρες)

- Να προσδιορίσουν τη θέση της αίθουσάς τους σε σχέση με τις άλλες αίθουσες του σχολείου.
- Να περιγράψουν τους χώρους που βρίσκονται κοντά στο σχολείο.
- Να εντοπίσουν τα προβλήματα επιβάρυνσης του περιβάλλοντος του σχολείου τους.
- Να προσδιορίσουν τι μπορούν να κάνουν για την αντιμετώπισή τους.
- Να ευαισθητοποιηθούν για τα άτομα με ειδικές ανάγκες, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και να αποδεχτούν τη διαφορετικότητά τους.

Η συνοικία / το χωριό μου (η κοινότητά μου) (8 ώρες)

- Να συσχετίσουν τα γενικά χαρακτηριστικά της γειτονιάς τους με αυτά της ευρύτερης κοινότητας.
- Να εντοπίσουν τους χώρους στη συνοικία ή στο χωριό τους που στεγάζουν βασικές υπηρεσίες σχετικές με τη διοίκηση, την ασφάλεια, την υγεία, την επικοινωνία και τον πολιτισμό.
- Να αναγνωρίσουν τη σημασία υπηρεσιών κοινής ωφέλειας για τη ζωή στην κοινότητα (δρόμοι, πάρκα, πλατείες) και να εντοπίσουν τα προβλήματα που σχετίζονται με την απουσία ή την κακή λειτουργία των αντίστοιχων υπηρεσιών (καθαριότητα, ύδρευση, φωτισμός δρόμων, φανάρια κυκλοφορίας).
- Να συγκρίνουν τη γειτονιά του παρελθόντος με αυτήν του παρόντος.
- Να αναλύσουν και να περιγράψουν βασικές διαφορές ανάμεσα στην πόλη και το χωριό.
- Να κατανοήσουν την ύπαρξη διαφορετικών πολιτισμικά, ατόμων στην κοινωνία.
- Να μάθουν να αντιμετωπίζουν με σεβασμό τις ιδιαιτερότητες των συναθρώπων τους.
- Να αναζητήσουν πληροφορίες σχετικά με το ναό της συνοικίας/χωριού και να εκτιμήσουν τη σημασία των θρησκευτικών εκδηλώσεων.
- Να αναπτύξουν ενδιαφέρον για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής στη συνοικία /χωριό.

- Να επισημάνουν την ανάγκη προστασίας του φυσικού και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και τη σημασία της συμβολής των ανθρώπων στη σωστή διαχείρισή του.

Τα φυτά και τα ζώα του τόπου μου ((8 ώρες)

- Να αναγνωρίζουν ότι το σπέρμα αποτελεί πρωταρχική μορφή ζωής ενός φυτικού οργανισμού.
- Να περιγράψουν τη διαδικασία ανάπτυξης ενός φυτού χρησιμοποιώντας κατάλληλο λεξιλόγιο.
- Να αναγνωρίσουν την επίδραση διάφορων παραγόντων καθώς και των μεταβολών τους στην ανάπτυξη των φυτών.
- Να περιγράψουν την πορεία ανάπτυξης ενός ζώου.
- Να γνωρίσουν το σημαντικό ρόλο των γονέων στην ανάπτυξη των μικρών ζώων.
- Να γνωρίσουν την επίδραση των παραγόντων του περιβάλλοντος (τροφή, θερμοκρασία, νερό, χώρος, φωλιά κ.λπ.) στην ανάπτυξη των ζώων.
- Να ταξινομήσουν τους ζωικούς οργανισμούς με κριτήριο τα εξωτερικά τους χαρακτηριστικά: είδος άκρων (πόδια, φτερά, πτερύγια), κάλυψη σώματος (τρίχες, λέπια, φτερά, φολίδες, όστρακο, κέλυφος).
- Να συσχετίσουν τα εξωτερικά χαρακτηριστικά των ζώων με τις ανάγκες προστασίας, κίνησης και προσαρμογής στο περιβάλλον τους.
- Να διακρίνουν ζώα με διαφορετικές διατροφικές συνήθειες (φυτοφάγα-σαρκοφάγα).

Έμβια και άβια (1 ώρα)

- Να εντοπίζουν τις πολύ βασικές διαφορές μεταξύ εμβίων και άβίων.
- Να εντοπίζουν τις πιο γνωστές ιδιότητες των καταστάσεων της ύλης (ρευστότητα, σκληρότητα, κ.λπ.).
- Να περιγράψουν τρόπους ή διαδικασίες (θέρμανση, ψύξη, ανάμιξη, πίεση, κάμψη κ.λπ.) με τις οποίες είναι δυνατόν να μεταβληθούν ορισμένες ιδιότητες των υλικών σωμάτων.

Κύκλος του νερού - Καιρός (4 ώρες)

- Να περιγράφουν οι μαθητές τον κύκλο και τις μορφές του νερού στη φύση (νερό, υδρατμοί, σύννεφα, βροχή, χιόνι, πάγος) και να συνδέουν τις μορφές αυτές με τις μεταβολές της φυσικής κατάστασης του νερού.
- Να συσχετίσουν τις εποχικές μεταβολές του καιρού με μεταβολές στη φύση και στις δραστηριότητες των ανθρώπων στον τόπο τους και αλλού.
- Να αναγνωρίσουν τις καιρικές συνθήκες που επικρατούν σε άλλους τόπους, εντοπίζοντας τα ιδιαίτερα καιρικά φαινόμενα που τους χαρακτηρίζουν, καθώς και ορισμένες ομοιότητες και διαφορές με τις καιρικές συνθήκες του τόπου τους.
- Να κατανοήσουν ότι το περιβάλλον καθορίζει τη μορφή της κατοικίας.
- Να συσχετίσουν τη μορφή της κατοικίας με τις φυσικές συνθήκες κάθε περιοχής (π.χ. στέγη με κεραμίδια σε περιοχές με πολλά χιόνια, επίπεδη στέγη σε περιοχές με ήπιες κλιματικές συνθήκες).
- Να παρατηρήσουν την επίδραση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και της λαϊκής τέχνης στην κατασκευή των κατοικιών.

Ο τόπος όπου ζω (6 ώρες)

- Να γνωρίζουν φυτά και ζώα που ζουν σε διάφορους βιότοπους στην περιοχή τους (βουνό, λίμνη κ.λπ.)
- Να αναγνωρίσουν τις μεταβολές που υφίστανται οι βιότοποι αυτοί από την ανθρώπινη δραστηριότητα, καθώς και τις επιπτώσεις της στο οικοσύστημα.

Ο προσανατολισμός (1 ώρα)

- Να εξοικειωθούν με τον προσανατολισμό στο χώρο με βάση τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα.
- Να εξοικειωθούν με τον ορισμό της θέσης τους σε σχέση με την ανατολή και τη δύση του ήλιου.

Κύκλος ζωής και χρόνος (2 ώρες)

- Να περιγράφουν τα στάδια της ανάπτυξης, της ωρίμανσης και της γήρανσης του ανθρώπου.
- Να αναγνωρίσουν τη σημασία του ρόλου των γονέων, της οικογένειας και γενικά των ενηλίκων στη ζωή ενός παιδιού.

- Να συνδέσουν βασικές χρονικές έννοιες με τη δική τους βιολογική εξέλιξη και γενικότερα με τον κύκλο ζωής του ανθρώπου.
- Να γνωρίσουν τρόπους μέτρησης του χρόνου.
- Να παρατηρήσουν τις μεταβολές που συντελούνται στο περιβάλλον στην πορεία του χρόνου.

Μεταφορές (2 ώρες)

- Να αναγνωρίσουν μέσα μεταφοράς αγαθών και να τα ομαδοποιήσουν (ξηρά, θάλασσα, αέρας).
- Να διακρίνουν τα μέσα μεταφοράς αγαθών από τα μέσα μετακίνησης ανθρώπων (συγκοινωνίες).
- Να αναγνωρίσουν την ανάγκη της μεταφοράς των αγαθών από τον τόπο παραγωγής στον τόπο κατανάλωσής τους.
- Να εξοικειωθούν με βασικούς κανόνες του κώδικα οδικής κυκλοφορίας που αφορούν τους πεζούς.

Οι ανάγκες του ανθρώπου (1 ώρα)

- Να αναγνωρίσουν βασικές κοινές ανάγκες των ανθρώπων (ατομικές, τοπικές, παγκόσμιες) ως ατόμων και ως μελών της κοινότητας.
- Να αναγνωρίζουν τα πλεονεκτήματα της κοινωνικής ζωής (οικογενειακής, κοινοτικής).
- Να κατανοήσουν ότι οι άνθρωποι ζουν σε ομάδες προκειμένου να καλύψουν τις ανάγκες τους.

Η ενέργεια στη ζωή μας (2 ώρες)

- Να εξοικειωθούν με διάφορες μορφές ενέργειας.
- Να περιγράψουν τρόπους με τους οποίους χρησιμοποιείται η κίνηση του νερού και του αέρα στην παραγωγή διάφορων μορφών ενέργειας [ηλεκτρική, κινητική (υδρόμυλοι, ανεμόμυλοι)].

Επικοινωνία και ενημέρωση (2 ώρες)

- Να εξοικειωθούν με την «κριτική ανάγνωση» των προγραμμάτων των Μ. Μ .Ε. και κυρίως των εντύπων και του ραδιοφώνου.

- Να αναγνωρίσουν την αναγκαιότητα ύπαρξης κάποιων κανόνων παρακολούθησης του ραδιοφώνου (ένταση ήχου, διάρκεια και χρονική στιγμή παρακολούθησης, παρουσία ενηλίκων και συζητήσεις με αυτούς, προϋποθέσεις παρακολούθησης).
- Να αποκτήσουν την ικανότητα να εκφράζονται μπροστά σε άλλους. Να παρατηρήσουν πώς επιδρούν στην έκφραση ενός ατόμου οι αντιδράσεις των άλλων.
- Να συνδέσουν τον ελεύθερο χρόνο τους με δημιουργικές και γενικότερα με ψυχαγωγικές δραστηριότητες.

Πολιτισμός στην ευρύτερη περιοχή (4 ώρες)

- Να γνωρίσουν καλύτερα τους χώρους πολιτισμικής αναφοράς στην ευρύτερη περιοχή.
- Να γνωρίσουν τοπικούς ήρωες, πολιούχους ή τοπικούς αγίους.
- Να έρθουν σε επαφή με το λαϊκό πολιτισμό και την Παράδοση της ευρύτερης Περιοχής

Αθλητισμός και ψυχαγωγία (2 ώρες)

- Να αναγνωρίσουν τη σπουδαιότητα της άσκησης για τη σωματική και την πνευματική τους ανάπτυξη.
- Να προσεγγίσουν το πνεύμα των Ολυμπιακών Αγώνων και να γνωρίσουν βασικά στοιχεία τους.
- Να συνδέσουν τον ελεύθερο χρόνο τους με δημιουργικές και γενικότερα με ψυχαγωγικές δραστηριότητες.

4. Βιβλίο Μαθητή Μελέτης Περιβάλλοντος Α' Δημοτικού

Παρατηρώντας το σχολικό βιβλίο του μαθητή της Μελέτης Περιβάλλοντος για την Α' Δημοτικού διαπιστώνουμε ότι αποτελείται από επτά (7) θεματικές

περιοχές: «Η ομάδα», «Ο χρόνος», «Ο τόπος μου», «Οι ανάγκες του ανθρώπου», «Πώς επικοινωνούμε», «Ο πολιτισμός μας» και «Ερευνούμε το περιβάλλον». Κάθε θεματική περιοχή χωρίζεται σε ενότητες και κάθε ενότητα σε επιμέρους κεφάλαια. Στο παρόν κεφάλαιο θα προχωρήσουμε σε μια ανάλυση περιεχομένου στο σύνολο της ύλης του σχολικού βιβλίου με διττό στόχο. Αφενός μεν να αναλύσουμε το γνωστικό περιεχόμενο που προσφέρεται μέσα από τις διδακτικές και μαθησιακές διεργασίες κάθε κεφαλαίου του βιβλίου και αφετέρου, να επιχειρήσουμε μια κριτική άποψη για τον βαθμό που οι στόχοι του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών (ΑΠΣ) ΑΠΣ επιτυγχάνονται μέσα από το περιεχόμενο αυτό για την κάθε ενότητα. Σημαντική παρατήρηση αποτελεί το γεγονός ότι το βιβλίο εισαγωγικά αναφέρει ότι οι δραστηριότητες του περιλαμβάνουν την έκφραση της γνώμης των μαθητών, τη συζήτηση, την έκφραση ερωτήσεων, το παιχνίδι, τη ζωγραφική, τις χειρονακτικές κατασκευές, την έρευνα έξω από την τάξη και την εργασία στο τετράδιο εργασιών. Επίσης, συστήνονται στους μαθητές οι δύο ήρωες του βιβλίου που θα συντροφεύουν τους μαθητές καθόλη τη διάρκειά του, ο «Λέων Λαλέων» και η «Μηλώ Καμηλώ», η οποία ζητά από το μαθητή να γράψει και εκείνος το όνομά του σε ειδικό πλαίσιο.

Η πρώτη λοιπόν θεματική περιοχή του βιβλίου χωρίζεται σε τρεις (3) ενότητες: «Η τάξη μου», «Το σχολείο μου» και «Η οικογένειά μου».

Η πρώτη ενότητα, «Η τάξη μου», της θεματικής περιοχής «Η ομάδα», με τη σειρά της χωρίζεται σε τρία (3) κεφάλαια: «Πώς είναι η τάξη μου», «Η ομάδα μια αγκαλιά, δάσκαλοι με τα παιδιά» και «Πώς ζούμε στην τάξη;»

Στο πρώτο κεφάλαιο, αρχικά, οι μαθητές καλούνται να γνωρίσουν την τάξη τους παίζοντας μέσα από την εξερεύνησή και την παρατήρησή της που αποσκοπεί στην εξοικείωση τους με τη σχολική αίθουσα, πράγμα πολύ σημαντικό από τη στιγμή που δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι πρόκειται για την πρώτη επαφή των παιδιών με αυτήν. Στη συνέχεια συζητούν για το τι βλέπουν προσδιορίζοντας τη θέση κάθε αντικειμένου σύμφωνα με τους χωρικούς προσδιορισμούς «πάνω», «κάτω», «δεξιά», «αριστερά» με τη βοήθεια αντίστοιχου σχήματος. Η δραστηριότητα έχει στόχο να βοηθήσει τα παιδιά να αντιληφθούν τη σχετική θέση των αντικειμένων στο χώρο. Ακολουθεί μια ερώτηση που ζητάει τη γνώμη των μαθητών σχετικά με το τι άλλο θα ήθελαν να έχει η τάξη τους. Η επόμενη δραστηριότητα ζητάει από τους μαθητές να μετρήσουν εμπειρικά διάφορες αποστάσεις μέσα στην τάξη, όπως πόσα βήματα μήκος είναι ο τοίχος ή πόσες παλάμες μήκος είναι το θρανίο τους, καθώς επίσης προτρέπει τους μαθητές να σκεφθούν πως αλλιώς θα μπορούσαμε να μετρήσουμε.

Με τον τρόπο αυτό, οι μαθητές θα αντιληφθούν τη διαφορά της σχετικής μέτρησης που έκαναν και της αντικειμενικής για παράδειγμα με ένα μηχανικό «μέτρο». Εν συνεχεία, το παιχνίδι που προτρέπει κάποιο παιδί να κλείσει τα μάτια ενός συμμαθητή του με ένα μαντήλι και να του δώσει οδηγίες για να φτάσει στην πόρτα της τάξης από τη μια έχει ως στόχο να διαμορφώσει μια υγιή αντίληψη των παιδιών για τα άτομα με ειδικές ανάγκες και να κατανοήσουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν και από την άλλη, να προάγει τη συνεργασία και εμπιστοσύνη μεταξύ των μαθητών. Η τελευταία δραστηριότητα του κεφαλαίου καλεί τα παιδιά να εντοπίσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ της δικής του τάξης και των τάξεων από αντίστοιχα σχολεία σε άλλες χώρες του κόσμου με τη βοήθεια φωτογραφιών που παρατίθενται, προάγοντας έτσι την ιδέα της διαφορετικότητας και της ανεκτικότητάς της. Η ανακεφαλαίωση συνοψίζει τις λέξεις που συνδέονται με την τάξη ως χώρο.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, τα παιδιά θα παίξουν παιχνίδια γνωριμίας, συστήνοντας τον εαυτό τους και εκφράζοντας τα ενδιαφέροντά τους, ώστε να αναπτυχθούν φιλικές σχέσεις μεταξύ τους. Η προτροπή για να ρωτήσουν οι μαθητές το δάσκαλο ή τη δασκάλα τους όποια απορία έχουν στοχεύει να ενισχύσει το αίσθημα εξοικείωσης στην τάξη. Τέλος, η επισήμανση ότι «Η τάξη μου είναι μια ομάδα» θέλει να τονίσει ακριβώς τον χαρακτήρα της ομαδικότητας που θα πρέπει να διαπνέει μια σχολική τάξη.

Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο της πρώτης ενότητας, οι μαθητές θα πρέπει να συζητήσουν τι κάνουν τα παιδιά που απεικονίζονται σε τάξεις παρόμοιες με τις δικές τους με στόχο να συνειδητοποιήσουν ακόμα περισσότερο την έννοια της τάξης ως ομάδας και του τρόπου συμβίωσης μέσα σε αυτήν. Στο ίδιο κλίμα κινείται και η προτροπή για να σκεφθούν τα παιδιά τρόπους για να ζούνε καλά στην τάξη και την συμφωνία κανόνων μεταξύ τους με τον εκπαιδευτικό ώστε να κατανοήσουν ακόμα καλύτερα τη λειτουργία και οργάνωση της ομάδας-τάξης. Το παιχνίδι που θέλει τους μαθητές ανά ομάδες να «παίξουν» έναν από τους κανόνες που συμφωνήθηκαν, στοχεύει να εφαρμοστούν στην πράξη οι κανόνες συμπεριφοράς, συνεργασίας και σεβασμού για τους συμμαθητές τους. Η ανακεφαλαίωση του κεφαλαίου υπενθυμίζει στους μαθητές ότι η τάξη έχει κανόνες λειτουργίας και συμπεριφοράς.

Σαν ανακεφαλαίωση της ενότητας, στο τέλος, υπάρχει μια δραστηριότητα συζήτησης και ζωγραφικής για την τάξη και το τι σημαίνει για τον κάθε μαθητή η έννοια αυτή.

Από τα παραπάνω μπορούμε να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι οι περισσότεροι στόχοι που θέτονται από το ΑΠΣ για την ενότητα «Η τάξη μου» επιτυγχάνονται μέσα από τις δραστηριότητές της. Ωστόσο, ο στόχος για συσχέτιση της κίνησης με τη μεταβολή της θέσης δεν φαίνεται να υλοποιείται, καθώς δεν διαφαίνεται να υπάρχει κάποια δραστηριότητα που να στοχεύει στη σχέση των συγκεκριμένων εννοιών. Το ίδιο συμβαίνει και με τον στόχο οι μαθητές να τηρούν κανόνες υγιεινής και ασφάλειας στην τάξη. Θα μπορούσαν να υπάρχουν δραστηριότητες ή εικόνες για βασικούς κανόνες υγιεινής, όπως για το πλύσιμο των χεριών και άσκηση σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης (π.χ. πυρκαγιά ή σεισμός). Βέβαια, όλα αυτά θα μπορούσαν να αποτελέσουν μέρος της συζήτησης που προτρέπει να γίνει σε διάφορα σημεία το σχολικό εγχειρίδιο, αλλά κάτι τέτοια επαφίεται στον εκπαιδευτικό ώστε να οδηγήσει τη συζήτηση και τον προβληματισμό των μαθητών σε αυτά τα ζητήματα.

Η δεύτερη ενότητά, «Το σχολείο μου», της θεματικής περιοχής «Η ομάδα», χωρίζεται σε τέσσερα (4) κεφάλαια: «Πώς είναι το σχολείο μου;», «Πώς ζούμε στο σχολείο;», «Εκδρομές με το σχολείο, εκδηλώσεις και γιορτές» και «28η Οκτωβρίου 1940».

Στο πρώτο κεφάλαιο, οι μαθητές θα πρέπει να βγουν από την τάξη τους και να εξερευνήσουν το περιβάλλον του σχολείου τους χρησιμοποιώντας την αίσθηση της όρασης, της ακοής, της αφής, της όσφρησης, αλλά και να καταγράψουν τι νιώθουν. Στόχος είναι η εξοικείωση με το σχολικό περιβάλλον και να εξερευνήσουν τους χώρους του σχολείου εργαζόμενοι σε ομάδες. Ακόμη, ζητείται η άποψη των μαθητών για το τι άλλο θα ήθελαν να έχει το σχολείο τους, τι τους αρέσει και τι όχι. Η όλη συζήτηση περιστρέφεται γύρω από φωτογραφίες που απεικονίζουν χώρους από διάφορα σχολεία της Ελλάδας βάζοντας έτσι σε μια διαδικασία πρώτης κριτικής σκέψης τους μαθητές. Η ανακεφαλαίωση εστιάζει στους χώρους του σχολικού συγκροτήματος.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, προτείνεται να πραγματοποιηθεί μια συζήτηση στην τάξη σχετικά με τις βασικές δραστηριότητες των μαθητών στο σχολείο και κανόνες συμπεριφοράς που θα πρέπει να τις διέπουν, όπως το να σηκώνουν το χέρι τους για να ζητούνε να πάρουνε το λόγο στην τάξη, να αγοράζουν στο κυλικείο περιμένοντας να φτάσει η σειρά τους και να παίζουν προσεκτικά στην αυλή του σχολείου. Η συζήτηση καλό θα ήταν να επεκταθεί και σε βασικούς κανόνες υγιεινής που θα μπορούσαν να έχουν και περιβαλλοντικές επεκτάσεις. Συγκεκριμένα τα παιδιά

θα ενημερωθούν για το που θα πλένουν τα χέρια τους και το που είναι ο κάδος απορριμμάτων. Στόχος όλων των παραπάνω είναι να αποκτήσουν από νωρίς τα παιδιά τη συνειδητοποίηση της μαθητικής τους ταυτότητας και τις υποχρεώσεις, αλλά και τα δικαιώματα που απορρέουν από αυτήν, με απώτερο σκοπό την αρμονική συμβίωση στο σχολικό περιβάλλον. Στη συνέχεια της συζήτησης οι μαθητές θα ενημερωθούν για το τι πρέπει να κάνουν σε περίπτωση σεισμού τόσο στην περίπτωση που βρίσκονται στο σχολείο, όσο και στην περίπτωση που βρίσκονται στο σπίτι τους μέσα από ένα παιχνίδι ετοιμότητας. Αυτό που έχουν να κάνουν τα παιδιά είναι να μπου γρήγορα κάτω από τα θρανία τους για να προφυλαχθούν, έτσι ώστε όταν συμβεί πραγματικά να είναι προετοιμασμένα. Η ανακεφαλαίωση τονίζει ότι τα παιδιά μαθαίνουν πολλά πράγματα, όπως το τι πρέπει να κάνουν σε καταστάσεις εκτάκτου ανάγκης.

Συνεχίζοντας με την πληροφόρηση των μαθητών για τις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στο σχολικό πλαίσιο, γίνεται λόγος για τις σχολικές εκδρομές, εκδηλώσεις και γιορτές. Τα παιδιά καλούνται να εκφράσουν τη γνώμη τους σχετικά με φωτογραφίες που απεικονίζουν την υποδοχή των μαθητών της πρώτης τάξης στο σχολείο και μαθητές πάλι της πρώτης τάξης στο σχολικό κατά της διάρκεια εκδρομής. Σαν άσκηση οι μαθητές θα ζωγραφίσουν τα πράγματα που πιστεύουν ότι θα χρειαστούν μαζί τους σε μια εκδρομή με το σχολείο και θα τραγουδήσουν το κλασικό τραγούδι εκδρομής «Ήταν ένα μικρό καράβι...». Με τις παραπάνω δράσεις τα παιδιά εξοικειώνονται με την ιδέα της σχολικής ζωής και προετοιμάζονται για τη συμπεριφορά που αναμένεται να έχουν σε πραγματικές συνθήκες, για παράδειγμα, όταν πραγματοποιηθεί μια εκδρομή, ή μια εκδήλωση του σχολείου που θα συμμετέχουν.

Το τελευταίο κεφάλαιο της ενότητας, αφιερώνεται στην εορτή της 28^{ης} Οκτωβρίου 1940. Η εικόνα του Α. Αλεξανδράκη που απεικονίζει Έλληνες στρατιώτες στην Πίνδο το 1940-1941, το απόσπασμα του Γ. Βρεττού, «Οι παππούδες μας που τώρα έχουν χιόνια στα μαλλιά πολέμησαν πριν χρόνια μες στο κρύο και στα χιόνια για τιμή, για λευτεριά», αλλά εκείνο των Μ. Τραϊφόρου και Μ. Σουγιούλ, «Παιδιά, της Ελλάδος παιδιά, που σκληρά πολεμάτε, πάνω στα βουνά...» δίνουν στα παιδιά το ερέθισμα για να γνωρίσουν την πρόσφατη ιστορία της πατρίδας τους. Προς την κατεύθυνση αυτή, κινείται και η παρότρυνση του βιβλίου να ρωτήσουν τα παιδιά τους παππούδες και τις γιαγιάδες τους σχετικά με το τι έγινε την 28^η Οκτωβρίου 1940.

Τέλος, υπάρχει μια ανακεφαλαιωτική-αξιολογική δραστηριότητα στην οποία οι μαθητές μπορούν να συζητήσουν τι σημαίνει για αυτούς το σχολείο και να ζωγραφίσουν εικόνες από το σχολείο τους στα πέταλα ενός λουλουδιού, σχηματίζοντας έτσι τον πρώτο εννοιολογικό χάρτη με παραστάσεις που αποκόμισαν από το σύνολο της ενότητας.

Αξιολογώντας το περιεχόμενο της ενότητας σε συνάρτηση πάντα με τους στόχους που τίθενται από το ΑΠΣ, θα λέγαμε ότι επιτυγχάνονται στην πλειοψηφία τους. Μοναδική παρατήρηση θα μπορούσε να επισημανθεί η μη λήψη μέριμνας για τους μαθητές που δεν κατάγονται από την Ελλάδα όσων αφορά το κεφάλαιο «28η Οκτωβρίου 1940». Τέτοιες περιπτώσεις ενδεχομένως να προκύψουν σε πολυπολιτισμικά σχολεία, όπου οι παππούδες και γιαγιάδες των εν λόγω μαθητών πιθανόν να μην είναι σε θέση να απαντήσουν σε ερωτήσεις σχετικά με την επέτειο αυτή, συνολικά ή τουλάχιστον ικανοποιητικά. Στην εκδοχή αυτή, ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να προβλέψει τέτοιες καταστάσεις και να παίζει ο ίδιος το ρόλο του παππού ή της γιαγιάς, δηλαδή να απαντήσει εκείνος στις ερωτήσεις των μαθητών που δεν κατάγονται από την Ελλάδα.

Η τρίτη και τελευταία ενότητά, «Η οικογένειά μου», της θεματικής περιοχής «Η ομάδα», χωρίζεται σε τρία (3) κεφάλαια: «Η οικογένεια», «Πώς ζούμε στην οικογένεια;» και «Πώς η οικογένεια φροντίζει το περιβάλλον;».

Το πρώτο κεφάλαιο, όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, αναφέρεται στην οικογένεια και κυρίως στη δομή της. Αρχικά, οι μαθητές παίρνοντας αφορμή από την εικόνα της οικογένειάς του που παρουσιάζει ο ήρωας του βιβλίου, «Λέων Λαλέων», οι μαθητές προτρέπονται να μιλήσουν για τις δικές τους οικογένειες με τη βοήθεια ενός σχήματος. Το σχήμα αυτό λειτουργεί ως παράδειγμα, καθώς απεικονίζει την οικογένεια της Άννας, φίλης του «Λέων Λαλέων». Παρατηρούμε ότι απεικονίζεται το εκτεταμένο μοντέλο οικογένειας, δηλαδή εκτός από τους γονείς και τα παιδιά, μαζί τους ζούνε ο παππούς και η γιαγιά. Επίσης η αδερφή της Άννας εμφανίζεται σε αναπηρικό καροτσάκι. Ο εκπαιδευτικός εδώ καλείται να εξηγήσει την κατάσταση αυτή, δηλαδή, τι είναι αναπηρία, πώς προέκυψε η κατάσταση αυτή και τι δυσκολίες αντιμετωπίζουν άτομα με δυσλειτουργίες στην κίνηση. Με τον τρόπο αυτό τα παιδιά ευαισθητοποιούνται και μαθαίνουν να σέβονται τους ανθρώπους αυτούς. Στη συνέχεια, υπάρχουν δύο εικόνες. Η μια δείχνει την οικογένεια του Ομάρ: τον ίδιο και τη μητέρα του. Η δεύτερη, την οικογένεια του Τάκη: τον ίδιο και τον πατέρα του. Ακριβώς από κάτω το βιβλίο οδηγεί τα παιδιά να ρωτήσουν οτιδήποτε θέλουν για τις

δύο αυτές εικόνες. Οι εικόνες αυτές αναδεικνύουν δύο ζητήματα πολύ σημαντικά. Αφενός θέλουν να τονίσουν ότι όλες οι οικογένειες δεν είναι ίδιες. Γίνεται σαφής αναφορά στο μοντέλο της μονογονεϊκής οικογένειας, δηλαδή στην οποία το παιδί ή τα παιδιά ζούνε με τον έναν από τους δύο γονείς για οποιονδήποτε λόγο (π.χ. διαζύγιο, θάνατος κ.λπ.). Με τον τρόπο αυτό επιδιώκεται να γίνει σαφές στα παιδιά ότι κάποιος από τους συμμαθητές τους μπορεί να ζούνε μόνο με τη μητέρα ή τον πατέρα τους και ότι αυτό θα πρέπει να είναι σεβαστό. Αφετέρου, το άλλο σημαντικό θέμα που προκύπτει είναι αυτό της ανεκτικότητας απέναντι στη διαφορετικότητα ως προς την καταγωγή. Το όνομα «Ομάρ» δεν είναι ελληνικό, οπότε ο εκπαιδευτικός καλείται να εξηγήσει στα παιδιά ότι υπάρχουν στη χώρα μας και ενδεχομένως στο σχολείο του ή ακόμα και στην τάξη τους, παιδιά που κατάγονται από άλλες χώρες. Έτσι τα παιδιά θα μπορέσουν να διαπιστώσουν ότι κάτι τέτοιο είναι φυσιολογικό και να κατανοήσουν ότι ο ρατσισμός δε συμβάλει στην αρμονική συμβίωση των ανθρώπων. Επίσης, θα βοηθήσει τα αλλοδαπά παιδιά να αισθανθούν ενταγμένα στην κοινωνία και ισότιμα μέλη της ομάδας που ονομάζεται τάξη. Ύστερα, γίνεται μια συζήτηση για το πώς μπορεί να αλλάξει μια οικογένεια, με τον «Λέων Λαλέων» να φαίνεται σε μια ζωγραφιά η οικογένειά του στην οποία έχει προστεθεί ένα νέο μέλος διαφορετικού είδους, κάνοντας έτσι αναφορά στην υιοθεσία. Στο ίδιο κλίμα, η ερώτηση για το πώς μπορεί να αλλάξει μια οικογένεια αποσκοπεί στο να προκαλέσει συζήτηση γύρω από συναφή θέματα, όπως είναι το διαζύγιο, ο θάνατος, μεικτοί γάμοι κ.ά.). Η ανακεφαλαίωση επισημαίνει ότι η διαφορετικότητα της κάθε οικογένειας είναι κάτι φυσιολογικό.

Την ίδια φιλοσοφία ακολουθεί και η ανακεφαλαιωτική δραστηριότητα με την παράθεση δύο εικόνων στις οποίες εμφανίζονται μια οικογένεια κινέζων και μια ινδών, αλλά και η δραστηριότητα που ζητάει από τα παιδιά να παίξουν το παιχνίδι ομοιοτήτων και διαφορών, «Μοιάζω-Διαφέρω», των οικογενειών στις φωτογραφίες. Τέλος, τα παιδιά μαθαίνουν τους χαρακτηρισμούς συγγένειας γιος, αδελφός, εγγονός, ανιψιός και ξάδελφος (αντίστοιχα, ζητείται από τους μαθητές να τροποποιήσουν τις απαντήσεις στην άσκηση σε περίπτωση που ο μαθητής είναι κορίτσι).

Το κεφάλαιο «Πώς ζούμε στην οικογένεια», που ακολουθεί, ξεκινάει παρουσιάζοντας διάφορες καθημερινές δραστηριότητες της φιλικής οικογένειας του «Λέων Λαλέων». όπως το να βρίσκονται στο αυτοκίνητο όλοι μαζί, στην παραλία και να τραγουδάνε στο σπίτι. Στόχος είναι να ανακαλέσουν οι μαθητές εικόνες από τη δική τους οικογένεια και τις δραστηριότητες τους και να αντιληφθούν τις σχέσεις

αλληλοσυσχέτισης που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών της. Για το λόγο αυτό, καλούνται να συζητήσουν τις εικόνες που εμφανίζουν ένα παιδί να βοηθάει στις δουλείες του σπιτιού και μια οικογένεια στο σαλόνι μαζί με την κόρη τους που βρίσκεται σε αναπηρικό καροτσάκι να συνομιλούν. Έτσι, επιχειρείται να αντιληφθούν μέσα από τη συζήτηση, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που συνεπάγεται η ένταξή τους σε μια οικογένεια. Και η συνέχεια αφιερώνεται στον τρόπο συμπεριφοράς και λειτουργίας των μαθητών στην οικογένεια. Συγκεκριμένα, παρατηρώντας μια εικόνα που παρουσιάζει μια προβληματική κατάσταση στην οικογένεια (το παιδί παρακολουθεί τηλεόραση, ενώ η μητέρα το καλεί να μελετήσει για το σχολείο) τα παιδιά θα πρέπει να αντιληφθούν τους λόγους που δεν είναι πάντα δυνατό να κάνουν αυτό που θέλουν. Για να εμπεδώσουν το πως θα πρέπει να φέρονται ενταγμένοι στην οικογένειά τους, αλλά και το πως θα πρέπει να αντιμετωπίζουν προβληματικές καταστάσεις αναλαμβάνουν να παίξουν ένα παιχνίδι όπου: χωρίζονται σε ομάδες των δύο ατόμων, παίρνουν ρόλους από άτομα της οικογένειας, συζητάνε για ένα πρόβλημά της, υπαρκτό ή φανταστικό και προσπαθούν να βρουν μια λύση για αυτό. Με το παιχνίδι αυτό, μπορούν να κατανοήσουν τις διαστάσεις ενός προβλήματος από διαφορετικές οπτικές γωνίες, όχι μόνο από τη δική τους, να αντιληφθούν τις επιπτώσεις που προέρχονται από αυτό και τελικά να δώσουν λύση. Τέλος, με τη βοήθεια ενός μεγαλύτερου στο σπίτι γράφουν έναν κανόνα της οικογένειάς τους στο βιβλίο.

Το τρίτο κεφάλαιο «Πώς η οικογένεια φροντίζει το περιβάλλον;» προσπαθεί να καταστήσει τους μαθητές συνειδητοποιημένους ως προς κάποια περιβαλλοντικά θέματα. Αναλυτικά, παρατηρούν ένα παιδί να βουρτσίζει τα δόντια του με κλειστή βρύση, έναν πατέρα με το παιδί του να χρησιμοποιούν το λεωφορείο, ένα παιδί να πετάει σκουπίδια σε μια παραλία και ηλεκτρικές συσκευές στο σαλόνι ενός σπιτιού να λειτουργούν χωρίς να βρίσκεται κανείς στο χώρο. Οι μαθητές θα πρέπει να κρίνουν σε ποιες περιπτώσεις προστατεύεται το περιβάλλον και σε ποιες όχι, αλλά και να κατανοούν το γιατί σε κάθε περίπτωση, αφού θα πρέπει να δικαιολογήσουν τις απαντήσεις τους. Σαν επέκταση της παραπάνω δραστηριότητας, η συζήτηση γύρω από την ερώτηση «τι μπορεί να κάνει μια οικογένεια για το περιβάλλον» αποσκοπεί στο να περιγράψει και άλλες περιπτώσεις που λειτουργίες μιας οικογένειας μπορεί να συμβάλλουν στην φροντίδα του περιβάλλοντος και ποιες όχι. Σημαντικό είναι να τονιστούν ο αρνητικές συνέπειες που θα υποστεί το περιβάλλον, αλλά και ο

άνθρωπος όταν δεν προστατεύεται το περιβάλλον. Η ανακεφαλαίωση ενθαρρύνει τους μαθητές να προστατέψουν το περιβάλλον μαζί με τις οικογένειές τους.

Η ανακεφαλαιωτική δραστηριότητα θέλει τους μαθητές να ζωγραφίσουν το δικό τους μήνυμα για το περιβάλλον, να το δείξουν στην οικογένειά τους και να συζητήσουν για αυτό. Στη συνέχεια, δημιουργούν τον εννοιολογικό χάρτη της οικογένειάς τους ζωγραφίζοντας τα πρόσωπα των μελών της.

Κρίνοντας την τρίτη ενότητα «Η οικογένειά μου» σε σχέση με τους διδακτικούς στόχους, αποφαινόμεστε ότι επιτυγχάνονται στο σύνολό τους.

Η δεύτερη θεματική περιοχή του βιβλίου, «Ο χρόνος», χωρίζεται σε δύο (2) ενότητες: «Ο άνθρωπος και ο χρόνος» και «Ο ήλιος και η ζωή μας».

Η πρώτη ενότητά, «Ο άνθρωπος και ο χρόνος», της θεματικής περιοχής, με τη σειρά της χωρίζεται σε έξι (6) κεφάλαια: «Η οικογένειά μου έχει ιστορία», «Η δική μου ιστορία», «Πώς μετράω το χρόνο;», «Πώς αλλιώς μετράω το χρόνο;», «Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά» και «Πώς περνάω τον ελεύθερο χρόνο μου;».

Στο πρώτο κεφάλαιο, στην αρχή τα παιδιά διαβάζουν τη φράση της Σ. Ζαραμπούκα, «Στην κουζίνα του σπιτιού αρχηγός ήτανε η μαμά της μαμάς της μαμάς μου, η γιαγιά της μαμάς μου, η δική μου προγιαγιά.». Έτσι τονίζεται ο ρόλος της γυναίκας σε παλαιότερες οικογένειες εντός του σπιτιού, αλλά ταυτόχρονα μαθαίνουν να συσχετίζουν τις έννοιες «γιαγιά» και «προγιαγιά» με τη σειρά γέννησης. Σαν συνέχεια της φράσης, τα παιδιά καλούνται να αναγνωρίσουν 4 γενιές (προγιαγιά, γιαγιά, μητέρα, κορίτσι) και να βάλουν τους κατάλληλους αριθμούς (1-4) σε κύκλους σε φωτογραφίες, ξεκινώντας από την προγιαγιά και καταλήγοντας στο κορίτσι. Στη συζήτηση που ακολουθεί, τα παιδιά προτρέπονται να διηγηθούν την ιστορία της δικής τους οικογένειας, αναλύοντας τη δομή της και εξιστορώντας οικογενειακές ιστορίες, όπως το που μένουν τώρα, το που ενδεχομένως έμεναν παλαιότερα, το αν ζουν μαζί με παππούδες ή γιαγιάδες κ.ά. Στη συνέχεια, τα παιδιά φέρνουν φωτογραφίες από μέλη της οικογένειάς τους (παππούδες, γιαγιάδες, γονείς, αδέρφια) και τις κολλάνε σ' ένα πύραυλο: τους παππούδες που είναι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία στα χαμηλότερα κουτάκια, τους γονείς στα μεσαία και τέλος τον εαυτό τους στο τρίγωνο. Με τη βοήθεια κάποιου μεγαλύτερου στο σπίτι ή του εκπαιδευτικού, γράφουν τα ονόματά τους στις αντίστοιχες γραμμές δίπλα από κάθε φωτογραφία. Με τον τρόπο αυτό, τα παιδιά αποκτούν μια εποπτική άποψη για τη δομή της οικογένειάς τους που βοηθά στην αντίληψη του γενεαλογικού δέντρου. Επίσης ο «Λέων Λαλέων» ρωτάει τους μαθητές «από που είναι η μαμά σου, ο

μπαμπάς σου, ο παππούς σου, η γιαγιά σου:» οδηγώντας τα παιδιά να σκεφθούν τους τόπους καταγωγής όλων αυτών και να συνειδητοποιήσουν ότι πιθανότατα ότι δεν είναι έχουν όλοι κοινό τόπο καταγωγής και ότι κάτι τέτοιο είναι φυσιολογικό. γεγονός που θα ενισχύσει το αίσθημα ανεκτικότητας στη διαφορετικότητα και για παιδιά που δεν κατάγονται από την Ελλάδα. Στη δραστηριότητα που ακολουθεί, τα παιδιά συγκρίνουν τις δύο φωτογραφίες και συζητούν για τις αλλαγές που έχουν συμβεί στον τόπο κατοικίας, στη δομή της οικογένειας κ.λπ. Η «Μηλώ Καμηλώ» ζητά από τα παιδιά να απευθύνουν ερωτήσεις στους γονείς τους και στον παππού και τη γιαγιά τους για το σπίτι, τα ρούχα, τους δρόμους, το χωρίο και την πόλη όταν ήταν εκείνοι παιδιά. Με τη δραστηριότητα αυτή, τα παιδιά κάνουν συγκρίσεις με τη σημερινή εποχή και εντοπίζουν ομοιότητες και διαφορές. Τέλος, στην ανακεφαλαίωση παρουσιάζεται η ιστορία μιας οικογένειας με τη μορφή παραμυθιού.

Το δεύτερο κεφάλαιο, ξεκινάει με το παραδοσιακό τραγούδι των γενεθλίων. Οι φωτογραφίες απεικονίζουν ένα παιδί, την Ελένη, σε βρεφική και νηπιακή ηλικία και βοηθούν τους μαθητές να αντιληφθούν τις αλλαγές που έχει επιφέρει ο χρόνος στην Ελένη. Ζητείται από τα παιδιά να γράψουν «Χαρούμενα Γενέθλια» σε μια άλλη γλώσσα με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού ή κάποιου (αλλοδαπού) συμμαθητή τους, εφόσον υπάρχει, ενισχύοντας έτσι την διαπολιτισμικότητα. Στη συνέχεια, καλούνται να ανακαλέσουν προσωπικά βιώματα από τα πρώτα τους χρόνια στη ζωή, μόνοι τους ή με τη βοήθεια των γονιών τους, ώστε να απαντήσουν στις αντίστοιχες προσωπικές ερωτήσεις. Με την ανακεφαλαίωση, κάθε μαθητής συμπληρώνει το έτος και το μήνα που γεννήθηκε.

Στην εισαγωγή του τρίτου κεφαλαίου τονίζεται η σημασία του ήλιου ως στοιχείο μέτρησης του χρόνου σε όλη την ιστορία του ανθρώπου, μέσω του διαλόγου του «Λέων Λαλέων» και της «Μηλώ Καμηλώ». Στη «χώρα των ρολογιών» απεικονίζονται διάφορα αντικείμενα που εφηύρε ο άνθρωπος για τη μέτρηση του χρόνου: ρολόι κούκος, ψηφιακό, χεριού, επιτραπέζιο, εκκρεμές και κλεψύδρα. Παρατηρώντας τις εικόνες αυτές, απαντούν στην ερώτηση για το πώς μετράμε το χρόνο και σκέφτονται πώς μπορούμε να μετρήσουμε το χρόνο χωρίς ρολόι. Η ανακεφαλαίωση κάνει αναφορά στη μέτρηση του χρόνου με το ρολόι. Η φράση «Οι ώρες περνούν, οι μέρες περνούν. Τι μέρα είναι σήμερα;» συνδέουν τα προηγούμενα με την έννοια της ημέρας ως εικοσιτετράωρο. Τα παιδιά διαβάζουν το ποίημα του Γ. Κρόκου σχετικά με τις ημέρες της εβδομάδας και καλούνται να τις γράψουν στο ημερολόγιο δίπλα. Είναι σημαντικό να τονιστεί η κυκλικότητα των ημερών ανά

εβδομάδα και θα ήταν χρήσιμο να συσχετιστεί με το εβδομαδιαίο πρόγραμμα του σχολείου. Η ανακεφαλαίωση επισημαίνει το βασικό λεξιλόγιο των επτά ημερών της εβδομάδας.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται η μετάβαση από τις ημέρες, στους μήνες και τις εποχές με το δίστιχο από το μουσικό έργο «Λιλιπούπολη» και την εικόνα της ρόδας που απεικονίζονται οι εποχές και οι μήνες. Η μορφή της εικόνας υποδηλώνει τον κυκλικό χαρακτήρα των εποχών, δηλαδή επαναλαμβάνονται κάθε έτος με την ίδια σειρά. Επίσης η παράθεση εικόνων του χιονάνθρωπου το χειμώνα, των ανθισμένων λουλουδιών την άνοιξη, της παραλίας το καλοκαίρι, των πεσμένων φύλλων το φθινόπωρο και τη μορφή ενός δένδρου και στις τέσσερις εποχές δηλώνουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε εποχής και των συνθηκών που επικρατούν σε καθεμιά, όπως τις καιρικές συνθήκες που επικρατούν, αλλά και τις επιδράσεις τους στο περιβάλλον και τον άνθρωπο. Για την καλύτερη κατανόηση της έννοιας των μηνών, θα μπορούσε να γίνει μια συζήτηση για τις ασχολίες των ανθρώπων, τα ήθη, έθιμα και τις γιορτές ανάλογα με την κάθε εποχή. Η ανακεφαλαίωση επισημαίνει το βασικό λεξιλόγιο των δώδεκα μηνών του έτους.

Κεντρικό ρόλο στο πέμπτο κεφάλαιο παίζουν οι εικόνες και οι στίχοι από τα κάλαντα για τα Χριστούγεννα και την Πρωτοχρονιά. Η συζήτηση κινείται γύρω από το τι γιορτάζουμε τα Χριστούγεννα, και την Πρωτοχρονιά, τι ετοιμασίες κάνουμε για τις γιορτές στο σπίτι και στο σχολείο, ποιο μήνα γιορτάζουμε τα Χριστούγεννα, ποια εποχή και ποιο μήνα γιορτάζουμε την Πρωτοχρονιά. Στόχος είναι η σύνδεση όλων των παραπάνω με τα προσωπικά βιώματα και εμπειρίες των παιδιών που θα αποτελέσουν τους καταλύτες στη συζήτηση. Τα παιδιά προτρέπονται να τραγουδήσουν τα κάλαντα είτε των Χριστουγέννων είτε της Πρωτοχρονιάς στις άλλες τάξεις του σχολείου και να γράψουν ένα γράμμα στα παιδιά της πρώτης τάξης σε μια άλλη χώρα ζητώντας πληροφορίες σχετικά με το πώς γιορτάζουν την Πρωτοχρονιά εκεί. Η τελευταία δραστηριότητα έχει ως στόχο την ενίσχυση της διαπολιτισμικότητας και αποτελεί μια ευκαιρία σε παιδιά από άλλες χώρες να μιλήσουν για τον τρόπο που γιορτάζουν αυτές τις γιορτές στις χώρες καταγωγής τους.

Το τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας ενότητας ασχολείται με τον ελεύθερο χρόνο και το πώς τον περνούν τα παιδιά. Αναμενόμενα η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από το τι και πότε κάνουν τις δραστηριότητες αυτές τα παιδιά από διάφορα μέρη του κόσμου που εικονίζονται στις φωτογραφίες. Με τον τρόπο αυτό δίνονται δύο κατευθύνσεις στη συζήτηση. Από τη μία, στο κομμάτι της διαπολιτισμικότητας

και από την άλλη στο να περιγράψουν οι μαθητές τις δικές τους ασχολίες στον ελεύθερο χρόνο τους προσδιορίζοντάς τις μάλιστα και το πότε πραγματοποιούνται μέσα στην ημέρα ή την εβδομάδα. Για τον σκοπό αυτό, υπάρχει η ερώτηση από την «Μηλώ Καμηλώ» και η δραστηριότητα που ζητάει να επιλέξουν οι μαθητές με ένα «X» τις δραστηριότητες που εξασκούν στον ελεύθερο χρόνο τους. Τέλος ο «Λέων Λαλέων» με την ερώτησή του ουσιαστικά προτρέπει τους μαθητές να αξιοποιούν τον ελεύθερο χρόνο τους ασχολούμενοι με δημιουργικές δραστηριότητες, χωρίς να λείπει η ψυχαγωγία ταυτόχρονα. Σαν παράδειγμα απεικονίζεται ο καταγκιόζης με τα παιδιά του, φιγούρες της λαϊκής παράδοσης του θεάτρου σκιών και έτσι τονίζεται η σημασία της ενασχόλησης με τον πολιτισμό.

Η επαναληπτική-ανακεφαλαιωτική δραστηριότητα «Συζητάμε και ζωγραφίζουμε» δίνει το έναυσμα στα παιδιά για να συζητήσουν ως ομάδα για τη μέτρηση του χρόνου. Τους δίνεται η δυνατότητα να ζωγραφίσουν μέσα μέτρησης του χρόνου, εικόνες από τις εποχές του έτους και το τι κάνουν συνήθως σε κάθε μια από αυτές.

Κρίνοντας την ενότητα «Ο άνθρωπος και ο χρόνος» βλέπουμε ότι οι στόχοι που θέτει το αναλυτικό πρόγραμμα υπερκαλύπτονται από το περιεχόμενό της, εξετάζοντας και περαιτέρω, συναφή βέβαια, θέματα, κυρίως στα κεφάλαια πέντε (5) και έξι (6). Για το λόγο αυτό θα μπορούσαν να εμπλουτιστούν οι επιθυμητοί στόχοι του αναλυτικού προγράμματος. Μία ακόμη παρατήρηση, αφορά το κεφάλαιο πέντε (5) που θα μπορούσε ίσως να βρίσκεται παρακάτω στην ύλη, ώστε να βρίσκεται πιο κοντά, χρονικά, στις γιορτές των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς στις οποίες αναφέρεται, ώστε να είναι επίκαιρο.

Η δεύτερη ενότητά, «Ο ήλιος και η ζωή μας», της θεματικής περιοχής, χωρίζεται σε δύο (2) κεφάλαια: «Ο Ήλιος, ο Ηλιάτορας, ο Πετροπαιχνιδιάτορας» και «Τι μας προσφέρει ο ήλιος;».

Στην αρχή του πρώτου κεφαλαίου τα παιδιά έρχονται σε επαφή με την έννοια του χρόνου, την ανατολή του ηλίου και τη νύχτα, μέσα από τους αντίστοιχους πίνακες ζωγραφικής του Βαν Γκογκ. Ερχόμενοι σε επαφή με την τέχνη, τους ζητείται να φανταστούν ότι βρίσκονται μέσα σε κάθε πίνακα και να περιγράψουν τι κάνουν και τι νιώθουν, γράφοντας μια λέξη κάτω από καθεμιά. Με την έννοια της ανατολής και της Δύσης του ηλίου ασχολείται και το ποίημα του Γ. Βιζυηνού. Τα παιδιά παροτρύνονται να βγούνε εκτός τάξης και να προσανατολιστούν δείχνοντας από πού ανατέλλει και πού δύει ο ήλιος. Έτσι, συσχετίζουν την έναρξη της ημέρας, τη

έναρξη της νύχτας με την ανατολή και τη δύση του ηλίου και ταυτόχρονα γνωρίζουν το στοιχειώδη προσανατολισμό στο χώρο. Στη συνέχεια η «Μηλώ Καμηλώ» κάνει γνωστό στα παιδιά ότι ο ήλιος είναι ένα φωτεινό αστέρι δίπλα από μια εικόνα της γης και τους ήλιου στο διάστημα σαν ουράνια σώματα και με τον τρόπο αυτό επιχειρείται μια εξήγηση της εναλλαγής μέρας και νύχτας μέσω του φαινομένου της κίνησης της γης γύρω από τον ήλιο. Στη συνέχεια συνδέεται ο ήλιος με μύθους και παραδόσεις. Τα παιδιά καλούνται να παρατηρήσουν το άρμα του ήλιου στο αρχαίο αγγείο, να διαβάσουν το μύθο και να σκεφθούν έναν δικό τους. Η ανακεφαλαίωση υπενθυμίζει το που οφείλεται η εναλλαγή ημέρας και νύχτας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τη σημασία του ήλιου στη διατήρηση της ζωής με την παράθεση μιας ιστορίας όπου σε ένα χωριό έλαμπε κάθε μέρα ο ήλιος ενώ, σε ένα άλλο δεν έλαμπε ποτέ. Τα παιδιά καλούνται να συνειδητοποιήσουν τη σημασία του ήλιου ως πηγή φωτός και θερμότητας, αφού σκεφτούν τις συνέπειες στον αέρα, το νερό, το χώμα, τα φυτά, τα ζώα και τους ανθρώπους σε κάθε ένα από τα δύο χωριά. Σαν ενίσχυση της πεποίθησης αυτής λειτουργεί η προτροπή για τη συνέχιση μιας ιστορίας που ακολουθεί, αντλώντας ιδέες από τα βιώματα των μαθητών. Στη συνέχεια, γίνεται λόγος για την προστασία του ανθρώπου από την υπερβολική έκθεση στον ήλιο. Σαν παράδειγμα δίνονται τα μέτρα προστασίας που θα πρέπει να λαμβάνουμε κατά την έκθεσή μας στον ήλιο, στην παραλία το καλοκαίρι από τους ήρωες του βιβλίου: το αντηλιακό και οι ώρες που θα πρέπει να αποφεύγουμε τον ήλιο. Στη συζήτηση αναφέρονται επιπλέον τρόποι προστασίας από τον ήλιο (για παράδειγμα γυαλιά ηλίου), ενώ προτείνεται η παρουσία ειδικού για να απαντήσει στις απορίες των μαθητών. Η ανακεφαλαίωση υπενθυμίζει τα θετικά και τα αρνητικά του ήλιου για τον άνθρωπο.

Σαν παρατηρήσεις έχουμε να τονίσουμε δύο σημεία για το κεφάλαιο ένα. Πρώτον για τον στόχο του αναλυτικού προγράμματος ώστε τα παιδιά να γνωρίζουν ότι κατά τη διάρκεια της ημέρας ο ήλιος βρίσκεται σε διαφορετικές θέσεις στον ουρανό και το στόχο να συνδέουν τη διαφορετική θέση του ήλιου με απλές έννοιες του χρόνου (πρωί, μεσημέρι, βράδυ) δεν υπάρχει σαφής αναφορά σε κάποια δραστηριότητα του κεφαλαίου. Δεύτερον, το ποίημα του Γ. Βιζυηνού κατευθύνει τους μαθητές στη δημιουργία εναλλακτικής ιδέας για την αιτία της εναλλαγής ημέρας και νύχτας. Συγκεκριμένα, δίνεται η εντύπωση πως στην κίνηση του ήλιου οφείλεται το φαινόμενο αυτό και όχι στην κίνηση της Γης (περιστροφή γύρω από τον άξονά της), αφού ο ήλιος δεν κινείται ως προς τη γη. Εξάλλου, το ποίημα έρχεται σε

αντίθεση και με την εικόνα από το ηλιακό μας σύστημα που ακολουθεί, μέσω της οποίας ο εκπαιδευτικός μπορεί να ξεκαθαρίσει την αιτία του φαινομένου. Επίσης, στο κεφάλαιο δύο, δεν γίνεται άμεση αναφορά στις βλαβερές συνέπειες της υπερβολικής έκθεσης του ανθρώπου στον ήλιο, παρά μόνο στους τρόπους προστασίας. Στην ανακεφαλαιωτική δραστηριότητα τα παιδιά ανασυγκροτούν τα όσα έμαθαν εικαστικά και μέσω λέξεων, δημιουργώντας έτσι τον εννοιολογικό χάρτη της ενότητας.

Η τρίτη θεματική περιοχή «Ο τόπος μου», χωρίζεται σε τρεις (3) ενότητες: «Το σπίτι μου», «Η γειτονιά μου» και «Ο τόπος που ζω».

Η πρώτη ενότητα αποτελείται από ένα (1) κεφάλαιο, «Το σπίτι μου».

Το κεφάλαιο «Το σπίτι μου», έχει ως στόχο να την περιγραφή της δομής και της λειτουργικότητας των χώρων του σπιτιού. Αρχικά, η δραστηριότητα σχετικά με τη μετακόμιση μιας οικογένειας και της αντιστοίχισης των αντικειμένων στο κατάλληλο δωμάτιο του σπιτιού εξασκεί τα παιδιά στην κατηγοριοποίησή τους ανάλογα με το χώρο που ανήκουν λειτουργικά. Σαν επέκταση συζητούν τους λόγους που ώθησαν την οικογένεια να μετακομίσει. Στη συνέχεια, κάθε μαθητής ξεναγεί τους συμμαθητές του σε ένα δωμάτιο από το σπίτι του μέσω ερωτήσεων και τη χρήση των πέντε αισθήσεων. Στη διαθεματική αυτή δραστηριότητα χρησιμοποιούνται στοιχεία από την Αισθητική αγωγή και τη Γλώσσα. Ύστερα, τα παιδιά χωρίζονται σε ομάδες των δύο και κάθε ομάδα μιμείται μόνο με κινήσεις μια δραστηριότητα σε ένα δωμάτιο του σπιτιού και τα υπόλοιπα παιδιά προσπαθούν να μαντέψουν ποια είναι. Σαν ανακεφαλαιώση τα παιδιά θα πρέπει να συγκεντρώσουν εικόνες και «σπιτολέξεις» για κάθε ένα από τα τέσσερα βασικά δωμάτια του σπιτιού: κουζίνα, μπάνιο, καθιστικό και υπνοδωμάτιο και να τις τοποθετήσουν στο αντίστοιχο κουτί, αφού συζητήσουν για αυτές. Τέλος, για το παιχνίδι «Μια μέρα στο σπίτι κάτι συνέβη», οι μαθητές μπορούν να επιλέγουν λέξεις μέσα από τα κουτιά όταν αναφέρονται στο αντίστοιχο δωμάτιο.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι οι στόχοι της ενότητας αυτής υλοποιούνται μέσα από τις προτεινόμενες δραστηριότητες.

Η δεύτερη ενότητα αποτελείται από τέσσερα (4) κεφάλαια: «Πώς είναι η γειτονιά μου», «Οι άνθρωποι της γειτονιάς μου», «Πώς ζούμε στη γειτονιά:» και «Η γειτονιά και το περιβάλλον».

Το πρώτο κεφάλαιο ξεκινάει με τις δύο εικόνες να αποτελούν το ερέθισμα για να απαντήσουν τα παιδιά στην βασική ερώτηση του κεφαλαίου για το πώς είναι η γειτονιά τους. Σημαντική παρατήρηση αποτελεί το γεγονός ότι η μία εικόνα δείχνει

μια τυπική γειτονιά πόλης, ενώ η δεύτερη μια τυπική γειτονιά χωριού, ώστε τα παιδιά να ταυτιστούν με εκείνη που είναι πιο κοντά στα βιώματά τους. Θα ζωγραφίσουν στα μπαλόνια εικόνες από τις εμπειρίες της δικής τους γειτονιάς και θα περιγράψουν μια φανταστική βόλτα σε αυτήν και με τις πέντε αισθήσεις τους, καλλιεργώντας έτσι τη φαντασία τους. Στη συνέχεια, καλούνται να γίνουν δημοσιογράφοι και να παρουσιάσουν τη γειτονιά τους στους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές τους, συζητώντας παράλληλα για τις διαφορές και τις ομοιότητες της δικής τους με άλλες γειτονίες (διαθεματική έννοια ομοιότητα-διαφορά). Μέσα από τη διαδικασία αυτή, θα έχουν την ευκαιρία να αναγνωρίσουν τα θετικά στοιχεία του περιβάλλοντός της γειτονιάς τους. Η δραστηριότητα για να περιγράψουν τα παιδιά το τι βλέπουν έξω από το παράθυρο στη γειτονιά τους, τα οδηγεί να αναλύσουν τους βασικούς χώρους, δρόμους και κτίρια που βρίσκονται σε αυτήν. Η ανακεφαλαίωση συγκεντρώνει αυτές ακριβώς τις βασικές δομές.

Το δεύτερο κεφάλαιο ξεκινάει με μια εικονογράφηση που τονίζει τη σημασία που έχει για τον άνθρωπο ο κοινωνικός του περίγυρος και ιδιαίτερα οι γείτονες του, αφού εκείνοι βρίσκονται σε πιο κοντινή απόσταση σε περίπτωση που υπάρξει ανάγκη. Η συζήτηση επικεντρώνεται στη επεξήγηση της σημασίας της γειτονιάς για λόγους κοινωνικοποίησης και τα παιδιά ερωτούνται για τα ονόματα των γειτόνων τους. Στην κατεύθυνση αυτή κινείται και η επόμενη δραστηριότητα στην οποία τα παιδιά καλούνται να γίνουν ζευγάρια και να αναλάβουν το ρόλο των γειτόνων σε τρεις διαφορετικές περιπτώσεις. Κατόπιν, τα παιδιά ενώνουν με βελάκια γείτονες που αλληλεπιδρούν (π.χ. ο φούρναρης πηγαίνει στον γιατρό) κατανοώντας έτσι το κοινωνικό και οικονομικό πλέγμα αλληλεξαρτήσεων και αλληλεπίδρασης (διαθεματική έννοια: αλληλεπίδραση) μεταξύ γειτόνων. Η γνωριμία με του γείτονες που ως επαγγελματίες συνεχίζεται με το παιχνίδι ρόλων που αναλαμβάνουν τα παιδιά αναπτύσσοντας μια ιστορία της γειτονιάς με δίνοντας το κουβάρι στο συμμαθητή που έχει αναλάβει τον αντίστοιχο ρόλο, κάθε φορά. Το πόσο εξαρτώνται οι γείτονες ο ένας από τον άλλον γίνεται κατανοητό από τα παιδιά από τη συζήτηση αν υποθετικά έκλεινε το κατάστημα του ο κάθε γείτονας. Στην ανακεφαλαίωση τονίζεται εκ νέου η αξία των γειτόνων.

Στην πρώτη σελίδα του τρίτου κεφαλαίου κυριαρχεί μια εικόνα που απεικονίζει διάφορες δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα σε μια γειτονιά, θέλοντας με αυτόν τον τρόπο να δείξει τη ζωή στη γειτονία γενικά. Η επόμενη σελίδα αφορά σε μια δραστηριότητα εξερεύνησης της γειτονιάς του σχολείου. Τα παιδιά παίρνουν το

βιβλίο και το μολύβι τους και σημειώνουν στο βιβλίο ποιες από τις εικόνες που έχει βλέπουν. Τα παιδιά καταγράφουν τι τους άρεσε και τι όχι, τι άλλο θα ήθελαν να υπάρχει και γιατί. Οι εικόνες του βιβλίου προσφέρονται για τη διεύρυνση της συζήτησης και για άλλα θέματα, καθώς απεικονίζουν μια παιδική χαρά που χρειάζεται επισκευές, ένα άτομο με ειδικές ανάγκες να προσπαθεί να ανέβει στο πεζοδρόμιο με το αναπηρικό καροτσάκι κ.ά., προκαλώντας έτσι το ενδιαφέρον των μαθητών για αυτά τα κοινωνικά θέματα. Η ανακεφαλαίωση επισημαίνει τη σημασία της ύπαρξης των κοινόχρηστων χώρων ως χώροι συνάθροισης και επικοινωνίας των γειτόνων.

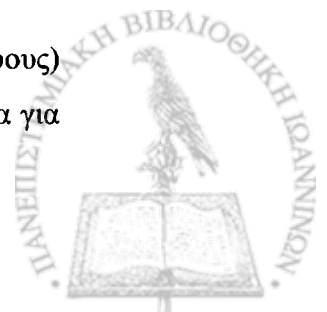
Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τα πιθανά προβλήματα που αντιμετωπίζει μια γειτονία στο περιβάλλον της. Για τον σκοπό αυτό, τα παιδιά θα πρέπει να χωριστούν σε ομάδες, να συζητήσουν και να ανακοινώσουν ένα πρόβλημα στο περιβάλλον της γειτονίας τους και να το παρουσιάσουν σε μορφή ραδιοφωνικής εκπομπής στους υπόλοιπους οι οποίοι θα πρέπει να προτείνουν πιθανές λύσεις. Η δραστηριότητα επεκτείνεται, καθώς η κάθε ομάδα θα πρέπει να αποστείλει την πρότασή της στο δήμαρχο, μέσα από μια ζωγραφιά. Με τον τρόπο αυτό τα παιδιά, όχι μόνο ευαισθητοποιούνται για τα προβλήματα του περιβάλλοντος της γειτονίας τους, αλλά κινητοποιείται για την επίλυσή του. Η ανακεφαλαίωση, οδηγεί τα παιδιά να σκεφτούνε τη δική τους συμπεριφορά στο περιβάλλον της γειτονίας τους.

Τέλος, στην ανακεφαλαίωτική σελίδα, τα παιδιά καλούνται να συζητήσουνε για τα θέματα της γειτονίας που έμαθαν και να ζωγραφίσουνε εικόνες γύρω από αυτήν, δημιουργώντας έτσι τον εννοιολογικό χάρτη της ενότητας.

Σαν κριτική θεώρηση της ενότητας, θα αναφέραμε ότι ο στόχος του αναλυτικού προγράμματος για τήρηση κανόνων υγιεινής και ασφάλειας στη γειτονιά δεν αντιστοιχίζεται με σαφείς αναφορές στην ενότητα, εκτός από τη φωτογραφία στο τρίτο κεφάλαιο με την παιδική χαρά που χρειάζεται επισκευές. Επομένως, θα μπορούσαν να υπάρχουν δραστηριότητες που να αφορούν το στόχο αυτό (όπως για τη σημασία των οδοκαθαριστών και των κάδων απορριμμάτων). Οι υπόλοιποι στόχοι θεωρούμε ότι επιτυγχάνονται επαρκώς.

Η τρίτη ενότητα αποτελείται από πέντε (5) κεφάλαια: «Ακτές και θάλασσα», «Νησιά», «Ποτάμια, λίμνες, κάμποι», «Βουνά», και «Πώς οι άνθρωποι αλλάζουν τον τόπο που ζουν:».

Στην αρχή της ενότητας, η πανοραμική φωτογραφία από δορυφόρο (μέρους) της Ελλάδας μαζί με φωτογραφίες από διάφορους τόπους της, δίνουν το ερέθισμα για

να ξεκινήσει η συζήτηση γύρω από την περιγραφή τους. τις ομοιότητες και τις διαφορές τους, αλλά και την ευκαιρία να περιγράψει το κάθε παιδί τον δικό του τόπο. Στόχοι της ενότητας είναι, αφενός να μπορούν οι μαθητές να περιγράφουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κάθε τόπου χρησιμοποιώντας κατάλληλο λεξιλόγιο και αφετέρου, να γνωρίσουν τις δραστηριότητες των κατοίκων του και να αντιληφθούν ότι αυτές σχετίζονται (διαθεματική έννοια: αλληλεπίδραση) με τη μορφολογία του κάθε τόπου.

Στο πρώτο κεφάλαιο, υπάρχει μια αεροφωτογραφία από κάποιο παραθαλάσσιο μέρος και τα παιδιά καλούνται να ζωγραφίσουν τον εαυτό τους στη μέσα στη βάρκα σαν καπετάνιο και με τον τρόπο αυτό να φανταστούνε ότι ταξιδεύουν περιγράφοντας τα μέρη που βλέπουν μέσα από αυτήν, εξασκώντας και εμπλουτίζοντας έτσι το λεξιλόγιό τους, με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού πάντα. Στη συνέχεια, το απόσπασμα του Γ. Ρίτσου για τη θάλασσα στέκεται η αφορμή για να αναζητήσουν και άλλα ποιήματα ή τραγούδια για τη θάλασσα τα παιδιά και να τα φέρουν στο σχολείο. Εν συνεχεία, τα παιδιά πληροφορούνται για τον τρόπο ζωής των ανθρώπων που ζουν στις ακτές και τη θάλασσα μέσα από μια σειρά αντίστοιχων φωτογραφιών. Στόχος είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές την αλληλεξάρτηση των ανθρώπων και των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτισμικών δραστηριοτήτων τους, από τα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος. Τέλος, η ερώτηση για το αν ζουν τα παιδιά κοντά σε θάλασσα και αν τους αρέσει ή όχι και γιατί, αποσκοπεί στην ανάδειξη της σχέσης τους με το υγρό στοιχείο. Η ανακεφαλαίωση συνοψίζει τις νέες έννοιες ζητώντας από τα παιδιά να τη συμπληρώσουν με δραστηριότητες των κατοίκων σε ακτές και θάλασσα.

Το δεύτερο κεφάλαιο καλεί τα παιδιά να εξερευνήσουν με ποδήλατο ένα νησί το οποίο απεικονίζεται σε χάρτη με εμφανή τα τυπικά στοιχεία, το λιμάνι, το αεροδρόμιο, τους ανεμόμυλους, τη χώρα και τις παραλίες. Οι μαθητές σχεδιάζουν τη διαδρομή που θα ακολουθήσουν πάνω στο νησί και συζητούν για το κάθε μέρος που συναντούν. Για τον διεύρυνση του λεξιλογίου υπάρχει η δραστηριότητα που απεικονίζει τα παραπάνω στοιχεία και τα παιδιά θα πρέπει να γράψουν στη λεξάντα της αντίστοιχης φωτογραφίας το κατάλληλο όνομα. Μετά, οι μαθητές προκειμένου να γνωρίσουν τα επαγγέλματα των νησιωτών ενώνουν τις εικόνες του ψαρά, του ξενοδόχου, του λιμενικού και του καταστηματάρχη τουριστικών ειδών με τις συναφείς λέξεις και συζητούν για το ρόλο του κάθε επαγγέλματος. Στη ανακεφαλαίωση, στοχεύει στο να γίνει σαφές ότι η Ελλάδα είναι μια χώρα με μεγάλο

αριθμό νησιών, μικρά και μεγάλα και ότι το γεγονός αυτό αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμά της. Επίσης, συνοψίζει τις νέες έννοιες ζητώντας από τα παιδιά να τη συμπληρώσουν με δραστηριότητες των κατοίκων των νησιών.

Στο τρίτο κεφάλαιο τα παιδιά με αφορμή την εικόνα μιας παρέας σε μια φουσκωτή βάρκα σε ένα ποταμό, φτιάχνουν ένα κανό από πλαστελίνη και φανταστικά, ακολουθούν τη διαδρομή του ποταμού. Βασικά ερωτήματα που θα πρέπει να απαντηθούν είναι από πού πηγάζει ένα ποτάμι, από πού περνά και που εκβάλλεται. Στις ερωτήσεις αυτές, επικουρικά λειτουργεί η ζωγραφιά που απεικονίζει την πλήρη διαδρομή του ποταμού από την πηγή, ως τις εκβολές του. Ο ρόλος που διαδραματίζει η διαδρομή του ποταμού στην κοινωνική ζωή του τόπου και η σημασία του στη διατήρηση της ζωής σε ζώα και φυτά παρουσιάζεται μέσα από διηγηματική μορφή στο «Ταξίδι του ποταμού». Αφού το διαβάσουν, καλούνται να συνεχίσουν την ιστορία και να αναλογιστούν τι θα γινόταν εάν το ποτάμι σταματούσε το ταξίδι του. Έτσι, τα παιδιά συνηθίζουν την ανάγκη για την προστασία των υδάτινων πόρων και την αξία τους για τον άνθρωπο και τη φύση. Στη ίδια λογική κινείται και η παρότρυνση προς τους μαθητές να μάθουν από πού πηγάζει το νερό που πίνουν και τη διαδρομή που ακολουθεί. Η ανακεφαλαίωση συνοψίζει τις νέες έννοιες ζητώντας από τα παιδιά να τη συμπληρώσουν με τη χρήση του νερού των ποταμών και των λιμνών από τους ανθρώπους.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, τα παιδιά φαντάζονται να γίνονται μέλη της ομάδας που ανεβαίνουν στο βουνό με το τζιπ και σκέφτονται τι θα χρειαστούν να πάρουν μαζί τους. Φαντάζονται τι μέρη και ποιους ανθρώπους θα συναντήσουν. Τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα του βουνού γίνονται εμφανή από την εικόνα δίπλα από τα απόσπασμα του δημοτικού χωριού που περιγράφει συνοπτικά το κλίμα που επικρατεί σε ορεινές περιοχές. Μέσα από τις τέσσερις φωτογραφίες παρουσιάζονται χαρακτηριστικά στιγμιότυπα από τη ζωή στο βουνό, όπως η υλοτομία, η κτηνοτροφία, τα χειμερινά σπορ, οι χιονοπτώσεις και γενικά τα έντονα καιρικά φαινόμενα. Με τον τρόπο αυτό, αμέσως, γίνεται αντιληπτός από τα παιδιά ο τρόπος ζωής, αλλά και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι που ζουν στο βουνό. Στην ανακεφαλαίωση, γίνεται ξεκάθαρο στα παιδιά ότι άλλο ένα χαρακτηριστικό της Ελλάδας είναι οι πολλοί ορεινοί τόποι και συνοψίζει τις νέες έννοιες ζητώντας από τα παιδιά να τη συμπληρώσουν με δραστηριότητες των κατοίκων των βουνών.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, επιχειρείται να γίνει γνωστό στους μαθητές ότι ο άνθρωπος και το περιβάλλον που ζει είναι δύο έννοιες που η μία επηρεάζει την άλλη.

Συγκεκριμένα, εδώ, δίνεται έμφαση στην παρέμβαση του ανθρώπου στο φυσικό περιβάλλον. Για να γίνει κατανοητό, ζητείται να βάλουν σε σειρά τις εικόνες που δείχνουν τη σταδιακή παρέμβαση και καλούνται να απαντήσουν στο τι άλλαξε στη ζωή των ανθρώπων, των ζώων και των φυτών της ζωής (διαθεματικές έννοιες: αλληλεπίδραση, μεταβολή, χώρος-χρόνος). Η συζήτηση θα μπορούσε να επεκταθεί σε περιβαλλοντικά προβλήματα που μπορεί να προκύψουν από την παρέμβαση αυτή όταν γίνεται χωρίς μέτρο και τρόπους ήπιας ανάπτυξης με ταυτόχρονη προστασία του περιβάλλοντος. Στην ανακεφαλαίωση οι μαθητές συμπληρώνουν τις περιπτώσεις που ο άνθρωπος αλλάζει το περιβάλλον.

Με την ανακεφαλαιωτική-αξιολογική δραστηριότητα επιδιώκεται η ανασύνθεση των εννοιών που διδάχθηκαν οι μαθητές στην ενότητα και ζωγραφίζουν εικόνες ή κολλάνε φωτογραφίες από τον τόπο τους.

Στην κριτική θεώρηση της ενότητας περιλαμβάνεται η παράλειψη αναφοράς στοιχείων για τις λίμνες και τους κάμπους στο τρίτο κεφάλαιο στο οποίο η έννοια του ποταμού κυριαρχεί. Συγκεκριμένα, μόνο μία δραστηριότητα αναφέρεται σύντομα σε λίμνη, ενώ η έννοια του κάμπου δεν αναφέρεται πουθενά, τουλάχιστον άμεσα. Οι υπόλοιποι στόχοι που θέτει το αναλυτικό πρόγραμμα υλοποιούνται από το περιεχόμενο της ενότητας.

Η τέταρτη θεματική περιοχή «Οι ανάγκες του ανθρώπου», χωρίζεται σε τέσσερις (4) ενότητες: «Οι ανάγκες του ανθρώπου», «Γνωρίζω το σώμα μου», «Ο αθλητισμός στο σχολείο μας» και «Αγαθά και επαγγέλματα».

Η πρώτη ενότητα αποτελείται από δύο (2) κεφάλαια: «Ποιες είναι οι ανάγκες του ανθρώπου;» και «Άνθρωποι με ειδικές ανάγκες».

Το πρώτο κεφάλαιο ξεκινάει με ένα σκίτσο ρολογιού στο οποίο απεικονίζονται βασικές καθημερινές ανάγκες των παιδιών, όπως ένδυση, τροφή, στέγη, κατά τη διάρκεια ενός εικοσιτετραώρου. Τα παιδιά καλούνται να αναγνωρίσουν ποιες είναι αυτές, για ποιο λόγο πρέπει να ικανοποιούνται και πώς ξεκινάει η μέρα τους. Με την ερώτηση «Τι άλλο χρειάζονται τα παιδιά» ενθαρρύνονται να σκεφθούν κριτικά και να εκφραστούν ελεύθερα. Η επόμενη δραστηριότητα έχει ως στόχο να αντιληφθούν ότι ορισμένοι άνθρωποι αδυνατούν να ικανοποιήσουν κάποιες βασικές ανάγκες τους. Συγκεκριμένα στοχεύει να προβληματίσει τα παιδιά γύρω από το πρόβλημα της έλλειψης πόσιμου νερού, τόσο σε πολλές περιοχές της Ελλάδας, όσο και του κόσμου, γενικά (διαθεματικές έννοιες: ομοιότητα-διαφορά). Τα παιδιά εκφράζουν την άποψή τους για το τι μπορούν να

κάνουν οι άνθρωποι σε περιοχές της Ελλάδας όπου το νερό της βρύσης του σπιτιού τους δεν είναι πόσιμο προτείνοντας τρόπους αντιμετώπισης του προβλήματος. Σε συνέχεια της συλλογιστικής πορείας, έρχεται «Η ιστορία της Νου», ώστε να καταδείξει αφενός την αξία του πόσιμου νερού και ότι η εύκολη πρόσβαση σε αυτό δεν θα πρέπει να θεωρείται δεδομένη, αφετέρου ότι οι βασικές ανάγκες είναι ίδιες για όλους τους ανθρώπους (προσέγγιση διαθεματικών εννοιών: ομοιότητα-διαφορά). Οι ερωτήσεις ακολουθούν τη δομή: αναγνώριση αιτίας του προβλήματος, επιπτώσεις και τελικά τρόποι αντιμετώπισης-παροχή βοήθειας. Έτσι, τα παιδιά προβληματίζονται και ευαισθητοποιούνται γύρω από το ζήτημα Χρήσιμο θα ήταν στο σημείο αυτό ο εκπαιδευτικός να αναφέρει στα παιδιά διεθνείς οργανισμούς που δραστηριοποιούνται στην αντιμετώπιση των συγκεκριμένων προβλημάτων, όπως είναι η UNICEF και η Action Aid και για τις δυνατότητες που έχουν τα ίδια τα παιδιά να βοηθήσουν με τον τρόπο τους (προσέγγιση διαθεματικών εννοιών: μονάδα-σύνολο και αλληλεπίδραση). Στη συνέχεια επιχειρείται να καταστεί σαφής η διαφορά ανάμεσα στις βασικές και τις ιδιαίτερες ανάγκες των ανθρώπων. Απεικονίζονται διάφορες δραστηριότητες που ικανοποιούν ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών, όπως είναι το ποδήλατο, ο ύπνος και το τρέξιμο. Το κάθε παιδί αναφέρει τις δικές του ασχολίες που του δίνουν χαρά και ευχαρίστηση. Είναι σημαντικό να κατανοήσουν τα παιδιά ότι ενώ οι βασικές ανάγκες είναι κοινές για όλους και η ζωή μας συνδέεται με την ικανοποίησή τους, οι ιδιαίτερες ανάγκες σχετίζονται με τη μοναδικότητα του καθενός, επομένως και διαφορετικές (προσέγγιση διαθεματικών εννοιών: ομοιότητα-διαφορά), πιθανόν, για τον καθένα και συνδέονται με τα ενδιαφέροντα του καθενός ξεχωριστά. Εξίσου σημαντικό είναι να καταλάβουν τα παιδιά ότι οι ιδιαίτερες ανάγκες των ανθρώπων διαφοροποιούνται στην πορεία τους στο χρόνο, αλλά και στο χώρο, ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο ζούνε (προσέγγιση διαθεματικών εννοιών: χώρος-χώρος). Με το παιχνίδι «Το κουτί των επιθυμιών» τα παιδιά εκφράζουν τις επιθυμίες τους ζωγραφίζοντας ή γράφοντας εκείνο που τους αρέσει ή θα τους άρεσε να μάθουν να κάνουν (π.χ. μαθαίνω να χορεύω, παίζω θέατρο, παίζω πιάνο) σε χρωματιστές κάρτες και τις τοποθετούν στο κουτί των επιθυμιών. Στη συνέχεια, συνεχίζουν την ιστορία «ένα γλυκό πρωινό το κουτί των επιθυμιών άνοιξε και οι επιθυμίες μας ξετυλίχθηκαν στον αέρα...». Στην ανακεφαλαίωση, αναφέρονται οι κυριότερες βασικές και ιδιαίτερες ανάγκες του ανθρώπου μαζί με το αντίστοιχο λεξιλόγιο.

Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στις ανάγκες των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Τα παιδιά εισάγονται στο ευαίσθητο αυτό θέμα με το να «μπουν» έστω για

λίγο στη θέση ενός ατόμου με ειδικές ανάγκες (ενσυναίσθηση). Συγκεκριμένα, οι μαθητές χωρίζονται σε ζευγάρια, ο ένας γίνεται οδηγός και ο άλλος κλείνει τα μάτια και ακολουθεί. Με τον τρόπο αυτό, τα παιδιά βιωματικά αναγνωρίζουν την ύπαρξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες ως κάτι φυσιολογικό και αντιλαμβάνονται τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα της ευάλωτης αυτής ομάδας. Στην επόμενη δραστηριότητα, τα παιδιά καλούνται να χρησιμοποιήσουν την ελληνική νοηματική γλώσσα για να «πουν» τη λέξη «αγάπη». Στόχος, είναι και πάλι η εξοικείωση με τον ιδιαίτερο κώδικα επικοινωνίας που χρησιμοποιούν άτομα που έχουν προβλήματα ακοής. Η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από τα συναισθήματα των παιδιών για τα άτομα με ειδικές ανάγκες, αλλά και το αντίστροφο. Στόχος και των δύο δραστηριοτήτων είναι να συναισθανθούν τα παιδιά τις ιδιαιτερότητες που διακρίνουν τα άτομα με ειδικές ανάγκες και να βιώσουν τη σημασία που αποδίδεται στην επικοινωνία, τη συνεργασία, την αποδοχή, αλλά και την εμπιστοσύνη που χρειάζονται από το κοινωνικό σύνολο. Θα πρέπει να επισημανθεί στα παιδιά ότι πολλές από τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα αυτά, προέρχονται, πέρα από τις φυσικές τους ατέλειες, από την έλλειψη αποδοχής από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Στην ανακεφαλαίωση, τονίζεται ότι γύρω μας υπάρχουν ιδιαίτεροι άνθρωποι με ιδιαίτερα προβλήματα επειδή έχουν ιδιαίτερες ανάγκες.

Στη σελίδα ανακεφαλαίωσης, οι μαθητές γράφουν τις ανάγκες τους κάτω από το αντίστοιχο σκίτσο κάθε φορά, δημιουργώντας έτσι το λεξιλόγιο των αναγκών τους.

Σαν αξιολόγηση της ενότητας θα αναφέρουμε την έλλειψη στόχων στο Αναλυτικό Πρόγραμμα για το κεφάλαιο 2, «Άνθρωποι με ειδικές ανάγκες». Το κεφάλαιο αντιμετωπίζει το σημαντικό θέμα των ατόμων με ειδικές ανάγκες επισημαίνοντας αρκετά ζητήματα γύρω από αυτό, ωστόσο στο Αναλυτικό Πρόγραμμα δεν υπάρχει κάποιος στόχος που να τίθεται ως προς το εν λόγω κεφάλαιο. Οι υπόλοιποι στόχοι καλύπτονται από το κεφάλαιο 1, «Ποιες είναι οι ανάγκες του ανθρώπου;».

Η δεύτερη ενότητα «Γνωρίζω το σώμα μου» αποτελείται από τρία (3) κεφάλαια: «Γνωρίζω το σώμα μου», «Γνωρίζω τον κόσμο με τις αισθήσεις» και «Πώς φροντίζω το σώμα μου για να είμαι υγιής;».

Το πρώτο κεφάλαιο ξεκινάει κάνοντας μια εισαγωγή στην ανατομία του ανθρώπινου σώματος. Οι μαθητές γνωρίζουν το σώμα τους και τα βασικά μέρη του (άκρα, κεφάλι, κορμός) παίζοντας το παιχνίδι «Χαρωπά τα δυο μου χέρια τα χτυπάω»

και αγγίζοντας κάθε φορά το κατάλληλο σημείο του. Το παιχνίδι παντομίμας μαθαίνει στα παιδιά βιωματικά τα μέρη του σώματος με τη βοήθεια των κατάλληλων εικόνων. Η φωτογραφία ενισχύει την άποψη της «γλώσσας του σώματος», καθώς τα παιδιά αντιλαμβάνονται ότι με το σώμα τους, τις κινήσεις και τις εκφράσεις του προσώπου τους μπορούν να δείξουν τη λύπη, το θυμό, την κούραση και εν γένει πολλά συναισθήματά τους. Στην επόμενη δραστηριότητα οι μαθητές ονοματίζουν και χρωματίζουν με διαφορετικό χρώμα το κάθε μέρος του σώματος του σκίτσου με τις κατάλληλες λέξεις (κεφάλι, κορμί, χέρι, πόδι, λαιμός, κοιλιά). Στη συνέχεια, τα παιδιά χωρίζονται σε ομάδες των δύο και ο καθένας θα πρέπει να παρατηρήσει το συμμαθητή του και να γράψει σε τι μοιάζει και σε τι διαφέρει (προσέγγιση των διαθεματικών εννοιών: ομοιότητα-διαφορά). Τα παιδιά θα πρέπει να κατανοήσουν ότι παρόλο που όλοι οι άνθρωποι έχουν τα ίδια εξωτερικά μέρη, η εμφάνισή τους μπορεί να διαφέρει, αφού ο καθένας είναι μοναδικός και ότι κάτι τέτοιο είναι φυσιολογικό. Η έννοια της διαφορετικότητας γίνεται πιο εύκολα αποδεκτή από το σχόλιο της «Μηλώ Καμηλώ» για τον πολύ μακρύ λαιμό της. Με την ανακεφαλαίωση συνοψίζονται τα βασικά εξωτερικά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου σώματος και εισάγεται η διαθεματική έννοια σύστημα. Στις επόμενες δύο σελίδες, τα παιδιά αφού παρατηρήσουν τις εικόνες και συζητήσουν για τον τρόπο που αναπαριστούν οι καλλιτέχνες το ανθρώπινο σώμα σε μορφή γλυπτών και ζωγραφικής, καλούνται να δημιουργήσουν και τα ίδια ένα σώμα με πηλό ή πλαστελίνη και να το ζωγραφίσουν.

Στο δεύτερο κεφάλαιο «Γνωρίζω τον κόσμο με τις αισθήσεις», αρχικά, οι μαθητές συσχετίζουν τη λειτουργία των αισθητήριων οργάνων με τις αντίστοιχες αισθήσεις και αναφέρουν το είδος της πληροφορίας που μπορούν να αντλήσουν από κάθε αίσθηση. Στη συνέχεια παίζουν κλείνοντας τα μάτια με ένα μαντίλι και προσπαθούν να αναγνωρίσουν τους συμμαθητές τους, από το γέλιο τους, αντικείμενα και μυρωδιές. Στόχος της δραστηριότητας είναι να δείξει τη σημασία της όρασης, αλλά και τη χρησιμότητα των άλλων αισθήσεων, όταν δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί η όραση, υποθέτοντας έτσι τι θα τους συνέβαινε, αν δε λειτουργούσε κάποια αίσθηση. Στη συνέχεια, οι μαθητές συνειδητοποιούν το ρόλο των αισθήσεων για την αντίληψη του κόσμου και την επικοινωνία με το περιβάλλον. Στην αντίστοιχη δραστηριότητα τα παιδιά αντιστοιχούν την κάθε μια από τις πέντε αισθήσεις με το κατάλληλο ρήμα και εικόνα. Με αφορμή την εικόνα του άρρωστου «Λέων Λαλέων», τα παιδιά εισάγονται στην έννοια της προστασίας των αισθητήριων οργάνων τους. Μαθαίνουν τους τρόπους που μπορούν να προστατεύσουν τα μάτια, τη μύτη, τα

αυτιά, το στόμα και το δέρμα τους (π.χ. γυαλιά ηλίου, ωτοασπίδες, γάντια, αντηλιακό). Η ανακεφαλαίωση διατυπώνει τις πέντε αισθήσεις και τη σημασία τους.

Στο τρίτο κεφάλαιο οι μαθητές ενημερώνονται για το πώς να φροντίζουν το σώμα τους, ώστε να είναι υγιείς. Λαμβάνοντας ως έναυσμα την παροιμία «ένα μήλο την ημέρα, το γιατρό τον κάνει πέρα», ξαναλένε την παροιμία βάζοντας στη θέση του μήλου άλλες υγιεινές τροφές και συγκεντρώνουν παροιμίες για την υγεία. Στη συνέχεια συμπληρώνουν τον «Κατάλογο της υγείας», δηλαδή σκέφτονται τρόπους και συνήθειες (στη διατροφή, ώρες ύπνου, ενασχόληση με τον αθλητισμό) και το πώς επηρεάζουν την υγεία τους. Η ανακεφαλαίωση εστιάζει στους τρόπους υγιεινής ζωής. Στη σελίδα αξιολόγησης, τα παιδιά μπορούν να γράψουν, να κολλήσουν εικόνες και να ζωγραφίσουν συνήθειες που συμβάλλουν στη φροντίδα της υγείας τους. Η αιτιολόγηση των επιλογών τους, τα ωθεί στην αναζήτηση επιχειρηματολογίας.

Κρίνοντας την ενότητα, θα μπορούσαμε να επισημάνουμε δύο σημεία. Πρώτον, δεν υπάρχει καμία δραστηριότητα ώστε οι μαθητές «να γνωρίσουν τους κανόνες συμπεριφοράς κατά την επίσκεψή τους στο γιατρό.» και «να προσδιορίσουν τη λειτουργία των δοντιών», στόχοι που τίθενται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα. Πέραν την αναφοράς στο κεφάλαιο 3 της παροιμίας «ένα μήλο την ημέρα, το γιατρό τον κάνει πέρα», που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως εφαλτήριο από τον εκπαιδευτικό ώστε να επεκταθεί και να αναλύσει τον πρώτο στόχο, δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια άλλη νύξη. Δεύτερον, στο Αναλυτικό Πρόγραμμα για την εν λόγω ενότητα αναφέρεται ως στόχος οι μαθητές «να γνωρίσουν τις δυσκολίες των ατόμων με ειδικές ανάγκες, να καλλιεργούν το σεβασμό απέναντί τους και να αναπτύξουν τρόπους επικοινωνίας μαζί τους». Αν εξαιρέσουμε την αναφορά στο κεφάλαιο 2, το παιχνίδι που οι μαθητές κλείνουν τα μάτια τους με ένα μαντήλι και προσπαθούν να λειτουργήσουν με τις υπόλοιπες αισθήσεις τους, που θα μπορούσε να εκληφθεί ως έμμεση αναφορά στα άτομα με ειδικές ανάγκες, δεν περιέχεται στην ενότητα κάτι παρεμφερές με αυτό το θέμα. Αν λάβουμε υπόψη την έλλειψη στόχων για το θέμα στην προηγούμενη ενότητα, θα λέγαμε ότι ο στόχος αυτός θα ήταν προτιμότερο να θέτονταν σε εκείνη.

Η ενότητα «Ο αθλητισμός στο σχολείο μας» αποτελείται από τα κεφάλαια: «Οι αθλητικές δραστηριότητες στο σχολείο μας» και «Κανόνες και αθλήματα».

Το πρώτο κεφάλαιο ξεκινάει με την εικόνα του «Λέων Λαλέων» να γυμνάζεται και να εξαιρεί τη σπουδαιότητα της άθλησης για την υγεία. Στη συνέχεια οι μαθητές συζητούν για το αν και γιατί τους αρέσει η γυμναστική που κάνουν στο

σχολείο και σε τι διαφέρει από τα υπόλοιπα μαθήματα. Με την ερώτηση από την «Μηλώ Καμηλώ» για την αναγκαιότητα της γυμναστικής για τα παιδιά που καλούνται να απαντήσουν, οι μαθητές σκέφτονται κριτικά για τα οφέλη και την ευεργετική δράση της άθλησης στην υγεία και ευεξία τους. Επειτα, συζητούν για τις αθλητικές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα εντός του σχολικού περιβάλλοντος και τις περιγράφουν, χωριζόμενοι σε ομάδες. Επίσης, εκφράζουν την προτίμησή τους για το αγαπημένο άθλημά τους και αιτιολογούν την απάντησή τους. Με το παράθεμα που ακολουθεί και το αρχαίο αγγείο, παρουσιάζεται η σύνδεση του αθλητισμού με την ιστορία και τον πολιτισμό (διαθεματική έννοια) και η σημασία που απέδιδαν σε αυτόν οι αρχαίοι πρόγονοί μας. Στην ανακεφαλαίωση αναφέρονται κάποια αθλήματα στα οποία συμμετέχουν οι μαθητές της Α' Δημοτικού.

Στο δεύτερο κεφάλαιο «Κανόνες και αθλήματα» οι μαθητές αρχικά απαντάνε στο εάν οι δύο ήρωες του βιβλίου ακολουθούνε τους κανόνες του κάθε αθλήματος στις εικόνες που φαίνονται, εισάγοντάς τους με τον τρόπο αυτό στην έννοια των κανόνων στα αθλήματα. Θα πρέπει επίσης να αναγνωρίσουν την αναγκαιότητα των κανόνων στα αθλήματα, αφού απαντήσουν στις ερωτήσεις που τους οδηγούν στη συλλογιστική τους πορεία. Οι ερωτήσεις παρακινούν τους μαθητές να αναλογιστούν τι θα γινόταν αν μπορούν να κάνουν ό,τι θέλουν οι αθλητές και το τι θα γινόταν αν δεν υπήρχαν κανόνες στα αθλήματα. Ύστερα, επιλέγουν ένα άθλημα το οποίο γνωρίζουν και περιγράφουν έναν κανόνα του. Η επόμενη σελίδα του κεφαλαίου μιλάει για τους Ολυμπιακού Αγώνες της Αθήνας το 2004. Οι μαθητές αναζητούν πληροφορίες από τους γονείς τους, τον εκπαιδευτικό για τα αγωνίσματα και τους αθλητές που παρακολούθησαν στους αγώνες και στη συνέχεια τις καταγράφουν. Τέλος, αναγνωρίζουν τα ολυμπιακά αθλήματα, των αρχαίων και των σύγχρονων ολυμπιακών αγώνων, που απεικονίζονται στις φωτογραφίες. Η ανακεφαλαίωση τονίζει ξανά τη σημασία των κανόνων στα αθλήματα και της τήρησής του, κάνοντας έτσι μια πρώτη νύξη για το ολυμπιακό ιδεώδες του «ευ αγωνίζεσθαι». Στην ανακεφαλαιωτική-αξιολογική σελίδα οι μαθητές ζωγραφίζουν μια εικόνα από το αγαπημένο τους άθλημα, γράφουν κάτι για αυτό και κολλάνε μια φωτογραφία με τον αγαπημένο/η αθλητή/αθλήτρια.

Στην κριτική αξιολόγηση της ενότητας θα τονίζαμε ότι θα μπορούσε το σχολικό βιβλίο να περιέχει μια ξεκάθαρη προτροπή-δραστηριότητα για την ενεργό συμμετοχή των παιδιών σε κάποια αθλητική δραστηριότητα του σχολείου, πέραν του μαθήματος της γυμναστικής. Η παρατήρηση αυτή, προέρχεται από το γεγονός ότι

υπάρχει ο στόχος για «συμμετοχή σε αθλητικές δραστηριότητες του σχολείου» των μαθητών, παρόλα αυτά τα παιδιά στο κεφάλαιο I απλά συζητάνε και περιγράφουν τα αθλήματα που λαμβάνουν χώρα στο σχολείο. Οι υπόλοιποι στόχοι υλοποιούνται μέσω του σχολικού εγχειριδίου.

Η ενότητα «Αγαθά και επαγγέλματα» αποτελείται από ένα κεφάλαιο με τον ομώνυμο τίτλο.

Στο κεφάλαιο αυτό λοιπόν, οι προκαταβολικές ερωτήσεις «Ποιες είναι οι ανάγκες μας;», «Ποια αγαθά μάς είναι απαραίτητα για να ικανοποιήσουμε τις ανάγκες μας;», «Γιατί υπάρχουν τα επαγγέλματα;», και «Ποια επαγγέλματα γνωρίζουμε;», γίνεται μια εισαγωγή που προτρέπει τους μαθητές να σκεφθούν ποιες είναι οι κυριότερες ανάγκες τους και ότι αυτές ικανοποιούνται μέσω των αγαθών που προσφέρουν οι διάφοροι επαγγελματίες και τα επαγγέλματά τους. Για το λόγο αυτό, υπάρχει και το αντίστοιχο παιχνίδι ερωταποκρίσεων που παίζουν τα παιδιά μεταξύ τους. Έπειτα, ακολουθεί μια εργασία τύπου project που τα παιδιά αναλαμβάνουν το ρόλο ιδιοκτήτη μανάβικου. Θα πρέπει να σκεφθούν τι θα πρέπει να κάνουν και να συμπληρώσουν τις προτάσεις που λείπουν. Οι μαθητές παρωθούνται να εκφράσουν τις δικές τους απόψεις και το μάθημα με το θεατρικό παιχνίδι αποκτά προσωπικό και βιωματικό χαρακτήρα. Η ανακεφαλαίωση συνδέει τις ανάγκες με τα επαγγέλματα. Μετά, οι μαθητές θα κατανοήσουν την λογική σειρά στην παραγωγή τους γιαουρτιού και του ψωμιού βάζοντας σε σειρά τις αντίστοιχες εικόνες. Επίσης, αναλαμβάνουν το ρόλο του γεωργού και του τυροκόμου. Στην πρώτη περίπτωση φυτεύουν φακές και μετράνε το ύψος των φυτών μετά από δύο εβδομάδες, ενώ στη δεύτερη ζεσταίνουν γάλα (είναι προτιμότερο το βήμα αυτό να γίνει από τον εκπαιδευτικό για λόγους ασφαλείας), προσθέτουνε γιαούρτι και το δοκιμάζουνε. Με τις δραστηριότητες αυτές τα παιδιά πειραματίζονται και γνωρίζουν τους παραδοσιακούς τρόπους παραγωγής των συγκεκριμένων αγαθών. Η ανακεφαλαίωση εστιάζει στην σημασία της ύπαρξης διαφορετικών επαγγελμάτων. Στην τελευταία σελίδα αξιολόγησης οι μαθητές κολλάνε εικόνες από διάφορα επαγγέλματα και γράφουν λίγα λόγια για το καθένα.

Η ενότητα αποτυγχάνει σύμφωνα με την άποψή μας να επιτύχει τους στόχους του Αναλυτικού Προγράμματος οι μαθητές «να αναγνωρίσουν ότι πολλά αγαθά τα προσφέρει άμεσα η φύση, ενώ άλλα πρέπει να τα παραγάγουν οι άνθρωποι» και «να συσχετίσουν διαφημιζόμενα προϊόντα με την κάλυψη πραγματικών αναγκών». Αν και όσον αφορά τον πρώτο στόχο θα μπορούσε να καλυφθεί μέσω της συζήτησης και των παρεμβάσεων του εκπαιδευτικού στην εισαγωγή του κεφαλαίου I, για τον

δεύτερο στόχο δεν υπάρχει καμία απολύτως νύξη, έστω και έμμεση. Δηλαδή, δεν υπάρχει καμία αναφορά για το ρόλο των μέσω μαζικής ενημέρωσης στη δημιουργία, ορισμένες φορές, τεχνητών αναγκών που υπόσχονται να καλύψουν. Οι υπόλοιποι στόχοι υλοποιούνται μέσω του σχολικού εγχειριδίου.

Η θεματική περιοχή «Πώς επικοινωνούμε» αποτελείται από μια ενότητα με τίτλο «Επικοινωνία-ενημέρωση-Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης».

Η ενότητα αυτή, αποτελείται από δύο κεφάλαια: «Η επικοινωνία άλλοτε και σήμερα» και «Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και Ενημέρωσης».

Το πρώτο κεφάλαιο ξεκινάει με μια άσκηση αντιστοίχισης σε εικόνες και ονομασίες μέσω επικοινωνίας παλιότερης και σύγχρονης εποχής. Στόχος είναι να εξοικειωθούν οι μαθητές με βασικά μέσα επικοινωνίας κατανοώντας παράλληλα τις διαφορές που έχουν συντελεστεί στην επικοινωνία και στα μέσα που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι για να επιτευχθεί με το πέρασμα των ετών (προσέγγιση διαθεματικών εννοιών: ομοιότητα-διαφορά). Με την ερώτηση που ακολουθεί οι μαθητές μούνται σε άλλους τρόπους επικοινωνίας: χειρονομίες, νεύματα, σήματα της Τροχαίας, γλώσσα του σώματος που χρησιμοποιείται ιδιαίτερα στο χορό και το θέατρο, τα σύμβολα που προειδοποιούν για διάφορους κινδύνους κ.λπ. Στη συνέχεια τα παιδιά σκέφτονται εναλλακτικούς τρόπους και μέσα επικοινωνίας και εκφράζονται επιλέγοντας έναν οποιοδήποτε τρόπο επικοινωνίας για πούνε σε ένα φίλο ή φίλη τους το όνειρό τους. Η ανακεφαλαίωση εστιάζει στην αντίθεση των παλιών και των σύγχρονων μέσων επικοινωνίας (οι μαθητές θα πρέπει να συμπληρώσουν τα τελευταία).

Το κεφάλαιο «Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και Ενημέρωσης» αρχικά επικεντρώνεται μέσω του σκίτσου με τους δύο ήρωες του βιβλίου, στους κανόνες παρακολούθησης της τηλεόρασης που θα πρέπει να τηρούνε (π.χ. ένταση ήχου, κατάλληλη απόσταση, διάρκεια και χρονική στιγμή παρακολούθησης, παρουσία ενηλίκων και συζητήσεις με αυτούς, προϋποθέσεις παρακολούθησης). Ακόμη, οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν ερωτήσεις όπως «Πόσες ώρες τη μέρα βλέπεις τηλεόραση; Ποια είναι η αγαπημένη σου εκπομπή; Γιατί;» και σημειώνουν με «Σωστό» ή «Λάθος» τις εικόνες με σκοπό να προβληματιστούν και να εξοικειωθούν με την κριτική παρακολούθηση των προγραμμάτων της τηλεόρασης. Επίσης, τα παραπάνω θα μπορούσαν να αποτελέσουν την αφορμή για να αναδειχθούν τρόποι δημιουργικής αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου των μαθητών. Έπειτα, γίνεται λόγος για το ρόλο των διαφημίσεων και οι μαθητές συζητούν για το τι είναι και το

εάν είναι χρήσιμες οι διαφημίσεις. Ακόμη, χωρίζονται σε δύο ομάδες και η μια ομάδα ετοιμάζει και παρουσιάζει μια διαφήμιση για ένα προϊόν, ενώ η άλλη ετοιμάζει και παρουσιάζει την αντίθετη διαφήμιση για το ίδιο προϊόν. Με τον τρόπο αυτό, τα παιδιά εξασκούν την κριτική τους σκέψη, καθώς εντοπίζουν τα θετική και τα αρνητικά του προϊόντος. Η ανακεφαλαίωση συνοψίζει το ρόλο των μέσων μαζικής ενημέρωσης και προτείνει τρόπους κατάλληλης παρακολούθησης της τηλεόρασης. Μάλιστα ο «Λέων Λαλέων» επισημαίνει ότι η τηλεόραση μπορεί να βλάψει την όραση των παιδιών όταν δεν χρησιμοποιείται σωστά. Στην αξιολογική σελίδα, τα παιδιά κολλάνε εικόνες από τα μέσα με τα οποία επικοινωνούμε σήμερα και γράφουν λίγα λόγια για αυτά. Τέλος, εξάπτεται η φαντασία τους αναλογιζόμενα την ερώτηση «Πώς φαντάζεσαι ότι θα επικοινωνούν οι άνθρωποι μετά από 30 χρόνια;».

Κρίνοντας το περιεχόμενο της ενότητας, θα λέγαμε ότι όλοι οι στόχοι του Αναλυτικού Προγράμματος υλοποιούνται. Μοναδική παρατήρηση αποτελεί το γεγονός ότι θα μπορούσε το σχολικό βιβλίο να περιέχει και τα σήματα καταλληλότητας παρακολούθησης τηλεοπτικών προγραμμάτων για να προσφέρει μια πιο ολοκληρωμένη αγωγή μέσων μαζικής ενημέρωσης.

Η θεματική περιοχή «Ο Πολιτισμός μας» αποτελείται από τρεις (3) ενότητες: «Τα παιχνίδια άλλοτε και σήμερα», «Πώς ανακαλύπτω την ιστορία του τόπου μου» και «Τι είναι ο πολιτισμός;».

Η πρώτη ενότητα αποτελείται από ένα ομώνυμο κεφάλαιο.

Το κεφάλαιο αυτό ξεκινάει με την εικόνα του Σ. Σαββίδη και το κλασσικό παιχνίδι «Γύρω γύρω όλου». Ακόμη, οι μαθητές καλούνται να γράψουν το όνομα κάθε παιχνιδιού κάτω από την αντίστοιχη εικόνα. Η άσκηση αυτή θα τους βοηθήσει να απαντήσουν στις ερωτήσεις που ακολουθούν και θα μάθουν για τα παραδοσιακά παιχνίδια, αλλά θα συζητήσουν και για τα παιχνίδια του σήμερα. Ο πίνακας που έπεται θα μπορούσε να συμπληρωθεί με την πληροφόρηση των παιδιών από τους ενηλίκους για τα παραδοσιακά παιχνίδια της περιοχής τους. Επίσης ωφέλιμο θα ήταν να παρατηρήσουν και εκφράσουν εικαστικά τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ σύγχρονων και παραδοσιακών παιχνιδιών (διαθεματική δραστηριότητα με επιρροές από: Γλώσσα, Φυσική Αγωγή, Αισθητική Αγωγή). Οι εικόνες με τα παιχνίδια παλαιότερης εποχής και η ερώτηση για το πώς άλλαξαν τα παιχνίδια σε σχέση με το παρελθόν δίνει τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να κεντρίσει το ενδιαφέρον των μαθητών γύρω από την εξέλιξη, τις ομοιότητες και τις διαφορές τους (διαθεματικές έννοιες: μεταβολή και ομοιότητες-διαφορές). Στη συνέχεια, κάθε παιδί

περιγράφει το αγαπημένο του παιχνίδι και αιτιολογεί γιατί του αρέσει πιο πολύ σε σύγκριση με τα άλλα. Η επόμενη δραστηριότητα καλεί τα παιδιά να μεταμορφωθούν στο αγαπημένο τους παιχνίδι και να απολαύσουν το «Χορό των παιχνιδιών». Η ανακεφαλαίωση εστιάζει στο βασικό λεξιλόγιο του κεφαλαίου. Η αξιολογική δραστηριότητα του κεφαλαίου ζητά από τα παιδιά να γράψουν παιχνίδια που παίζουν με τους φίλους ή τις φίλες τους και παιχνίδια που παίζουν μόνα τους κάνοντας έτσι διάκριση ανάμεσα στα ομαδικά και τα ατομικά παιχνίδια.

Η ενότητα σύμφωνα με την άποψή μας συμβαδίζει απόλυτα με τους στόχους του Αναλυτικού Προγράμματος.

Η ενότητα «Πώς ανακαλύπτω την ιστορία του τόπου μου;» αποτελείται από δύο (2) κεφάλαια: το πρώτο με τον ομώνυμο τίτλο και το δεύτερο με τίτλο «25η Μαρτίου: διπλή γιορτή».

Στο πρώτο κεφάλαιο οι φωτογραφίες που απεικονίζουν κάστρα, ανεμόμυλους, μοναστήρια, και στοιχεία από την παράδοση εισάγουν τα παιδιά στις έννοιες της ιστορίας και του πολιτισμού ενός τόπου. Οι μαθητές σημειώνουν με ένα «X» όσα από αυτά που απεικονίζονται υπάρχουν και στο δικό τους τόπο. Η συζήτηση παρακινεί τα παιδιά να ανακαλύψουν περισσότερα πράγματα για τον τόπο τους ώστε να αποκτήσουν μια πρώτη γνωριμία με τους χώρους πολιτισμικής αναφοράς του τόπου τους. Η επόμενη δραστηριότητα θέλει τα παιδιά να κάνουν έναν περίπατο στην περιοχή που ζούνε για να ανακαλύψουν στοιχεία από την τοπική ιστορία και την λαϊκή παράδοση βιωματικά, μέσω μαρτυριών του παρελθόντος, γιαγιάδων, παππούδων, βιβλίων, πινάκων, κτιρίων, ηθών και εθίμων και ονόματα δρόμων ή τοποθεσιών. Με τον τρόπο αυτό θα κατανοήσουν την αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το περιβάλλον στο οποίο ζει, τις μεταβολές που επιφέρει αυτός ή συμβαίνουν στο φυσικό περιβάλλον με το πέρασμα του χρόνου, τη σύνδεση κάποιων χώρων/προσώπων με συγκεκριμένα γεγονότα και την ιδιαίτερη σημασία τους για έναν τόπο (προσέγγιση διαθεματικών εννοιών: χώρος-χρόνος, αλληλεπίδραση και μεταβολή). Στη συνέχεια, κολλάνε μια φωτογραφία, ζωγραφίζουν ή γράφουν για κάτι που τους έκανε εντύπωση. Η ερώτηση «Αν ερχόταν στον τόπο σου κάποιος τουρίστας, ποιο μέρος θα του έλεγες να επισκεφθεί οπωσδήποτε;» οδηγεί τα παιδιά σε μια αξιολογική διαδικασία των μνημείων της περιοχής τους. Η ανακεφαλαίωση ζητάει από τα παιδιά να γράψουν ορισμένα από τα αξιοθέατα της περιοχής τους. Το παράθεμα προτρέπει τα παιδιά να τραγουδήσουν το «Καλαματιανό», χορός που τραγουδιέται και χορεύεται σε όλη την Ελλάδα.

Το κεφάλαιο «25η Μαρτίου: διπλή γιορτή» αρχίζει παραθέτοντας δύο εικόνες. Η μία απεικονίζει ένα πολεμικό συμβούλιο κατά την επανάσταση με τίτλο «Ελευθερία ή Θάνατος». Η δεύτερη απεικονίζει τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου και έχει τίτλο «Χαίρε, Μαρία». Και οι δύο εικόνες συνοδεύονται από λεζάντες με ποιήματα του Γ. Βρεττού. Στη συνέχεια οι ερωτήσεις που αφορούν την 25^η Μαρτίου έχουν ως στόχο να κινητοποιήσουν τους μαθητές ώστε να πληροφορηθούν, να συζητήσουν και να ευαισθητοποιηθούν για τον εορτασμό της ημέρας. Η παρουσία των δύο εικόνων μαζί, θέλει να τονίσει τον διττό χαρακτήρα εθνικό-ιστορικό αλλά και θρησκευτικό χαρακτήρα της γιορτής. Χρήσιμο θα ήταν να γίνει από τον εκπαιδευτικό αναλυτική επεξήγηση του τρόπου εορτασμού της ημέρας: επίσημη αργία, σημαιοστολισμός και γιορτή στο σχολείο, παρελάσεις, δοξολογία, συγκέντρωση στην πλατεία, κατάθεση στεφάνων κτλ. Το κεφάλαιο κλείνει με τη φράση «Όλη δόξα όλη χάρη άγια μέρα ξημερώνει...».

Στις παρατηρήσεις της ενότητας έχουμε να επισημάνουμε ότι μια τόσο σημαντική γιορτή για την χώρα καταγωγής ή της χώρας που κατοικούν (στην περίπτωση των αλλοδαπών μαθητών) οι μαθητές ίσως θα μπορούσε να είχε δοθεί περαιτέρω έκταση στην κάλυψη της ύλης όσον αφορά την 25^η Μαρτίου από την μια σελίδα που της αφιερώνεται. Θα μπορούσε δηλαδή να περιέχονται γνωστοί ήρωες της επανάστασης, μια σύντομη περίληψη του ιστορικού της, το εθιμοτυπικό τελετουργικό εορτασμού του και κάποιες βιωματικές δραστηριότητες (όπως το να κατασκευάσουν ή να ζωγραφίσουν οι μαθητές σημαιάκια, να στολίσουν την τάξη ή την αίθουσα της σχολικής εορτής). Επίσης, ο ένας και μοναδικός στόχος που τίθεται για την σημαίνουσα παρούσα ενότητα κρίνεται πολύ λίγος καθώς, τόσο το περιεχόμενο, όσο κυρίως και οι συζητήσεις που προκύπτουν προσφέρονται για προεκτάσεις που άπτονται πολλών πτυχών. Κατά τα λοιπά, δεν έχουμε να σημειώσουμε κάποιες επισημάνσεις.

Η ενότητα «Τι είναι πολιτισμός» αποτελείται από επτά (7) κεφάλαια: «Ο πολιτισμός του τόπου μας», «Μια επίσκεψη στο Μουσείο», «Τι συμβαίνει στην περιοχή μας;», «Κάθε τόπος τα έθιμά του... και ο χρόνος τα δικά του», «Το βιβλίο των παροιμιών», «Απόκριες» και «Πάσχα».

Το πρώτο κεφάλαιο αρχικά περιέχει εικόνες από διάφορους χώρους μουσείων και δίνει το έναυσμα για να συζητήσουν τα παιδιά αν υπάρχουν στην περιοχή του αντίστοιχοι χώροι. τι γνωρίζουν και αν τους έχουν επισκεφτεί ανακαλώντας τις εμπειρίες και τα βιώματά τους. Η επόμενη δραστηριότητα ζητάει από τα παιδιά να

αντιστοιχίσουν τους χώρους με τα αντίστοιχα εκθέματα. Στόχος είναι να αποκτήσουν τα παιδιά ένα ξεκάθαρο νοητικό μοντέλο στο μυαλό τους σχετικά με το τι περιέχει ο κάθε εκθεσιακός χώρος, ώστε να είναι σε θέση να απαντήσουν στην αντίστοιχη ερώτηση που θέτει η «Μηλώ Καμηλώ». Στην ανακεφαλαίωση συνοψίζονται οι βασικές έννοιες και τα παιδιά συμπληρώνουν είδη εκθεμάτων που έμαθαν στο κεφάλαιο.

Στο κεφάλαιο «Μια επίσκεψη στο Μουσείο» αρχικά ο «Λέων Λαλέων» προτρέπει τους μαθητές να εντοπίσουν κάποιο μουσείο στην περιοχή τους και να συζητήσουν για αυτό. Μετά, με την προτροπή του «Ετοιμαζόμαστε πρώτα καλά και... φύγαμε παιδιά» τα προβληματίζει ως προς τη διαδικασία προετοιμασίας που θα πρέπει να ακολουθήσουν πριν την επίσκεψη τους στο μουσείο. Οι μαθητές θα πρέπει να αναζητήσουν πληροφορίες σε βιβλία και φυλλάδια για το χώρο που πρόκειται να επισκεφθούν, ώστε να ευαισθητοποιηθούν ως προς τα έργα τέχνης και πολιτισμού. Το παράθεμα με το τραγούδι παροτρύνει τους μαθητές να επισκεφθούν ένα μουσείο. Επομένως, η υποθετική επίσκεψη στο μουσείο που προτείνεται από τη συζήτηση, θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί. Θα πρέπει, αν επιχειρηθεί κάτι τέτοιο, να υπάρξει κατάλληλη σχεδίαση από τον εκπαιδευτικό τόσο κατά τη διάρκειά της, όσο και πριν και μετά από αυτήν, ώστε να αποφευχθούν τυχόν προβλήματα και να γίνει κατανοητός ο τρόπος συμπεριφοράς εντός του μουσείου. Τα παιδιά μπορούν να προτείνουν ποιον πολιτισμικό χώρο επιθυμούν να επισκεφθούν και να διατυπώσουν τις προτάσεις τους: ποια στοιχεία γνωρίζουν για αυτόν το χώρο, πώς θα γίνει η συλλογή των πληροφοριών, τους λόγους για τους οποίους θέλουν να τον επισκεφθούν κτλ. Η ανακεφαλαίωση καλλιεργεί θετικές στάσεις και αξίες για τους χώρους πολιτισμικής αναφοράς.

Στην ενότητα «Τι συμβαίνει στην περιοχή μας;» η ερώτηση από τη «Μηλώ Καμηλώ» κινητοποιεί τα παιδιά να αναζητήσουν πληροφορίες για τα πολιτιστικά δρώμενα της περιοχής τους. Η εικόνα από «Τα νέα του Λαλεο-Καμηλότοπου» περιέχει συγκεντρωμένα τις διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις που θα μπορούσαν να λαμβάνουν χώρα σε μια περιοχή και δίνει στα παιδιά μια εποπτική εικόνα τους. Επίσης κατευθύνει τους μαθητές να διαλέξουν την εκδήλωση που προτιμούν, αλλά και να δικαιολογήσουν την απάντησή τους. Με τον τρόπο αυτό τα παιδιά μαθαίνουν να αναζητούν πληροφορίες για τις εκδηλώσεις της τοπικής κοινωνίας τους και να αρχίσουν να αξιολογούν ποιοτικά εκείνες που αρμόζουν για την ηλικία τους. Τέλος, τους δίνεται η δυνατότητα να φανταστούν ότι είναι οι δήμαρχοι της περιοχής τους και

έχουν αναλάβει να ετοιμάσουν μια όμορφη εκδήλωση για τα παιδιά. Θα πρέπει αποφασίσουν για μια σειρά από ζητήματα που αφορούν την οργάνωσή της, όπως το περιεχόμενό της, το χώρο που θα πραγματοποιηθεί, τη διάρκειά της, τα μηνύματα που θα περνάει στο κοινό που θα την παρακολουθήσει κτλ. Η ανακεφαλαίωση συνοψίζει το λεξιλόγιο του κεφαλαίου.

Το κεφάλαιο «Κάθε τόπος τα έθιμά του και ο χρόνος τα δικά του...», έχει ως βασικό οδηγό μια εικόνα με τις κύριες εορτές του χρόνου. Παρουσιάζεται η Πρωτοχρονιά, οι Απόκριες, Το Πάσχα, η Πρωτομαγιά κ.ά. Με τον τρόπο αυτό τα παιδιά αντιλαμβάνονται την κυκλικότητα των εορτών κάθε έτος και τη χρονική σειρά τους. Πολύ σημαντικό κρίνεται οι μαθητές και οι μαθήτριες που προέρχονται από άλλες χώρες να εκφράσουν προσωπικά βιώματα και παραδόσεις του τόπου τους (διαπολιτισμική προσέγγιση, διαθεματικές έννοιες πολιτισμός και μεταβολή). Με την προτροπή για διήγηση από κάποιου εθίμου που βίωσαν οι μαθητές στον τόπο του καθενός, εκφράζονται ελεύθερα και δημιουργικά ανακαλώντας βιώματα από τον τοπικό λαϊκό πολιτισμό και την παράδοση. Επίσης, ενθαρρύνονται να ρωτήσουν τον παππού και τη γιαγιά τους να τους διηγηθούν ένα έθιμο από την εποχή που εκείνοι ήταν μικρά παιδιά. Έτσι κινητοποιούνται ώστε να αναζητήσουν πληροφορίες για παλαιότερα έθιμα ή για το πώς έχουν διαφοροποιηθεί κάποια έθιμα σε σχέση με το σήμερα. Στην ανακεφαλαίωση αναφέρονται διάφορα έθιμα.

Το κεφάλαιο «Το βιβλίο των παροιμιών» εστιάζει, όπως υποδηλώνει και ο τίτλος του, σε ένα συγκεκριμένο στοιχείο της λαϊκής παράδοσης, τις παροιμίες. Τα παιδιά παρωθούνται να αναζητήσουν και να συγκεντρώσουν διάφορες παροιμίες από τον τόπο τους και όχι μόνο. Στη συνέχεια, με στόχο την ενεργό συμμετοχή των παιδιών στη μάθηση, καλούνται να γράψουν, να ζωγραφίσουν, να παίξουν ή να τραγουδήσουν μια παροιμία. Τέλος, συγκεντρώνουν όλες τις παροιμίες που συνέλλεξαν και δημιουργούν το «Βιβλίο των Παροιμιών». Στην ίδια κατεύθυνση, στην ανακεφαλαίωση, γράφουν μια παροιμία του τόπου τους.

Το κεφάλαιο «Απόκριες» με τις εικόνες του χαρταετού και των παιδιών ντυμένων αποκριατικά εισάγει τους μαθητές στη γιορτή της Αποκριάς. Ο εκπαιδευτικός πληροφορεί τους μαθητές ποια εποχή και ποιο μήνα του έτους γιορτάζονται οι Απόκριες, τον τρόπο με τον οποίο γιορτάζονται και τα κατά τόπους έθιμά της. Μάλιστα, υπάρχει και χειροτεχνική δραστηριότητα στην οποία ζητείται να φτιάξουν μάσκες και μουσικά όργανα με απλά υλικά ώστε να μεταμφιεστούν και να τραγουδήσουν. Η τελευταία εικόνα αφορά το έθιμο «Μπούλες» της Νάουσας και

αποτελεί το ερέθισμα για να καταθέσουν τις προσωπικές εμπειρίες τα παιδιά για τα έθνη και τα έθιμα με τα οποία γιορτάζουν τις Απόκριες στα μέρη από τα οποία κατάγονται ή τις πατρίδες τους στην περίπτωση των μαθητών που δεν κατάγονται από την Ελλάδα (διαπολιτισμική προσέγγιση).

Το κεφάλαιο «Πάσχα» ξεκινάει με μια παροιμία για το Πάσχα και με μια εικόνα με κόκκινα αυγά, το παραδοσιακό έθιμο σε όλη την Ελλάδα. Ο εκπαιδευτικός μιλά στα παιδιά για την εποχή κατά την οποία γιορτάζουμε το Πάσχα, τι ακριβώς γιορτάζουμε το Πάσχα και ποιες ετοιμασίες κάνουμε για τη γιορτή του Πάσχα. Παράλληλα τα παιδιά συμμετέχουν ενεργά, παραθέτοντας τις προσωπικές τους αναμνήσεις από το περασμένο Πάσχα. Η εικόνα με τον πατέρα και το παιδί να πηγαίνουν στην Εκκλησία συνδέουν το Πάσχα με το θρησκευτικό συναίσθημα που παίζει κεντρικό ρόλο στη συγκεκριμένη γιορτή φέρνοντας συνειρμικά παραστάσεις που σχετίζονται με τη Μεγάλη Εβδομάδα (περιφορά Επιταφίου τη Μεγάλη Παρασκευή, αναστάσιμη λειτουργία το βράδυ του Μεγάλου Σαββάτου, ψήσιμο του οβελία την Κυριακή του Πάσχα, συγκεντρώσεις με συγγενείς και φίλους, κ.ά.). Έπειτα, γίνεται λόγος για τα έθιμα του Πάσχα. Η δραστηριότητα με το στολισμό λαμπάδων και η αντίστοιχη εικόνα έχει ως στόχο την ενεργοποίηση των παιδιών μέσα από την έμπρακτη εμπλοκή τους σε έθιμα του Πάσχα. Η εικόνα και το απόσπασμα για το έθιμο με τα αερόστατα στην Πελοπόννησο δίνει το ερέθισμα για μια συζήτηση γύρω από τα τοπικά έθιμα κάθε περιοχής που σχετίζονται με το Πάσχα. Οι μαθητές ρωτώντας τη γιαγιά και τον παππού τους πώς συνήθιζαν να περνούν το Πάσχα όταν ήταν εκείνοι παιδιά, ερευνούν τις αλλαγές τους στο πέρασμα των γενεών (διαθεματικές έννοιες: ομοιότητες-διαφορές και μεταβολή). Η αξιολογική σελίδα επικεντρώνεται στα κεφάλαια της ενότητας γύρω από τον πολιτισμό και ζητά από τα παιδιά να γράψουν λίγα λόγια ή να ζωγραφίσουν ένα μουσείο της περιοχής τους.

Όσον αφορά τους στόχους που αναγράφονται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα για την ενότητα που εξετάσαμε παραπάνω δεν έχουμε κάποιες ενστάσεις. Τουναντίον, τα κεφάλαια καλύπτουν πολλά παραπάνω θέματα από τα θέματα στα οποία αναφέρονται οι δύο στόχοι του Προγράμματος. Επομένως, θα προτείναμε τον εμπλουτισμό του Αναλυτικού Προγράμματος με περισσότερους στόχους που καλύπτονται από τα υπάρχοντα κεφάλαια. Ακόμη, θεωρούμε άστοχο τον τίτλο της ενότητας 3 και τη θέση του κεφαλαίου 1 της ενότητας 3, καθώς στην ενότητα 2 έχουν ήδη αναφερθεί τοπικά πολιτισμικά στοιχεία. Επομένως, μια διαφορετική προσέγγιση στο σημείο αυτό θα

μπορούσε να ακολουθεί μια λογική σειρά στην παρουσίαση της ύλης χωρίς να δημιουργεί σύγχυση στους μαθητές.

Η θεματική περιοχή «Ερευνούμε το περιβάλλον» αποτελείται από πέντε (5) ενότητες: «Τα φυτά του τόπου μου», «Τα ζώα του τόπου μου», «Αντικείμενα από το περιβάλλον μου», «Η ηλεκτρική ενέργεια στη ζωή μας» και «Το ταξίδι του ήχου».

Η πρώτη ενότητα αποτελείται από τρία (3) κεφάλαια: «Ποια φυτά ζουν στον τόπο μου;», «Ποια είναι τα μέρη των φυτών;» και «Οι εποχές και τα φυτά».

Το πρώτο κεφάλαιο αρχίζει με τις εικόνες και τις ονομασίες διάφορων φυτών που θα πρέπει να αντιστοιχίσουν οι μαθητές. Στόχος είναι οι μαθητές να αναγνωρίζουν και να περιγράφουν γνωστά φυτά που συναντώνται σε πολλές περιοχές της Ελλάδας. Έπειτα τα παιδιά αναφέρουν φυτά που ζούνε στη δική τους περιοχή. Είναι σημαντικό να τονιστεί σε ποιο περιβάλλον συναντάται το κάθε φυτό και υπό ποιες συνθήκες ευδοκμεί (διαθεματική έννοια: φυσικό περιβάλλον). Η επόμενη δραστηριότητα καλεί τα παιδιά να οργανώσουν και να ταξινομήσουν τα φυτά της σελίδας 155 του σχολικού βιβλίου βάση του τόπου (λιβάδι, κήπος, δάσος, νερό) που τα συναντάμε (διαθεματική έννοια: ταξινόμηση). Τα παιδιά ενθαρρύνονται να προτείνουν και άλλες ομάδες που μπορούν να σχηματιστούν. Η ανακεφαλαίωση προτρέπει τα παιδιά να γράψουν ονόματα από μερικά φυτά που ζουν στον τόπο τους.

Η πρώτη δραστηριότητα του κεφαλαίου «Ποια είναι τα μέρη των φυτών;» θέλει τα παιδιά να τοποθετούν σε κάθε κύκλο τον αριθμό που ταιριάζει στην εικόνα με τα βασικά μέρη (ρίζα, φύλλα, κορμός, βλαστός, άνθη, καρπός) διάφορων φυτών. Ο στόχος εδώ είναι να αναγνωρίζουν και να ονομάζουν τα βασικά μέρη ενός φυτού. Αφού ολοκληρώσουν τη δραστηριότητα, μπορούν να απαντήσουν και τις ερωτήσεις που ακολουθούν. Θα πρέπει τα παιδιά να είναι σε θέση να διακρίνουν βασικές ομοιότητες και διαφορές ως προς τη μορφολογία των φυτών (διαθεματικές έννοιες: σύστημα και ομοιότητες-διαφορές). Η επόμενη δραστηριότητα απαιτεί την εμπλοκή τριών αισθήσεων (όραση, αφή, όσφρηση - πολυαισθητηριακή προσέγγιση) για να ανταποκριθούν στις ερωτήσεις της σχετικά με την απόχρωση του πράσινου, την αίσθηση στην αφή και την μυρωδιά του κάθε φύλλου. Η ανακεφαλαίωση συνοψίζει το βασικό λεξιλόγιο του κεφαλαίου.

Το κεφάλαιο «Οι εποχές και τα φυτά» έχει ως στόχο μετά το πέρας του οι μαθητές να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν τις τέσσερις εποχές και τις μεταβολές που σχετίζονται με αυτές στον κόσμο των φυτών (φυλλοβόλα και αιθαλή). Αρχικά, με παράθεση εικόνων και συζήτηση αναλύεται ο τρόπος φροντίδας των διάφορων ειδών

φυτών που καλύπτει τις ανάγκες τους. Ο «Λέων Λαλέων» με την ερώτησή του τα οδηγεί στο να αναλογιστούν ότι τα φυτά στα λιβάδια και τα δάση είναι απροστάτευτα απέναντι σε δύσκολες καιρικές συνθήκες, οπότε και είναι δύσκολη η ικανοποίηση των αναγκών τους. Η σειρά εικόνων που ακολουθεί, δείχνει τις συνέπειες των διαφορετικών καιρικών συνθηκών (θερμοκρασία, υγρασία, φως-σκοτάδι, ένταση αέρα) κάθε εποχής στα φυτά. Η «Μηλώ Καμηλώ» παρακινεί τους μαθητές να παρατηρήσουν ποια φυτά υπάρχουν γύρω τους τη δεδομένη εποχή. Η ανακεφαλαίωση επικεντρώνεται στις αλλαγές των φυτών ανάλογα με την εποχή και την προσαρμογή του κάθε φυτού στον τόπο που ζει. Ο βαθμός της προσαρμογής αυτής οδηγεί στη διάκριση των φυτών σε φυλλοβόλα και αειθαλή.

Στην παρούσα ενότητα δεν έχουμε να παρατηρήσουμε αρνητικά σημεία στο περιεχόμενο της ενότητας σε σχέση με τους στόχους που προβλέπει το Αναλυτικό Πρόγραμμα για αυτήν.

Η ενότητα «Τα ζώα του τόπου μου» αποτελείται από πέντε (5) κεφάλαια: «Ποια ζώα ζουν στον τόπο μου;», «Ποια είναι τα μέρη ενός ζώου;», «Οι οικογένειες των ζώων», «Τα ζώα και το περιβάλλον» και «Πώς φροντίζουμε τα φυτά και τα ζώα;».

Στο πρώτο κεφάλαιο επικρατούν οι εικόνες που δίνουν αφορμή για τη συζήτηση που διαπραγματεύεται τα θέματα του κεφαλαίου. Οι εικόνες παρουσιάζουν τυπικά είδη ζώων που ζούνε σε διάφορα περιβάλλοντα: στο πάρκο, στο λιβάδι, στη θάλασσα και το δάσος. Τα παιδιά εκφράζουν τις απόψεις τους για το ποια από τα ζώα που απεικονίζονται ζουν στην περιοχή τους και ποια άλλα ζώα γνωρίζουν. Στόχος επίσης είναι να είναι σε θέση τα παιδιά να ονομάζουν και να περιγράφουν γνωστά ζώα της περιοχής τους. Σημαντική παράμετρος της συζήτησης είναι η αναγνώριση από την πλευρά των μαθητών του περιβάλλοντος στο οποίο συναντώνται τα είδη των ζώων κάθε φορά (διαθεματική έννοια : αλληλεπίδραση), ώστε να προσεγγίσουν το περιβάλλον ως σύστημα και να αναγνωρίζουν τις σχέσεις και αλληλεξαρτήσεις μεταξύ των στοιχείων από τα οποία αποτελείται. Στην ανακεφαλαίωση ζητείται η καταγραφή μερικών ζώων που βρίσκονται στον τόπο των μαθητών.

Στο κεφάλαιο «Ποια είναι τα μέρη ενός ζώου;», τα παιδιά εκπαιδεύονται στην αναγνώριση των βασικών μερών των ζώων, μέσω της περιγραφής των χαρακτηριστικών της αλεπούς. Στην επόμενη δραστηριότητα ζητείται η καταγραφή της περιγραφής των βασικών μερών του αλόγου. Η ανακεφαλαίωση εστιάζει στο λεξιλόγιο του κεφαλαίου για τα βασικά μέρη του σώματος των ζώων.

Στο κεφάλαιο «Οι οικογένειες των ζώων» στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με την κατηγοριοποίηση των ζώων βάσει διάφορων κριτηρίων. Για το λόγο αυτό, αρχικά ζητείται να κόψουν τις εικόνες ζώων που θα βρουν στην τελευταία σελίδα του βιβλίου και να τις κολλήσουν στην κατάλληλα ομάδα ζώων (πουλιά, ερπετά, ψάρια, θηλαστικά). Θα πρέπει να αιτιολογήσουν τις επιλογές τους και να εκφράσουν τα κριτήρια με τα οποία τις έκαναν και να προτείνουν και άλλες πιθανές ομάδες. Στην ίδια λογική, η επόμενη δραστηριότητα ζητάει να διακρίνουν οι μαθητές τις ομοιότητες και τις διαφορές ζώων που ανήκουν σε διάφορες οικογένειες ζώων ανάλογα με τα χαρακτηριστικά, το πού ζει, το πώς κινείται και το τι γεννάει. Η ανακεφαλαίωση επισημαίνει ξανά τα βασικά σημεία του κεφαλαίου.

Στο κεφάλαιο «Τα ζώα και το περιβάλλον» τα παιδιά καλούνται να αναρωτηθούν πώς βρίσκουν την τροφή τους, πώς προφυλάσσονται από τους εχθρούς και γενικά πώς είναι προσαρμοσμένα στο περιβάλλον που ζουν τα ζώα που εικονίζονται. Γίνεται αναφορά για παραδείγματα στην προστασία που προσφέρει το καβούκι στην χελώνα και στα αποδημητικά πουλιά που μεταναστεύουν το χειμώνα για πιο ζεστά κλίματα.

Στο κεφάλαιο «Πώς φροντίζουμε τα φυτά και τα ζώα;» τη συζήτηση μονοπωλεί η αναζήτηση των αναγκών των φυτών και των ζώων και των τρόπων που μπορούν τα παιδιά να τα φροντίσουν. Για το λόγο αυτό, υπάρχει αντίστοιχη δραστηριότητα στην οποία θα πρέπει να διακρίνουν τα παιδιά ποιες δείχνουν φροντίδα και ποιες όχι. Στην ανακεφαλαίωση γίνεται λόγος για το έργο που επιτελεί το «Ελληνικό Κέντρο Περιθαλψής Άγριων Ζώων». Στη συνέχεια τα παιδιά ευαισθητοποιούνται για τα είδη ζώων και φυτών προς εξαφάνιση. Αφορμή στέκεται η ιστορία του Δημήτρη, μιας φώκιας, που ύστερα από τη φροντίδα των ανθρώπων που δέχθηκε απελευθερώθηκε υγιής στη θάλασσα. Μάλιστα, οι μαθητές φαντάζονται τη συνέχεια της ιστορίας και φαντάζονται τι θα γινόταν αν δεν την είχαν φροντίσει κατάλληλα. Η ανακεφαλαίωση υπογραμμίζει τη σημασία της φροντίδας των ζώων και φυτών από τον άνθρωπο και ζητά από τα παιδιά να καταγράψουν τρόπους φροντίδας τους. Στην αξιολογική σελίδα της ενότητας, οι μαθητές συζητάνε, ζωγραφίζουν και κολλάνε εικόνες ζώων και φυτών του τόπου τους που κινδυνεύουν.

Όσον αφορά την επίτευξη των στόχων που θέτει το Αναλυτικό Πρόγραμμα για την ενότητα, αποτυγχάνει «να διακρίνουν οι μαθητές τα ζώα σε άγρια και κατοικίδια, ανάλογα με τη συμπεριφορά που εμφανίζουν και το πού ζουν». Απεναντίας, στο κεφάλαιο 4 στο οποίο αναφέρεται ο συγκεκριμένος στόχος γίνεται

αναφορά μόνο στην προσαρμογή των ζώων στο περιβάλλον που ζούνε. αλλά καμία αναφορά για τη διάκριση άγριων και οικόσιτων ζώων. Κατά τα λοιπά, δε φαίνεται να υπάρχουν προβλήματα με τα υπόλοιπα σημεία του Αναλυτικού Προγράμματος.

Η ενότητα «Αντικείμενα από το περιβάλλον μου» αποτελείται από δύο κεφάλαια: «Από τι είναι φτιαγμένα τα αντικείμενα στην τάξη μου;» και «Πόσα είδη υλικών υπάρχουν γύρω μου;».

Στο πρώτο κεφάλαιο τα παιδιά θα πρέπει να είναι σε θέση να μπορούν να αναγνωρίζουν ότι τα αντικείμενα καθημερινής χρήσης είναι κατασκευασμένα από διάφορα υλικά. Έτσι, στην πρώτη δραστηριότητα θα πρέπει να αδειάσουν όλα τα αντικείμενα της σχολικής τσάντας τους πάνω στο θρανίο και να καταγράψουν το υλικό/υλικά από τα οποία είναι κατασκευασμένο το κάθε αντικείμενο. Στη συνέχεια, εξοικειώνονται με τα βασικά υλικά κατασκευής αρκετών αντικειμένων της τάξης (ξύλο, μέταλλο, ύφασμα, πλαστικό και γυαλί) και συγκρίνουν, ρωτώντας τον παππού τους, τα υλικά της τάξης τους με εκείνα της δικής του. Τέλος, μέσω αινίγματος, γίνεται αναφορά στη διάκριση των υλικών σωμάτων σε στερεά και αέρια.

Στο κεφάλαιο «Πόσα είδη υλικών υπάρχουν γύρω μου;» η διάκριση αυτή εξηγείται αναλυτικότερα. Συγκεκριμένα, επιχειρείται να γίνει κατανοητή η διάκριση των υλικών σωμάτων σε στερεά, υγρά και αέρια με κριτήρια τη μεταβολή των ιδιοτήτων τους: το σχήμα και τον όγκο τους (διαθεματικές έννοιες: σύστημα(ταξινόμηση) και μεταβολή). Η ανακεφαλαίωση συνοψίζει το βασικό λεξιλόγιο του κεφαλαίου. Στην αξιολογική σελίδα, κατασκευάζεται ο εννοιολογικός χάρτης της ενότητας με αφορμή τα αντικείμενα που θα αγοράσουν για μια γιορτή την οποία θα πρέπει να οργανώσουν τα παιδιά για το σχολείο, χωρίζοντας τα σε στερεά, υγρά και αέρια.

Δεν έχουμε να επισημάνουμε κάτι στην κριτική αξιολόγηση της ενότητας.

Η ενότητα «Η ηλεκτρική ενέργεια στη ζωή μας» αποτελείται από δύο κεφάλαια: «Η ηλεκτρική ενέργεια στη ζωή μας» και «Κάνουμε οικονομία στην ηλεκτρική ενέργεια».

Το πρώτο κεφάλαιο εισάγοντας τους μαθητές στην έννοια της ηλεκτρικής ενέργειας, τα πληροφορεί για τον Thomas Edison, τον εφευρέτη της ηλεκτρικής λάμπας, και τα διάφορα είδη λαμπτήρων που έχουν κατασκευαστεί. Ωθώντας τους στην κατανόηση των εφαρμογών της ηλεκτρικής ενέργειας στην καθημερινή ζωή, παρουσιάζει ηλεκτρικές συσκευές του σπιτιού, τις οποίες θα πρέπει να διακρίνουν τα παιδιά με ένα «X» στο αντίστοιχο κουτάκι. Ακόμη τα παιδιά συζητούν τον

διαφορετικό, σε κάθε περίπτωση, τύπο λαμπτήρα που χρησιμοποιείται για τον φωτισμό των δρόμων, των σχολείων, του θεάτρου και των πλοίων. Για να αντιληφθούν οι μαθητές ορισμένες από τις μεταβολές που προκάλεσε η χρήση της ηλεκτρικής ενέργειας στην εξέλιξη του πολιτισμού, τα καλεί να αναλογιστούν τον τρόπο με τον οποίο ήταν αναγκασμένα τα παιδιά να μελετούν για το σχολείο όταν δεν υπήρχαν ηλεκτρικές λάμπες και το εάν υπήρχαν ηλεκτρικές συσκευές στην κουζίνα της προγιαγιάς τους (διαθεματική έννοια: μεταβολή). Στη συνέχεια, γίνεται λόγος για τον τρόπο λειτουργίας των ηλεκτρικών κυκλωμάτων. Εκφράζουν τη γνώμη τους για το τι χρειάζεται για να ανάψει η λάμπα στην αντίστοιχη δραστηριότητα και για το τι νομίζουν ότι υπάρχει πίσω από μια πρίζα. Ακόμη, η περιγραφική εικόνα, εξηγεί τη διαδρομή της ηλεκτρικής ενέργειας από εργοστάσιο παραγωγής της, μέχρι τα σπίτια. Όλα τα παραπάνω θα μπορούσαν να αναλυθούν περαιτέρω με την κλήση ενός ηλεκτρολόγου, όπως προτείνει το σχολικό βιβλίο. Η σημασία της ηλεκτρικής ενέργειας για την καθημερινότητά γίνεται αντιληπτή μέσω της υποτιθέμενης έλλειψής της κατά τη διάρκεια ενός χειμωνιάτικου βραδιού και ενός καλοκαιρινού μεσημεριανού. Η ανακεφαλαίωση τονίζει τη διαδρομή της ηλεκτρικής ενέργειας, από την παραγωγή της μέχρι την κατανάλωσή της και την σπουδαιότητά της για τη ζωή.

Το κεφάλαιο «Κάνουμε οικονομία στην ηλεκτρική ενέργεια» επιχειρεί να ευαισθητοποιήσει τα παιδιά στο θέμα της εξοικονόμησης της ηλεκτρικής ενέργειας. Συγκεκριμένα, προτείνει τρόπους και συνήθειες με τις οποίες κάνουμε οικονομία στην κατανάλωσή της και καλεί τα παιδιά να αναρωτηθούν το ποσό που πληρώνει κάθε μήνα η οικογένειά τους για την ηλεκτρική ενέργεια που καταναλώνει. Ακόμη, με την ερώτηση «Γιατί χρειάζεται να κάνουμε οικονομία στην ηλεκτρική ενέργεια;» τα παιδιά προβληματίζονται για τις περιβαλλοντικές και οικονομικές επιπτώσεις της σπατάλης της ενέργειας. Στη συνέχεια, ακολουθεί μια κατασκευαστική δραστηριότητα στην οποία τα παιδιά θα πρέπει να φτιάξουν μια αφίσα με θέμα «οικονομία στην ηλεκτρική ενέργεια». Τέλος, ενημερώνονται για τα πλεονεκτήματα που έχουν οι λαμπτήρες χαμηλής κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας με μια επίσκεψη σε αντίστοιχο κατάστημα. Στην αξιολογική δραστηριότητα, συμπληρώνουν τον εννοιολογικό χάρτη της ενότητας.

Και για την παρούσα ενότητα, δεν έχουμε να επισημάνουμε αρνητικά σημεία στην κριτική αξιολόγησή της.

Η ενότητα «Το ταξίδι του ήχου» αποτελείται από ένα ομώνυμο κεφάλαιο.

Το κεφάλαιο αυτό λοιπόν, αρχίζει με ένα εικονόλεξο για τον ήχο και τη μουσική. Στη συνέχεια, παίζουν διάφορα ηχο-παιχνίδια με στόχο να εξασκηθούν στην αναγνώριση ήχων και στη μίμησή τους. Ακόμη, ακούνε με προσοχή τους ήχους της τάξης τους, τους καταγράφουν και απαντούν στις ερωτήσεις σχετικά με το ποιους ήχους αναγνωρίζουν, ποιοι ήταν δυνατοί και ποιοι όχι και ποιοι ήταν ψιλοί και ποιοι όχι. Στόχος της δραστηριότητας είναι να αναγνωρίζουν ότι ένας ήχος περιγράφεται από την ένταση και από το ύψος τους. Τέλος, δοκιμάζουν τις δυνατότητές τους στο παίξιμο μουσικών οργάνων, μιμούμενα τα παιδιά των εικόνων και να παρατηρήσουν τις διαφορές των ήχων. Η ανακεφαλαίωση συνοψίζει τις έννοιες του κεφαλαίου. Στην αξιολογική δραστηριότητα της ενότητας, τα παιδιά φαντάζονται μια υποθετική αντιστοίχιση ήχων με χρώματα, σχήματα και μυρωδιές.

Ούτε για την τελευταία ενότητα του βιβλίου έχουμε να επισημάνουμε αρνητικά σημεία στην κριτική αξιολόγησή της.

5. Βιβλίο Μαθητή Μελέτης Περιβάλλοντος Β' Δημοτικού

Παρατηρώντας το σχολικό βιβλίο του μαθητή της Μελέτης Περιβάλλοντος για τη Β' Δημοτικού διαπιστώνουμε ότι αποτελείται από δεκαέξι (16) ενότητες και πέντε (5) ευκαιριακές. Στο παρόν κεφάλαιο θα προχωρήσουμε σε μια ανάλυση περιεχομένου στο σύνολο της ύλης του σχολικού βιβλίου με διττό στόχο. Αφενός μεν να αναλύσουμε το γνωστικό περιεχόμενο που προσφέρεται μέσα από τις διδακτικές και μαθησιακές διεργασίες κάθε κεφαλαίου του βιβλίου και αφετέρου, να επιχειρήσουμε μια κριτική άποψη για τον βαθμό που οι στόχοι του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών (ΑΠΣ) επιτυγχάνονται μέσα από το περιεχόμενο αυτό για την κάθε ενότητα. Κατά την εισαγωγή το βιβλίο. Σημαντική παρατήρηση αποτελεί το γεγονός ότι το βιβλίο στον πρόλογο συστήνονται στους μαθητές οι τρεις νέοι, σε σχέση με το αντίστοιχο βιβλίο της Α' Δημοτικού, ήρωες του βιβλίου που θα συντροφεύουν τους μαθητές καθόλη τη διάρκειά του, ο «Κυριάκος» και η «Ανθή»

και ένας σκύλος, ο «Σπίθας». Πλέον οι ήρωες είναι υπαρκτά πρόσωπα και όχι χαρακτήρες ζωγραφικής, αφού κρίνεται καταλληλότερη επιλογή για την μεγαλύτερη ηλικία των μαθητών. Γίνεται αναφορά στο ρόλο που θα διαδραματίσουν στην ύλη του βιβλίου και παροτρύνει τους μαθητές να του χρωματίζει όπου τους συναντά στη συνέχεια. Ακόμη, δίνονται οδηγίες για την καλύτερη αξιοποίηση του βιβλίου. Συγκεκριμένα, συμβουλεύει τα παιδιά να διαβάζουν προσεκτικά τις σελίδες που γράφουν «Τι θα μάθουμε» και «Τι μάθαμε» στην αρχή και το τέλος του μαθήματος, καθώς αποτελούν τους διδακτικούς στόχους και την ανακεφαλαίωση, αντίστοιχα, να επιδεικνύουν ιδιαίτερη σημασία στην παρατήρηση των εικόνων του βιβλίου, να ρωτάνε και να αναζητούν πληροφορίες για ό,τι δεν καταλαβαίνουν, να μελετάνε το περιβάλλον τους, να βρίσκουν απαντήσεις στις απορίες και τα προβλήματά τους και να μαθαίνουν να προσέχουν τον εαυτό τους. Τέλος, γίνεται επεξήγηση των συμβόλων του βιβλίου.

Η πρώτη ενότητά, «Το σχολείο», χωρίζεται σε έξι (6) κεφάλαια: «Το σχολείο μου», «Η ζωή στο σχολείο», «Το περιβάλλον του σχολείου μου», «Θέλουμε ένα όμορφο σχολείο», «Έχουμε κανόνες» και «Τι μάθαμε στο σχολείο».

Στην εισαγωγή της ενότητας, που αποτελεί τον προκαταβολικό οργανωτή της ενότητας, γίνεται η παρουσίαση των διδακτικών στόχων της ενότητας με τη μορφή εννοιολογικού χάρτη, ώστε οι μαθητές να είναι προετοιμασμένοι-προϊδεασμένοι για τις έννοιες που θα συναντήσουν. Εμφανίζονται και οι τρεις ήρωες του βιβλίου θετικά προδιατεθειμένοι για το πρώτο μάθημά τους στο σχολείο. Ίσως στο σημείο αυτό θα ήταν ωφέλιμο να διευκρινιστεί ότι ο «Σπίθας» ως σκύλος εμφανίζεται να μιλάει, χωρίς κάτι τέτοιο να ισχύει στην πραγματικότητα.

Στο πρώτο κεφάλαιο, αρχικά, οι μαθητές καλούνται να διαβάσουν του διαλόγους του «Κυριάκου» και της «Ανθής» και να επιλέξουν εάν υπάρχουν ή όχι ορισμένοι εξωτερικοί χώροι και αντικείμενα που αναφέρονται στη λίστα στο δικό τους σχολείο. Επίσης, συμπληρώνουν την ταυτότητα του σχολείου τους (όνομα, διεύθυνση, πόλη-χωριό και τηλέφωνο) και συζητούν για το εάν έγιναν αλλαγές σε κάποιον από τους χώρους του σχολείου κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού (διαθεματικές έννοιες «χώρος-χώρος» και «ομοιότητα διαφορά»). Βασικός στόχος της ενότητας είναι να μπορούν οι μαθητές να προσδιορίζουν τη σχετική θέση διάφορων εσωτερικών χώρων του σχολείου, δηλαδή τη θέση τους ως προς τη θέση της δικής τους αίθουσας (διαθεματικές έννοιες «χώρος-χώρος»). Για το λόγο αυτό, οι ήρωες προτρέπουν τα παιδιά να διαβάζουν τις επιγραφές για να εντοπίζουν τις

αντίστοιχες αίθουσες (π.χ. αποθήκη, κυλικείο, γραφείο διευθυντή) και να συζητήσουν για το πώς θα κατευθυνθούν προς το γραφείο του διευθυντή. Επιπλέον, σημειώνουν ποιες από τις αναγραφόμενες αίθουσες υπάρχουν και στο δικό τους σχολείο. Στο τέλος του κεφαλαίου, όπως στο τέλος κάθε κεφαλαίου, υπάρχει η σύνοψη του βασικού λεξιλογίου του.

Το δεύτερο κεφάλαιο, εισάγει τα παιδιά στην έννοια της ομάδας. Μέσα από τη φωτογραφία, που απεικονίζει τους μαθητές μιας τάξης μαζί με τη δασκάλα τους σε έναν κύκλο, και το κείμενο που την ακολουθεί, τονίζει τα κοινά στοιχεία, όπως το κοινό πρόγραμμα που ακολουθούν με τους συμμαθητές τους και τις κοινές δραστηριότητες στα σχολικά πλαίσια, ώστε να αισθανθούν ότι αποτελούν μέλη μιας ομάδας με στόχο τη συνεργασία. Ωστόσο, επισημαίνεται και το στοιχείο της διαφορετικότητας και ότι θα πρέπει να γίνεται σεβαστή από όλους. Με τις αναφορές στο κείμενο «Διαφέρουμε μεταξύ μας σε πολλά: στο βλέμμα, στο χαμόγελο, στη φωνή, στο ύψος, στα μαλλιά. Δεν είμαστε όλοι Έλληνες. Έχουμε συμμαθητές και από άλλες χώρες. Είμαστε μια αγαπημένη ομάδα.» γίνεται αντιληπτό ότι οι διαφορές σε βιολογικά χαρακτηριστικά μεταξύ των συμμαθητών και η διαφορετική καταγωγή, είναι φυσιολογικό να υφίστανται και για το λόγο αυτό θα πρέπει να μην γίνονται αντικείμενο χλευασμού και αιτία κοινωνικής απομόνωσης (διαθεματικές έννοιες ομοιότητα/διαφορά και άτομο/ομάδα). Η ανομοιομορφία όλων αυτών των χαρακτηριστικών μεταξύ των παιδιών, επίσης, δεν θα πρέπει να στέκεται εμπόδιο στην αρμονική συνύπαρξη όλων, καθώς αποτελούν μια ομάδα. Στη συνέχεια, τα παιδιά συζητούν για την καθημερινότητά τους στο σχολείο και τις δραστηριότητές τους μέσα, αλλά και έξω από αυτό. Εκφράζουν τις προτιμήσεις τους και προτείνουν δραστηριότητες με τις οποίες θα ήθελαν να εμπλουτιστεί η σχολική ζωή τους.

Το τρίτο κεφάλαιο, επανέρχεται στο θέμα του εσωτερικού και εξωτερικού σχολικού περιβάλλοντος, Παρατηρώντας την εικόνα μιας σχολικής αίθουσας, την περιγράφουν και εντοπίζουν τα προβλήματά της. Συζητούν για τις πιθανές αιτίες και σκέφτονται ποιες λύσεις θα μπορούσαν να εφαρμοστούν, εξασκώντας έτσι την κριτική τους ικανότητα. Επίσης, καταγράφουν σε μια λίστα τα θετικά στοιχεία της δικής τους τάξης και σε μια άλλη τις προβληματικές καταστάσεις της, προτείνοντας παράλληλα πώς θα ήθελαν να βελτιωθούν. Ανάλογη διαδικασία ακολουθείται και για την εικόνα μιας αυλής ενός σχολείου. Το κείμενο που αποτελεί απόσπασμα από ομαδική εργασία των μαθητών της Β΄ Τάξης του δημοτικού σχολείου στο οποίο ανήκει η αυλή δίνει το ερέθισμα στα παιδιά ώστε να συζητήσουν γύρω από αυτήν.

Αφού παρατηρήσουν την εικόνα, διακρίνουν τα προβλήματα της αυλής και προσπαθούν να εκφράσουν τρόπους με τους οποίους θα μπορούσαν να λυθούν. Τέλος, καταγράφουν σε μια λίστα τι τους αρέσει στην αυλή του δικού τους σχολείου, αλλά και τι τα προβλήματα που εμφανίζονται σε αυτήν, αιτιολογώντας τις απαντήσεις τους.

Στο τέταρτο κεφάλαιο οι δύο ήρωες του βιβλίου, ο «Κυριάκος» και η «Ανθή» προτρέπουν τους μαθητές να φροντίζουν την τάξη τους, να διατηρούν την καθαριότητα και να συζητούν με τους δασκάλους και τους γονείς τους για την επίλυση των προβλημάτων που παρουσιάζονται στον σχολικό χώρο. Στη συνέχεια παρατηρούν τις εικόνες στις οποίες μαθητές φροντίζουν το σχολείο τους με διάφορους τρόπους, για παράδειγμα συμμετέχοντας σε προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και ανακύκλωσης. Επίσης, οι μαθητές προτρέπονται να επισκευθούν το γραφείο του διευθυντή και να του ζητήσουν βοήθεια ώστε να συμπληρώσουν το πρότυπο επιστολής στον δήμαρχο της περιοχής. Η επιστολή έχει ως στόχο να εντοπίσουν τα παιδιά τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το περιβάλλον του σχολείου τους και να προσδιορίσουν τι μπορεί να γίνει ώστε να αντιμετωπιστούν.

Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τους κανόνες του σχολείου. Παρουσιάζονται συμπεριφορές τις οποίες οι μαθητές θα πρέπει να αξιολογήσουν ως θετικές ή αρνητικές και αντίστοιχα να συμφωνήσουν ή να διαφωνήσουν με την καθεμιά βάζοντας στους άδειους κύκλους το σύμβολο της συμφωνίας ή διαφωνίας. Ο συγκεκριμένος τρόπος παρουσίασης του θέματος (συμφωνώ/διαφωνώ) έχει ως στόχο να εμπλακούν τα παιδιά σε θέματα αγωγής, να εκφράσουν τη γνώμη τους και να αναλάβουν προσωπική δέσμευση. Με τον τρόπο αυτό, καλλιεργούνται στάσεις, αξίες και συμπεριφορές απέναντι σε διάφορα ζητήματα και καταστάσεις. Αφού αιτιολογήσουν τις επιλογές τους, συζητούν για το τι είναι κανόνες, τι συμβαίνει όταν δεν τηρούνται οι κανόνες και για τους κανόνες των παιχνιδιών και των εκπαιδευτικών επισκέψεων.

Στο έκτο κεφάλαιο γίνεται η ανακεφαλαίωση της ενότητας. Επισημαίνονται τα κυριότερα σημεία που θα πρέπει να θυμούνται οι μαθητές από κάθε κεφάλαιο. Τέλος ο «Σπίθας» μας γνωρίζει τη συνοικία του και παρατίθεται μια φωτογραφία από μια συνοικία της Κομοτηνής.

Κρίνοντας την ενότητα «Το σχολείο» θα λέγαμε ότι σχεδόν όλοι οι στόχοι που τίθενται από το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών επιτυγχάνονται. Το περιεχόμενο της ενότητας είναι πλήρες και δομημένο κατάλληλα. Ωστόσο, δε συμβαίνει το ίδιο με την

υλοποίηση του στόχου που αφορά στην ευαισθητοποίηση των μαθητών για τα άτομα με ειδικές ανάγκες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται λόγος για την αποδοχή της διαφορετικότητας, αλλά μόνο σε σχέση με την καταγωγή ή χαρακτηριστικά όπως το ύψος και τα μαλλιά και όχι για το εάν κάποιος συμμαθητής έχει για παράδειγμα, προβλήματα κίνησης ή όρασης.

Η δεύτερη ενότητά, «Η συνοικία μου», χωρίζεται σε εννιά (9) κεφάλαια: «Τι υπάρχει στη συνοικία», «Πάμε μια βόλτα», «Κατοικίες και οικογένειες», «Γνωρίζουμε τις υπηρεσίες της συνοικίας μας», «Η εκκλησία της συνοικίας», «Ανακαλύπτω το πράσινο στη συνοικία», «Φροντίζω τη συνοικία μου», «Από το χτες στο σήμερα» και «Στο χωριό και στην πόλη».

Στην εισαγωγή της ενότητας γίνεται η παρουσίαση των διδακτικών στόχων της ενότητας με τη μορφή εννοιολογικού χάρτη. Εμφανίζεται ο «Κυριάκος» και η «Ανθή» που προετοιμάζουν τους μαθητές για την ενότητα που ακολουθεί.

Στο πρώτο κεφάλαιο, οι μαθητές εισάγονται στην έννοια της συνοικίας με ένα κείμενο γραμμένο από έναν μαθητή, τον Στέλιο, της Β' Τάξης του 7^{ου} Δημοτικού Σχολείου Αθήνας που περιγράφει έναν περίπατο στη γειτονιά του. Έπειτα, υπάρχει ένας σχηματικός ορισμός της λέξης συνοικίας ο οποίος εξοικειώνει τα παιδιά με τις έννοιες συνοικία και οικία. Αφού μελετήσουν ξανά οι μαθητές το κείμενο του Στέλιου, συμπληρώνουν στα κενά τα στοιχεία της συνοικίας του που συνάντησε. Τέλος, ζητείται να διηγηθούν τι συναντάνε σε έναν περίπατο στη δική τους συνοικία περιγράφοντας τι νιώθουν και τα ερεθίσματα που δέχονται μέσω των αισθήσεών τους.

Το δεύτερο κεφάλαιο, επιχειρεί να κάνει την εννοιολογική μετάβαση από την έννοια της γειτονιάς, που συνάντησαν οι μαθητές στην Α' Δημοτικού, στην ευρύτερη έννοια της συνοικίας. Περιγράφονται τα χαρακτηριστικά της συνοικίας, όπως ο γεωγραφικός προσδιορισμός της στο χωριό ή την πόλη, το όνομά της και από πού, πιθανόν, προέρχεται και οι βασικοί χώροι που την αποτελούν (π.χ. κτίρια, μαγαζιά, ανοιχτοί χώροι). Ακόμη, γίνεται λόγος για την συνύπαρξη και την ανάγκη συνεργασίας στην επικοινωνία και την αντιμετώπιση των κοινών προβλημάτων μεταξύ των ανθρώπων που ζουν και εργάζονται στην ίδια συνοικία. Όλα τα παραπάνω θέματα αναλύονται με τη βοήθεια μιας μεγάλης εικόνας από μια συνοικία. Τέλος, τα παιδιά, συζητούν, για τα θέματα που αναφέρθηκαν, γύρω από τη δική τους συνοικία και συμπληρώνουν την ταυτότητά της, το όνομα, αν είναι σε χωριό ή σε πόλη και τη χώρα (διαθεματικές έννοιες: ομοιότητα/διαφορά και αλληλεπίδραση).

Το τρίτο κεφάλαιο, ασχολείται με τα είδη των κατοικιών και τις οικογένειες οι οποίες κατοικούν σε αυτές. Αρχικά επιχειρείται να διαχωρίσουν τα παιδιά την έννοια της μονοκατοικίας από την έννοια της πολυκατοικίας παρατηρώντας την αντίστοιχη εικόνα και περιγράφοντας τα χαρακτηριστικά της καθεμίας. Έτσι θα μπορέσουν να απαντήσουν αν στο δρόμο που μένουν είναι περισσότερες οι μονοκατοικίες ή οι πολυκατοικίες. Έπειτα, γίνεται προσπάθεια να συνδυαστεί η έννοια της κατοικίας με τις οικογένειες που διαμένουν σε αυτές. Δίνεται ένα παράδειγμα για μια οικογένεια Ελλήνων που μετακόμισαν από την Καβάλα, στη Θεσσαλονίκη λόγω εύρεσης εργασίας. Για τον ίδιο λόγο, μετακόμισε στο διπλανό διαμέρισμα και μια οικογένεια από την Αλβανία. Το παράδειγμα, έχει ως στόχο να υποδείξει ότι η διαφορετικότητα στην καταγωγή ή/και τη φυλή δε θα πρέπει να αποτελούν στοιχεία διαχωρισμού ή ρατσισμού. Η αρμονική συμβίωση και η ανάπτυξη σεβασμού μεταξύ οικογενειών από διαφορετικούς τόπους και χώρες καταγωγής ενισχύεται και από την ερώτηση του «Κυριάκου» και την απάντηση της «Ανθής».

Το τέταρτο κεφάλαιο περιγράφει τις υπηρεσίες μιας τυπικής συνοικίας. Μέσω της «Ανθής» και του «Κυριάκου», οι μαθητές συνειδητοποιούν την αξία του χάρτη για την πλοήγησή τους στην συνοικία. Τα παιδιά εξασκούν την ικανότητα του προσανατολισμού και της περιγραφής μιας διαδρομής, μέσω της δραστηριότητας που θέλει να σχεδιάσουν τη διαδρομή που πρέπει να ακολουθήσει η «Ανθή» στο χάρτη και τη συμπλήρωση των οδηγιών που θα πρέπει να ακολουθήσει για να φτάσει από το σπίτι της, στο ταχυδρομείο. Τα παιδιά καλούνται να συνειδητοποιήσουν πώς μας εξυπηρετεί η κάθε υπηρεσία της συνοικίας (π.χ. ταχυδρομείο, δημαρχείο, πνευματικό κέντρο, αστυνομικό τμήμα, ιατρεία ΙΚΑ, παιδικός σταθμός) και να αναγνωρίσουν την αξία της κάθε μιας, αναλογιζόμενοι πώς θα ήταν η ζωή χωρίς αυτές. Επιπλέον, επιλέγοντας το βιβλίο την υπηρεσία του ταχυδρομείου, εξασκεί τα παιδιά τις διαδικασίες που θα πρέπει να ακολουθούν τα παιδιά όταν τις επισκέπτονται, ώστε να εξυπηρετηθούν απρόσκοπτα. Τέλος τα παιδιά σκέφτονται τους λόγους για τους οποίους κάποιος επισκέπτεται το ταχυδρομείο και μαθαίνουν ότι εκτός από το παραδοσιακό, υπάρχει και το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο.

Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για την εκκλησία της συνοικίας. Αρχικά, ζητείται από τα παιδιά να συγκρίνουν τον ναό της φωτογραφίας με εκείνον της γειτονιάς τους και να καταγράψουν την ταυτότητα του τελευταίου (όνομα και ημερομηνία που εορτάζει). Ακόμη, καταγράφουν τα τυπικά αντικείμενα μιας

εκκλησίας, όπως εικόνες και μανουάλια και συζητούν για τις θρησκευτικές τελετές και μυστήρια που λαμβάνουν χώρα μέσα και έξω από αυτήν (π.χ. βάπτιση, γάμος, περιφορά επιταφίου, κτλ). Στη συνέχεια, παρουσιάζονται εικόνες από ναούς θρησκειών, εκτός της Ορθόδοξης Χριστιανοσύνης. Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται ένα μουσουλμανικό Τέμενος, ένας καθολικός Ναός και μια εβραϊκή Συναγωγή. Το σύνολο των εν λόγω ναών βρίσκονται εντός της Ελλάδας. Τέλος γίνεται λόγος για την θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων και τους δώδεκα (12) θεούς του Ολύμπου. Στόχος, είναι γνωρίσουν οι μαθητές ναούς θρησκειών διαφορετικών από τη δική τους και να αποδεχθούν τη θρησκευτική διαφορετικότητα, ως δικαίωμα του κάθε ανθρώπου (διαθεματικές έννοιες: ομοιότητα/διαφορά).

Το έκτο κεφάλαιο, καλεί τα παιδιά να ανακαλύψουν το πράσινο στη συνοικία τους. Ο «Κυριάκος» και η «Ανθή» προτρέπουν τους μαθητές να ψάξουν σε τρία επίπεδα: ψηλά στα μπαλκόνια, μπροστά στα δέντρα εκατέρωθεν των δρόμων και χαμηλά στο πάρκο και στο γρασίδι. Η δραστηριότητα που ακολουθεί, ζητά από τους μαθητές να βάλουν σε κύκλο το χώρο (π.χ. πάρκο, αυλή, κήπος, πλατεία, παιδική χαρά, κτλ.) στον οποίο εντόπισαν φυτά, δέντρα ή λουλούδια. Επιπλέον, τα παιδιά θα πρέπει να καταγράψουν τα ονόματα μερικών φυτών που συναντάνε στη διαδρομή από το σπίτι τους, προς το σχολείο. Στη συνέχεια, επισημαίνεται η ανάγκη προστασίας του φυσικού και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Σημαντικό ρόλο στο συγκεκριμένο θέμα παίζει η συμβολή των ανθρώπων ατομικά, αλλά και συλλογικά, ως οργανωμένη κοινωνία, στη σωστή διαχείρισή του (διαθεματικές έννοιες: άτομο/σύνολο). Προς την κατεύθυνση αυτή, υπάρχει η δραστηριότητα τύπου «συμφωνώ/διαφωνώ» που περιέχει στάσεις απέναντι στο περιβάλλον και οι μαθητές πρέπει να τις κρίνουν συμφωνώντας ή διαφωνώντας. Τέλος, ο «Σπίθας» θέτει τον προβληματισμό ότι υπάρχουν και προβλήματα που δεν αναφέρονται στη δραστηριότητα και το ερώτημα τι κάνουμε για αυτά. Το ερώτημα, αποτελεί «γέφυρα» για το επόμενο κεφάλαιο, που αφορά τη λύση ενός προβλήματος, μέσα από τη συλλογική δράση.

Στο έβδομο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα βήματα της μεθόδου επίλυσης ενός προβλήματος της συνοικίας. Αρχικά, γίνεται η διαπίστωση ότι όλοι θέλουν να ζούνε σε μια όμορφη συνοικία, αλλά μερικά πράγματα δεν είναι όπως θα θέλαμε και για το λόγο αυτό θα πρέπει να αναζητήσουμε τρόπους ώστε να τα αλλάξουμε. Πρώτο βήμα είναι η συζήτηση γύρω από το πρόβλημα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι μια παιδική χαρά που αντιμετωπίζει προβλήματα στις εγκαταστάσεις της. Αφού τα παιδιά

συζητήσουν για τα προβλήματα που εντοπίζουν στην εικόνα, ως δεύτερο βήμα, εκφράζουν την άποψή τους, προτείνοντας πιθανές λύσεις. Στόχος είναι να κινητοποιηθούν για τα προβλήματα που αφορούν μια ευρύτερη ομάδα, όπως είναι η συνοικία που ζούνε και να δραστηριοποιηθούν στην αναζήτηση λύσεων (διαθεματικές έννοιες: άτομο/σύνολο). Στο τρίτο βήμα, οι μαθητές θα πρέπει να αποφασίσουν ποια είναι η καλύτερη λύση από όσες προτάθηκαν. Έτσι, τα παιδιά εκπαιδεύονται στην λήψη αποφάσεων και το σεβασμό στην διαφορετική άποψη, ειδικά όταν αυτές λαμβάνονται συλλογικά. Μάλιστα, ο «Κυριάκος» προτείνει να γράψουν ένα γράμμα στο δήμαρχο, όπως πρότεινε και το βιβλίο της Ά Δημοτικού για το ίδιο θέμα. Το επόμενο βήμα, παρακινεί τους μαθητές να εφαρμόσουν τη λύση στην οποία κατέληξαν στο προηγούμενο βήμα, όλοι μαζί σαν ομάδα, συνειδητοποιώντας τη σημασία της ομαδικής προσπάθειας στην επίτευξη συλλογικών στόχων. Το πέμπτο βήμα, καλεί τα παιδιά να φανταστούν το τελικό αποτέλεσμα της προσπάθειας και τη μορφή που έχει πλέον η παιδική χαρά. Τέλος, τα παιδιά συζητούν για το τι αλλαγές πραγματοποίησαν και πώς αισθάνονται που συνέβαλλαν στις αλλαγές αυτές.

Το όγδοο κεφάλαιο, έχει ως βασικό στόχο να γνωρίσουν τα παιδιά την ιστορία της γειτονιάς τους και να συγκρίνουν τις συνθήκες του χθες με εκείνες του σήμερα. Μέσα από το διάλογο των ηρώων «Κυριάκο» και «Ανθή», υποδεικνύονται οι πηγές στις οποίες μπορούν να ανατρέξουν για τη συγκέντρωση των πληροφοριών που θα χρειαστούν για να προβούν στη σύγκριση. Δίνεται, επίσης, ένα μοντέλο παρουσίασης της ιστορίας της γειτονιάς, που περιλαμβάνει ζεύγη αντίστοιχων εικόνων από το χθες και το σήμερα. Με αφορμή τις εικόνες αυτές, γίνεται συζήτηση για τις αλλαγές που έχουν προκύψει στο περιβάλλον και στη ζωή των κατοίκων (διαθεματικές έννοιες: χρόνος, ομοιότητα/διαφορά και αλληλεπίδραση)

Στο ένατο κεφάλαιο, οι μαθητές καλούνται να αναγνωρίσουν και να περιγράψουν τις βασικές διαφορές ανάμεσα στο χωριό και στην πόλη. Προς την κατεύθυνση αυτή, η πρώτη δραστηριότητα, προκαλεί μια συζήτηση για τον τρόπο ζωής στο χωριό και στην πόλη με τη βοήθεια των εικόνων. Οι μαθητές θα πρέπει να εντοπίσουν ποιες εικόνες αναφέρονται στο χωριό και ποιες στην πόλη, σημειώνοντας, αντίστοιχα, «Χ» και «Π». Η επόμενη δραστηριότητα, εξασκεί τη φαντασία των παιδιών, εξιστορώντας μια υποθετική περιήγηση σε μια πόλη ή σε ένα χωριό. Σημαντικό ρόλο σε όλο το κεφάλαιο, παίζουν τα βιώματα του κάθε μαθητή, ανάλογα αν είναι εξοικειωμένος με το χωριό ή την πόλη (π.χ. τόπος διαμονής).

Όσον αφορά την κριτική αξιολόγηση της ενότητας, θα λέγαμε ότι εντοπίζουμε ορισμένα σημεία που θα μπορούσαν να βελτιωθούν. Αρχικά, η συσχέτιση των γενικών χαρακτηριστικών της γειτονιάς με αυτά της ευρύτερης κοινότητας θα μπορούσε να τονίζεται περισσότερο από ό,τι στη εισαγωγή του δεύτερου κεφαλαίου. Για παράδειγμα, θα μπορούσαν να δίνονται προτάσεις αναλογίας «όπως στη γειτονιά υπάρχει..., έτσι και στην συνοικία, υπάρχει...». Επίσης, παρόλο που αναφέρεται ότι «μερικές γειτονιές έχουν μαγαζιά και κτίρια που εξυπηρετούν τις κοινές ανάγκες των κατοίκων», δεν συνδέεται το γεγονός αυτό με τις γειτονιές σε προάστια πόλεων και, πολύ περισσότερο, με γειτονιές χωριών όπου είναι πιθανόν, να μην υπάρχουν, ορισμένες ή καμία, από τις υπηρεσίες κοινής ωφελείας που αναφέρονται. Θα μπορούσε να παρουσιάζονται οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι τέτοιων περιοχών της ορεινής ηπειρωτικής ή νησιωτικής Ελλάδας. Για παράδειγμα, η μεγάλη απόσταση που πρέπει να διανύουν οι κάτοικοι ενός χωριού μέχρι το κοντινότερο νοσοκομείο ή ο αποκλεισμός των λιμανιών στα νησιά το χειμώνα, εξαιτίας ακραίων καιρικών συνθηκών, χωρίς να έχουν πρόσβαση σε βασικά είδη αγαθών, ίσως έχουν ως αποτέλεσμα να νιώσουν μειονεκτικά οι μαθητές των εν λόγω περιοχών σε σχέση με τους μαθητές μεγάλων αστικών κέντρων. Επομένως, θα έπρεπε να εξηγούνται οι λόγοι που εμφανίζονται τέτοιου είδους διαφορές στην παροχή δημόσιων υπηρεσιών. Μια ακόμη παρατήρηση, αποτελεί το γεγονός ότι στη δραστηριότητα «συμφωνώ/διαφωνώ» του έκτου κεφαλαίου δεν ζητείται η αιτιολόγηση της κάθε επιλογής των μαθητών, κάτι που θα μπορούσε να οδηγήσει στην άκριτη επιλογή από την πλευρά των μαθητών και στη διαμόρφωση μη αποδεκτών στάσεων απέναντι στο περιβάλλον. Τέλος, η ανακεφαλαιωτική σελίδα της ενότητας που τονίζει τα βασικότερα σημεία της που θα πρέπει να θυμούνται οι μαθητές, έχει ενοποιηθεί με την αντίστοιχη της επόμενης ενότητας, γεγονός που ίσως προκαλέσει σύγχυση στους μαθητές.

Η τρίτη ενότητά, «Ο προσανατολισμός», χωρίζεται σε δύο (2) κεφάλαια: «Μαθαίνω τον προσανατολισμό» και «Τι μάθαμε για τη συνοικία και τον προσανατολισμό».

Στο πρώτο κεφάλαιο, οι μαθητές παρατηρούν την εικόνα που τους βοηθάει να αντιληφθούν την έννοια του ορίζοντα και της Ανατολής. Το κείμενο και η επισήμανση της «Ανθής» ενισχύει την εννοιολογική και γλωσσική διασύνδεση της Ανατολής και του προσανατολισμού. Ακόμη, η φωτογραφία με τον ιερό ναό και τη λεζάντα «Το ιερό της εκκλησίας δείχνει πάντα προς την Ανατολή» πληροφορεί για

έναν εναλλακτικό τρόπο εντοπισμού της Ανατολής. Στη συνέχεια παρουσιάζονται και τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, Βορράς, Δύση, Ανατολή και Νότος, εξασκούνται στην αντιστοίχιση του σώματός τους με τα σημεία αυτά και αναγνωρίζουν την αναγκαιότητά τους στον προσανατολισμό. Ακόμη, πληροφορούνται για το πώς μπορούν να προσανατολίζονται όταν γνωρίζουν το σημείο της Ανατολής. Η πυξίδα και ο χάρτης συστήνονται ως βοηθητικά μέσα προσανατολισμού και ορισμού της γεωγραφικής τους θέσης σε σχέση με τα σημεία του ορίζοντα. Τα παιδιά μαθαίνουν ότι η πυξίδα δείχνει πάντα τον Βορρά και το «πάνω» μέρος του χάρτη αντιστοιχεί, επίσης, στο Βορρά.

Το δεύτερο κεφάλαιο αποτελεί την ανακεφαλαίωση της παρούσας ενότητας και της προηγούμενης. Οι μαθητές διαβάζουν ολοκληρωμένες προτάσεις που περιέχουν τα σημαντικότερα θέματα των δύο ενότητων με στόχο την ανατροφοδότηση όσων έμαθαν.

Κρίνοντας την ενότητα, έχουμε να επισημάνουμε κάποια αρνητικά σημεία. Πρώτο, ότι θα ήταν πρόσφορο η ανακεφαλαίωση της ενότητας να αποτελούσε αυτόνομο κεφάλαιο σε σχέση με την ανακεφαλαίωση της προηγούμενης ενότητας. Επιπρόσθετα, λείπει και ο προκαταβολικός οργανωτής της ενότητας που εισάγει τα παιδιά στις έννοιες που θα διδαχθούν.

Η τέταρτη ενότητα «Ο χρόνος» αποτελείται από τέσσερα (4) κεφάλαια: «Πώς μετράμε το χρόνο», «Η γιαγιά θυμάται» και «Αλλαγές μέσα στο χρόνο».

Στον προκαταβολικό οργανωτή της ενότητας τα παιδιά εισάγονται στους τρόπους αντίληψης και μέτρησης του χρόνου και στη σημασία του για τη ζωή με εικόνες που παραπέμπουν σε πολλαπλές ερμηνείες και αναγνώσεις. Οι μαθητές θα πρέπει να κάνουν τις πρώτες σκέψεις σχετικά με το τι απεικονίζει το κάθε εικονίδιο και να βρουν τη σχέση του με το χρόνο.

Στο πρώτο κεφάλαιο, αρχικά γίνεται σύνδεση των μέσων που έχει επινοήσει ο άνθρωπος για να οργανώσει το χρόνο. Απεικονίζεται μια σελίδα ημερολογίου και επισημαίνονται ποιες πληροφορίες περιέχει (ημερομηνία, μήνας, ώρα ανατολής και δύσης ηλίου, προγραμματισμένες εργασίες, κτλ.). Ακόμη, πληροφορούνται και για διάφορους άλλους τρόπους μέτρησης του χρόνου: η μέρα χωρίζεται σε εικοσιτέσσερις ώρες και η εβδομάδα έχει επτά μέρες. Οι δύο τρόποι συνδυάζονται στο του ωρολογίου προγράμματος μαθημάτων των μαθητών που θα πρέπει να συμπληρώσουν. Διηγούνται τη συνέχεια του «παραμυθένιου» προγράμματος με δραστηριότητες που θα ήθελαν να εξασκούν κατά τη διάρκεια κάθε ημέρας της

εβδομάδας. Προχωρώντας στην σπειροειδή προσέγγιση του χρόνου, τα παιδιά συναντούν τις έννοιες μήνας και χρόνος. Το σχήμα παίζει κεντρικό ρόλο. Καταρχήν, γίνεται σύνδεση του κάθε μήνα με τη χρονική σειρά σε ένα έτος (Ιανουάριος – 1^{ος} μήνας, Φεβρουάριος – 2^{ος} μήνας, κτλ.). Τα παιδιά θα πρέπει να παρατηρήσουν ότι ανά τρεις μήνες αλλάζει το χρώμα του φόντου και με τον τρόπο αυτό περνούν στην έννοια της εποχής. Ακριβώς παρακάτω θα πρέπει να συμπληρώσουν τα ονόματα των τεσσάρων εποχών. Το κυκλικό σχήμα έχει ως στόχο να τονίσει την κυκλικότητα των μηνών και των εποχών στη διάρκεια του έτους. Η συσχέτιση μηνών και εποχών, ενισχύεται από την ημερομηνία γενεθλίων και το παράδειγμα που δίνει ο «Κυριάκος» που θα πρέπει να ακολουθήσουν οι μαθητές, αναλόγως. Τέλος, σημειώνουν στη γραμμή της ζωής τους σημαντικά γεγονότα (διαθεματικές έννοιες: χρόνος και μεταβολή) με χρονολογική σειρά (π.χ. ένα χρόνο πριν πήγαίνα στην Ά Δημοτικού).

Στο δεύτερο κεφάλαιο, οι τέσσερις εικόνες απεικονίζουν τον κύκλο της ζωής του ανθρώπου. Με παράδειγμα τη ζωή της γιαγιάς, αναδεικνύουν τα στάδια της γέννησης, της ανάπτυξης, της ωρίμανσης και της γήρανσης. Ταυτόχρονα τονίζεται ο ρόλος της οικογένειας καθόλη τη διάρκεια των περιόδων αυτών. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι όλες οι φωτογραφίες, εκτός εκείνης που απεικονίζει το παρόν και είναι έγχρωμη, είναι ασπρόμαυρες. Η τέταρτη φωτογραφία που δείχνει τη γιαγιά με τα εγγόνια της, θέλει να τονίσει τη φυσιολογική και χρονική εξέλιξη των γεγονότων που προηγήθηκαν της γέννησης των μαθητών και ότι το παρόν συνδέεται με το παρελθόν.

Το τρίτο κεφάλαιο έχει ως στόχο να παρουσιάσει τη σχέση του χρόνου με τις αλλαγές στο περιβάλλον. Οι μαθητές παρατηρούν μια εικόνα της Θεσσαλονίκης του 1880 και την αντίστοιχη του 2004 και συζητούν με τους συμμαθητές τους τι έχει αλλάξει και τι έχει παραμείνει το ίδιο στο πέρασμα του χρόνου. Η παρατήρηση της «Ανθής» υπογραμμίζει τη σχέση χρόνου και αλλαγών (διαθεματικές έννοιες: χρόνος και μεταβολή). Τέλος, οι μαθητές προσπαθούν να εξηγήσουν τις αιτίες των αλλαγών που συντελούνται στο περιβάλλον, καθώς κυλάει ο χρόνος, καλλιεργώντας έτσι την κριτική τους σκέψη.

Κρίνοντας την ενότητα, μια πρώτη επισήμανση έχει να κάνει με τη δραστηριότητα του «παραμυθένιου» προγράμματος του πρώτου κεφαλαίου. Οι δραστηριότητες που αναφέρει το βιβλίο για τις ημέρες Δευτέρα και Τρίτη δεν συνδέονται με καμία σχολική δραστηριότητα. Με τον τρόπο αυτό, τα παιδιά ίσως αποπροσανατολιστούν σχετικά με τους στόχους τους (π.χ. μελέτη των μαθημάτων) τις ημέρες εκτός Σαββατοκύριακου. Μια εναλλακτική είναι, να μετατραπούν σε

προτάσεις για ψυχαγωγία, μετά την ολοκλήρωση των σχολικών υποχρεώσεων τους. Θα ήταν προτιμότερο οι εν λόγω δραστηριότητες να αναφέρονταν για το Σάββατο και την Κυριακή, σε σχέση και με την ερώτηση της «Ανθής». Ακόμη, δεν γίνεται καμία αναφορά στην ενότητα σχετικά με την αναγνώριση της σημασίας του ρόλου των γονέων, της οικογένειας και γενικά των ενηλίκων στην εξέλιξη της ζωής ενός παιδιού, παρόλο που αποτελεί στόχο του ΑΠΣ. Επίσης, και στην παρούσα ενότητα λείπει η ανακεφαλαιωτική δραστηριότητα.

Η πέμπτη ενότητα «Οι ανάγκες και τα δικαιώματά μου» αποτελείται από δύο κεφάλαια: «Δικαίωμα στη ζωή» και «Δικαίωμα στην ειρήνη».

Το πρώτο κεφάλαιο εισάγει τους μαθητές σε θεμελιώδη δικαιώματα κάθε παιδιού, μέσα από φωτογραφίες. Συγκεκριμένα, τονίζεται το δικαίωμα στη ζωή, στην εκπαίδευση και στην υγεία. Ωστόσο, κάθε δικαίωμα συνδέεται με την ικανοποίηση ορισμένων βασικών αναγκών. Οι έννοιες δικαίωμα και ανάγκες συνδέονται με την καταγραφή των αντίστοιχων αναγκών, κάτω από κάθε δικαίωμα. Για παράδειγμα, το δικαίωμα στη ζωή συνδέεται με την ικανοποίηση των αναγκών για φαγητό, νερό, ρούχα και αγάπη. Το κείμενο στο τέλος της σελίδας, αναφέρεται στο ζήτημα της κάλυψης των βασικών αναγκών του παιδιού μέσα από την οικογένεια και την κοινωνία. Έτσι, οι μαθητές συνειδητοποιούν τα πλεονεκτήματα της ζωής σε οργανωμένη κοινωνία και ότι οι άνθρωποι ζουν σε ομάδες για να καλύψουν τις ανάγκες τους. Στη συνέχεια, δίνεται έμφαση στο γεγονός ότι τα παιδιά με ειδικές ανάγκες έχουν δικαίωμα σε ιδιαίτερη φροντίδα και εκπαίδευση. Μέσα από φωτογραφίες και τους ήρωες του βιβλίου δίνονται παραδείγματα των ξεχωριστών αναγκών (διαθεματικές έννοιες: άτομο/σύνολο και αλληλεπίδραση) για παιδιά που έχουν πρόβλημα όρασης (βιβλία με γραφή Braille), ακοής (ειδήσεις στη νοηματική γλώσσα) και κίνησης (ράμπες στα πεζοδρόμια και ανελκυστήρες στα κτίρια). Στη συνέχεια, καλούνται να εντοπίσουν δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρίες στη μετακίνησή τους μέσα στο σχολείο και να προτείνουν πιθανές λύσεις.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, γίνεται λόγος για άλλο ένα ουσιώδες δικαίωμα των παιδιών όλου του κόσμου, αυτό στην ειρήνη. Τα παιδιά παρατηρούν και συζητούν για τη φωτογραφία. Εκφράζουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους για τις επιπτώσεις του πολέμου στη ζωή των ανθρώπων και ειδικά των παιδιών. Ενδεχομένως, στην τάξη να βρίσκονται παιδιά με βιωματικές εμπειρίες πολέμου. Επομένως, στόχος είναι να αναπτυχθεί ή ενσυναίσθηση και η δυνατότητα των παιδιών να έρχονται στη θέση των άλλων.

Στην κριτική θεώρηση της ενότητας περιλαμβάνεται το γεγονός ότι το ΑΠΣ δεν έχει εντάξει κάποιον στόχο σε σχέση με τις ανάγκες των παιδιών με ειδικές ανάγκες, παρόλο που αναφέρεται στη ίδια έκταση (μία σελίδα), με το θέμα των τριών θεμελιωδών αναγκών των όλων των παιδιών. Δεν υπάρχει κάποιος στόχος ούτε για το δεύτερο κεφάλαιο και το δικαίωμα της ειρήνης. Στην παρούσα ενότητα λείπει η ανακεφαλαιωτική δραστηριότητα, καθώς επίσης και ο προκαταβολικός οργανωτής.

Η έκτη ενότητα «Τα ζώα» αποτελείται από οχτώ (8) κεφάλαια: «Εμείς τα ζώα», «Πώς αναπτύσσεται ένα ζώο», «Τα ζώα φροντίζουν τα μικρά τους», «Είδη ζώων», «Οι φωλιές των ζώων», «Τα ζώα προσαρμόζονται στο περιβάλλον», «Με θέμα τα ζώα» και «Τι μάθαμε για τα ζώα».

Ο προκαταβολικός οργανωτής της ενότητας αναφέρει τα βασικά σημεία και έννοιες γύρω από τα ζώα που θα συναντήσουν οι μαθητές στην ενότητα. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες, διαβάζουν τις λεζάντες τους και εκφράζουν τις πρώτες σκέψεις τους γύρω από το θέμα.

Το πρώτο κεφάλαιο αποτελεί, όπως είναι αναμενόμενο, την εισαγωγή γύρω από τα ζώα. Η «Ανθή» παίζει το ρόλο των γνώσεων που ήδη κατέχουν τα παιδιά, ο «Σπίθας» το ρόλο των αποριών που θα έχουν τα παιδιά για διάφορα ειδικά θέματα και ο «Κυριάκος» εκφράζει τις ορισμένες από τις πιθανές απορίες των μαθητών. Στο ίδιο μοτίβο, τα παιδιά, συμπληρώνουν μια λίστα με δεδομένα που γνωρίζουν για τα ζώα και μια άλλη, για τις γνώσεις που θα ήθελαν να αποκτήσουν. Οι μαθητές, με το πέρας της ενότητας θα μπορούσαν να αναθεωρήσουν τις δύο λίστες και να τις συγκρίνουν με τις νέες πληροφορίες που γνωρίζουν και αν απαντήθηκαν οι απορίες τους.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναλύονται οι ανάγκες των ζώων. Ως βιολογικοί οργανισμοί, τα ζώα έχουν ανάγκη για νερό, οξυγόνο, φαγητό, αλλά και αγάπη για να επιβιώσουν και να αναπτυχθούν. Στόχος είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι τα ζώα έχουν τις ίδιες βασικές ανάγκες με τον άνθρωπο και να διαμορφώσουν φιλικές στάσεις απέναντί τους (διαθεματικές έννοιες: σχέσεις). Στο ίδιο μήκος κύματος, μέσα από το κείμενο που ακολουθεί, οι μαθητές συνειδητοποιούν ότι τα ζώα περνούν από τα ίδια βιολογικά στάδια με τον άνθρωπο: γέννηση, ανάπτυξη, πολλαπλασιασμός, γήρανση και θάνατος. Μια διαφορά που επισημαίνεται είναι ότι μερικά ζώα γεννούν μικρά και άλλα γεννούν αυγά. Τα παιδιά, παρατηρούν την εικόνα και εντοπίζουν τις ομοιότητες και τις διαφορές των δύο ζώων (διαθεματικές έννοιες: ομοιότητα/διαφορά). Ακόμα, καταγράφουν ζώα που γνωρίζουν ότι γεννούν μικρά, δηλαδή θηλαστικά. Οι δύο δραστηριότητες που ακολουθούν, βοηθούν τους μαθητές

να διακρίνουν και να βάλουν στη σωστή σειρά τα στάδια ανάπτυξης των ζώων (κοτόπουλο και πεταλούδα).

Στόχος του τρίτου κεφαλαίου είναι να κατανοήσουν οι μαθητές ότι όλα τα ζώα φροντίζουν τα μικρά τους και ότι ο ρόλος των γονέων είναι πολύ σημαντικός στην ανάπτυξή τους. Τα παιδιά μελετούν το κείμενο «Τα πελεκανάκια» και συνειδητοποιούν τον αέναο κύκλο της ζωής. Στη συνέχεια, παρατηρούν τις φωτογραφίες διάφορων ζώων (χελιδόνη, αρκούδα, άλογο, πάπια) με τα μικρά τους και συμπεραίνουν ότι οι γονείς: ταΐζουν, ζεσταίνουν, προστατεύουν από εχθρούς και μαθαίνουν να βρίσκουν την τροφή των μικρών τους.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τα κριτήρια, σύμφωνα με τα οποία, κατηγοριοποιούμε τα ζώα. Αρχικά, διαπιστώνεται ότι όλα τα ζώα δεν είναι ίδια, αλλά φέρουν κάποια χαρακτηριστικά που τα διαφοροποιούν (διαθεματικές έννοιες: ομοιότητα/διαφορά). Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι εκείνα με βάση τα οποία τα κατηγοριοποιούμε. Πρώτο κριτήριο, είναι το πώς μετακινούνται τα ζώα. Οι μαθητές θα πρέπει να αντιστοιχήσουν διάφορα ζώα σε μια από τις πέντε υποκατηγορίες: πτηνά, τετράποδα, έντομα, ψάρια και ερπετά. Ο διάλογος στο τέλος της σελίδας, δίνει ευκαιρία για συζήτηση σχετικά με ζώα που δεν ανήκουν σε καμία από τις παραπάνω υποκατηγορίες (π.χ. χταπόδι) και για εκφράσεις που περιέχουν ζώα (π.χ. «περπατάει σαν τον κάβουρα»). Δεύτερο κριτήριο, είναι ο τρόπος κάλυψης του σώματος των ζώων. Μέσα από φωτογραφίες δίνονται παραδείγματα από ζώα των οποίων το σώμα καλύπτεται από τρίχωμα, λέπια, πούπουλα, φολίδες, όστρακο και κέλυφος. Ακόμη, τα παιδιά συζητούν σε τι εξυπηρετεί το είδος κάλυψης κάθε ζώου σε σχέση με διάφορους παράγοντες, όπως το περιβάλλον τους, την προστασία από εχθρούς και τις ανάγκες τους. Τρίτο κριτήριο, αποτελεί το είδος τροφής των ζώων. Δίνονται οι ορισμοί των φυτοφάγων, των σαρκοφάγων και των παμφάγων ζώων. Οι μαθητές συμπληρώνουν τον αντίστοιχο πίνακα με ζώα που σκέφτονται μόνοι τους. Επιπλέον, δίνεται ένας μνημονικός κανόνας διαχωρισμού των φυτοφάγων και σαρκοφάγων ζώων ανάλογα με το εάν έχουν τα μάτια τους στο μπροστινό ή το πλαϊνό μέρος του κεφαλιού τους. Τέλος, διευκρινίζεται ότι τα ζώα έχουν διάφορα όργανα, ώστε να (συλ-)λαμβάνουν την τροφή τους: γλώσσα, προβοσκίδα, ράμφος και δόντια.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, περιγράφεται ο ρόλος και η σπουδαιότητα της φωλιάς κάθε ζώου. Εξηγείται ότι, το κάθε ζώο έχει το δικό του σπίτι, όπου ζει και βρίσκει καταφύγιο από το κρύο και τους εχθρούς του. Επίσης, εκεί γεννά τα μικρά του και αποθηκεύει την τροφή. Ανάλογα με το είδος της φωλιάς κάθε ζώου γίνεται διάκριση

σε πέντε κατηγορίες: ζώα που σκάβουν κάτω από τη γη για τη φωλιά τους, ζώα που φτιάχνουν τη φωλιά τους με κλαδιά, χόρτα και φτερά, ζώα που κατοικούν σε φυσικές τρύπες (όπως κουφάλες ή σπηλιές), ζώα που κουβαλούν το σπίτι μαζί τους και ζώα που ζουν σε σπίτια που φτιάχνουν οι άνθρωποι για αυτά. Για κάθε κατηγορία, υπάρχει αντίστοιχη φωτογραφία ζώου που ανήκει σε αυτήν και οι μαθητές θα πρέπει να σκεφτούν και να γράψουν δύο επιπλέον ζώα. Τέλος, οι μαθητές συζητούν για το μέρος που φτιάχνουν τη φωλιά τους ζώα που δεν ανήκουν σε κάποια από τις παραπάνω κατηγορίες (διαθεματικές έννοιες: χώρος) και τα υλικά που χρησιμοποιούν τα πουλιά για τις φωλιές τους.

Στο έκτο κεφάλαιο, εισάγεται η έννοια της προσαρμογής των ζώων στο περιβάλλον που ζούνε. Γίνεται η παρατήρηση ότι τα ζώα για να επιβιώσουν, χρειάζονται τροφή, προστασία από τους εχθρούς και το κρύο. Η κάλυψη των αναγκών αυτών γίνεται με διάφορους τρόπους. Περιγράφονται τα αποδημητικά πουλιά (πελαργός), η έννοια της χειμερίας νάρκης (σκαντζόχοιρος) και το χρώμα ως φυσικός τρόπος απόκρυψης στο περιβάλλον τους. Για καθεμιά περίπτωση οι μαθητές αναλογίζονται τους λόγους για τους οποίους συμβαίνει το κάθε φαινόμενο και σε τι εξυπηρετεί. Στη συνέχεια, γίνεται συζήτηση για τα απειλούμενα είδη ζώων στην Ελλάδα, με αφορμή την καφέ αρκούδα και τις επιπτώσεις που έχουν για τα ζώα οι πυρκαγιές των δασών. Τέλος, αναφέρονται περιπτώσεις ζώων με ιδιαίτερα χαρίσματα που τα βοηθούν να επιβιώσουν: η αυξημένη όραση του αετού και τα μουστάκια του ποντικιού για τον εντοπισμό τροφής, η ουρά του σκίουρου για τα ψηλά άλματα, το γρήγορο τρέξιμο του ελαφιού για να γλιτώνει από εχθρούς, τα πόδια των παπιών για να κολυμπούν και το γλυκό κελάηδημα του αηδονιού που το βοηθάει στην περίοδο της αναπαραγωγής.

Στο έβδομο κεφάλαιο, τα παιδιά με αφορμή τον μύθο του Πλάτωνα από τον Πρωταγόρα, συζητούν για μια σειρά θεμάτων γύρω από αυτά. Αφού μελετήσουν το απόσπασμα, καλούνται να φτιάξουν ομάδες ζώων σύμφωνα με το μύθο, να αναλογιστούν τον τρόπο και τους λόγους μοιράσματος των χαρακτηριστικά σε κάθε ζώο από τον Επιμηθέα, το λόγο που πίστευε ο Επιμηθέας ότι έπρεπε όλα τα ζώα να επιβιώσουν και εάν γνωρίζουν κάποιο ζώο που να έχει εξαφανιστεί. Στη συνέχεια, παρατίθενται δείγματα από τη λαϊκή τέχνη και παράδοση σε σχέση με τα ζώα, μέσα από παροιμίες, αινίγματα και το λαϊκό τραγούδι.

Στο όγδοο κεφάλαιο γίνεται η ανακεφαλαίωση της ενότητας των ζώων μέσα από ολοκληρωμένες προτάσεις που μελετούν οι μαθητές. Επιπλέον, μπορούν να

ανατρέξουν στο πρώτο κεφάλαιο ώστε να ελέγξουν την ορθότητα των γνώσεων τους και την ικανοποίηση των αιτημάτων τους.

Κρίνοντας το περιεχόμενο της ενότητας σε σχέση με τους στόχους που τίθενται από το ΑΠΣ, μπορούμε να αποφανθούμε ότι είναι πλήρης. Μάλιστα, καλύπτονται επιπλέον θέματα γύρω από τα ζώα, όπως η προστασία των απειλούμενων ειδών και σύνδεση των ζώων με την τέχνη και ζωή των ανθρώπων.

Η έβδομη ενότητα «Τα φυτά» αποτελείται από πέντε (5) κεφάλαια: «Πώς αναπτύσσονται τα φυτά», «Είδη φυτών», «Τι μας προσφέρουν τα φυτά», «Με θέμα τα φυτά» και «Τι μάθαμε για τα φυτά».

Η εισαγωγική σελίδα της ενότητας αναφέρει τα βασικά σημεία και έννοιες γύρω από τα φυτά που θα συναντήσουν οι μαθητές στην ενότητα. Οι μαθητές παρατηρούν τον εννοιολογικό χάρτη και εκφράζουν τις πρώτες σκέψεις τους γύρω από το θέμα.

Στο πρώτο κεφάλαιο, οι μαθητές, αρχικά, γνωρίζουν τις ανάγκες των φυτών για την ανάπτυξή τους: νερό, χώμα, ήλιο και αέρα. Παρατηρούν τις εικόνες που έχουν τη μορφή ιστορίας με τους ήρωες του βιβλίου. Η αλληλουχία των εικόνων παρουσιάζει τα στάδια της διαδικασίας δημιουργίας ενός κήπου στο σχολείο. Επιλέγεται από τα παιδιά ο χώρος και το είδος των φυτών που θα φυτευτούν, η εποχή φύτευσης, τα εργαλεία και σκέφτονται τους κανόνες φροντίδας των φυτών (διαθεματικές έννοιες: χώρος, χρόνος και αλληλεπίδραση). Στη συνέχεια, τα παιδιά μαθαίνουν τον κύκλο ζωής των φυτών. Μέσα από τους διαλόγους των ηρώων και την εικόνα, παρακολουθούν την πορεία ανάπτυξης τους και το βασικό ρόλο του σπόρου σε αυτήν. Στην τελευταία σελίδα του κεφαλαίου, περιγράφεται η διαδικασία παραγωγής της τροφής των φυτών και τα παιδιά αντιλαμβάνονται ότι είναι οργανισμοί που φτιάχνουν μόνα τους την τροφή. Μέσα από την παραπάνω διαδικασία, εξηγούνται τα βασικά μέρη ενός φυτού και ο ρόλος του κάθε ενός, σε αυτήν.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, τα παιδιά μαθαίνουν να χωρίζουν τα φυτά σε ομάδες, αφού όλα τα φυτά δεν είναι ίδια. Η ταξινόμηση, γίνεται ανάλογα με το πόσα χρόνια ζουν, πώς είναι ο βλαστός τους και το εάν ρίχνουν τα φύλλα τους ή τα κρατούν καθόλη τη διάρκεια του χρόνου. Σύμφωνα με το πρώτο κριτήριο, αντιστοιχίζουν τα φυτά που εικονίζονται στην πρώτη δραστηριότητα, σε κάποια από τις ομάδες: πόες, θάμνοι και δέντρα. Στη δεύτερη δραστηριότητα χρησιμοποιείται το δεύτερο κριτήριο και τα παιδιά χαρακτηρίζουν τα φυτά που εικονίζονται ως φυλλοβόλα ή ως αειθαλή

(διαθεματικές έννοιες: χρόνος, μεταβολή και ομοιότητα/διαφορά). Εν συνεχεία, η τελευταία δραστηριότητα του κεφαλαίου, στοχεύει να γνωρίσουν οι μαθητές διάφορους μηχανισμούς που έχουν αναπτύξει τα φυτά ώστε να εξασφαλίσουν την προσαρμογή τους στο περιβάλλον, την αναπαραγωγή, την καρποφορία και την προφύλαξη από τους εχθρούς. Για κάθε περίπτωση δίνεται παράδειγμα φυτού με εικόνα και αντίστοιχο κείμενο. Ο διάλογος των ηρώων έχει σκοπό να βοηθήσει τα παιδιά να συνειδητοποιήσουν ότι φυτά και ζώα εμφανίζουν παρόμοια χαρακτηριστικά, ώστε να εξυπηρετήσουν παρεμφερείς ανάγκες. Λόγου χάρη, Ως τυπική περίπτωση παρουσιάζεται ο σκαντζόχοιρος και η τριανταφυλλιά που προστατεύονται από τους εχθρούς με αγκάθια.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται η προσφορά των φυτών σε διάφορους τομείς. Εισαγωγικά, παρουσιάζεται η σημασία των φυτών και των καρπών τους στη διατροφή και υγεία του ανθρώπου μέσα από φωτογραφίες που τα απεικονίζει στο χώρο της κουζίνας. Σιτάρι, δημητριακά, λαχανικά, φρούτα και ξηροί καρποί είναι οι κατηγορίες που παρουσιάζονται και για καθεμία θα πρέπει τα παιδιά να γράψουν μερικά παραδείγματα. Επιπλέον, γίνεται λόγος και για τα αρωματικά φυτά που χρησιμοποιούνται για να γίνονται τα φαγητά πιο νόστιμα και ως θεραπευτικά βότανα (π.χ. χαμομήλι). Γίνεται αναφορά στις μορφές με τις οποίες συναντάμε τα φυτά, όπως φρέσκα, αποξηραμένα, μαγειρεμένα κτλ. Καταλήγοντας, το κεφάλαιο επιδιώκει να καταστήσει σαφή στα παιδιά, τον καθοριστικό ρόλο των φυτών στην ύπαρξη της ζωής, αφού παράγουν το οξυγόνο. Επίσης, τονίζεται η βασική θέση τους στην τροφική πυραμίδα, μέσα από ένα απλό παράδειγμα τροφικής αλυσίδας (χορτάρι, πρόβατο, λύκος).

Στο τέταρτο κεφάλαιο, ο «Κυριάκος» και η «Ανθή», παρουσιάζουν στην τάξη τους, ποιήματα, εκφράσεις, παροιμίες, μύθους και αινίγματα που έχουν σχέση με φυτά που βρήκαν σε βιβλία που έψαξαν και ρωτώντας τις γιαγιάδες τους. Οι μαθητές παρακινούμενοι από τους ήρωες, καλούνται να βρουν δύο ανάλογα παραμύθια και να γράψουν τον τίτλο και τον συγγραφέα τους. Στόχος είναι, να αντιληφθούν τη σχέση των φυτών με τον άνθρωπο, την τέχνη και τη λαϊκή παράδοση. Τέλος διαβάζοντας τα παραμύθια, μπορούν να γνωρίσουν χαρακτηριστικά και ιδιότητές τους.

Στο πέμπτο κεφάλαιο οι τρεις ήρωες του βιβλίου παραθέτουν την ανακεφαλαίωση της ενότητας των φυτών. Ο διάλογός τους, επιχειρεί την εννοιολογική σύνδεση με την επόμενη ενότητα.

Όσον αφορά την κριτική θεώρηση της ενότητας, οι στόχοι που τίθενται από το ΑΠΣ, καλύπτονται, όλοι, από το πρώτο κεφάλαιο. Παρόλα αυτά, η ενότητα περιέχει τέσσερα ακόμα κεφάλαια που εξετάζει σημαντικά θέματα πέρα από την ανάπτυξη των φυτών. Επομένως, προτείνουμε τον εμπλουτισμό των διδακτικών στόχων, που σχετίζονται με τα κεφάλαια αυτά.

Η όγδοη ενότητα «Διάφοροι τόποι της πατρίδας μου» αποτελείται από έξι (6) κεφάλαια: «Μια εκδρομή στο βουνό», «Από πού είσαι ποταμάκι:», «Μια θάλασσα πλατιά», «Πέρα στους πέρα κάμπους», «Στο χωριό και την πόλη» και «Τι μάθαμε για τους διάφορους τόπους της πατρίδας μας».

Η εισαγωγική σελίδα λειτουργεί ως προκαταβολικός οργανωτής. Οι μαθητές διαβάζουν το κείμενο, παρατηρούν την εικόνα που έχει τη μορφή χάρτη και συμπληρώνουν πάνω της τις λέξεις που ταιριάζουν (ποτάμι, βουνό, χωριό, πόλη, κτλ).

Στο πρώτο κεφάλαιο, κύριος στόχος είναι να γνωρίσουν τα παιδιά βουνό και το δάσος, ως ένα από τα φυσικά οικοσυστήματα της Ελλάδας. Ο «Κυριάκος» και η «Ανθή» περιγράφουν μια εκδρομή τους σε ένα βουνό. Μέσα από την αφήγηση και τις εικόνες, περιγράφουν τα είδη της χλωρίδας και πανίδας που συνάντησαν. Οι μαθητές θα πρέπει να σκεφθούν ποιες ανθρώπινες δραστηριότητες (διαθεματικές έννοιες: σύστημα και αλληλεπίδραση) αντιστοιχούν στους αριθμούς που σημειώνονται στην πρώτη εικόνα (υλοτομία, μελισσοκομία, δασοφυρσίωση, συλλογή ρετσίνας). Η δραστηριότητα αυτή, αποτελεί ερέθισμα για προβληματισμό και ευαισθητοποίηση των παιδιών σχετικά με τους τρόπους, το βαθμό εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων του δάσους, αλλά και την προστασία τους.

Το δεύτερο κεφάλαιο, επικεντρώνεται στην παρουσίαση των ποταμιών και των λιμνών ως άλλα δύο παραδείγματα φυσικών οικοσυστημάτων. Αρχικά, περιγράφονται χαρακτηριστικά ενός ποταμού (πηγές, ορμητικό ή σιγανό) και ο ρόλος τους στα ζώα και τα φυτά που ζούνε κοντά του. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες και μαθαίνουν χαρακτηριστικά παραδείγματα ζωικών (βατράχια, ψάρια, έντομα, πουλιά) και φυτικών (λεύκες, πλάτανοι, ιτιές, καλάμια) οργανισμών. Ακολούθως, γίνεται η ανάλογη περιγραφή και για τις λίμνες. Το κεφάλαιο καταλήγει με τις ερωτήσεις που προτρέπουν τους μαθητές να συλλογιστούν τους λόγους που οι άνθρωποι διαλέγουν να ζήσουν κοντά σε ποτάμια και λίμνες και τα πλεονεκτήματα που τους προσφέρουν.

Στην αρχή του τρίτου κεφαλαίου, παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά του παράκτιου και θαλάσσιου οικοσυστήματος. Δίνονται πληροφορίες σχετικά με τη

θερμοκρασία του νερού ανάλογα με το βάθος, τη σημασία της ύπαρξης φυτών και πλαγκτού για την θαλάσσια ζωή. Ακόμη, οι μαθητές παρατηρούν στην εικόνα αντιπροσωπευτικά είδη ζώων, φυτών και ανθρώπινων δραστηριοτήτων στα, υπό συζήτηση, οικοσυστήματα. Η ύπαρξη απορριμμάτων στην εικόνα έχει ως στόχο να ευαισθητοποιήσει τους μαθητές γύρω από τους κινδύνους που διατρέχουν από τον άνθρωπο (διαθεματικές έννοιες: σύστημα και αλληλεπίδραση). Το τελευταίο κομμάτι του κεφαλαίου, ασχολείται με τις τροφικές αλυσίδες της θάλασσας και τη μορφολογία του υποθαλάσσιου υπεδάφους.

Στο τέταρτο κεφάλαιο τα παιδιά μαθαίνουν για αγροοικοσυστήματα. Πρώτα, παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά τους, τα είδη και η ιστορική εξέλιξή τους. Το κείμενο τα πληροφορεί ότι ο άνθρωπος παλαιότερα χρησιμοποιούσε διάφορα ζώα για να τον βοηθήσουν στις αγροτικές εργασίες, ενώ σήμερα χρησιμοποιεί μηχανήματα. Αφού παρατηρήσουν την εικόνα, σημειώνουν αν πρόκειται για ελαιώνα, οργωμένο χωράφι, σιτοχώραφο, λαχανόκηπο ή φυσικό φράχτη στα αντίστοιχα σημεία της. Η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από τα προϊόντα που παίρνουμε και τι ζώα και φυτά ζούνε σε κάθε είδος που αναφέρθηκε παραπάνω (διαθεματικές έννοιες: χώρος και αλληλεπίδραση).

Το πέμπτο κεφάλαιο ασχολείται με τα εξημερωμένα ζώα από τα οποία ο άνθρωπος παίρνει τα προϊόντα τους. Δίνεται ο (λανθασμένος) ορισμός των κατοικίδιων ζώων και τονίζεται η διάκρισή τους σε σχέση με τα άγρια που ζούνε ελεύθερα. Οι μαθητές παρατηρούν την εικόνα, καταγράφουν τα ζώα και φυτά που εντοπίζουν και συζητούν σε τι χρησιμεύει το καθένα στον άνθρωπο (διαθεματικές έννοιες: σύστημα και αλληλεπίδραση). Στη δεύτερη σελίδα, η συζήτηση επεκτείνεται στην παρουσία άγριας ζωής (φυτών και ζώων) στην πόλη και το χωριό, χωρίς τη φροντίδα του ανθρώπου. Τα παιδιά, παρατηρούν τις φωτογραφίες και συμπληρώνουν ποια ζώα συναντούν στη διαδρομή από το σπίτι, στο σχολείο.

Το έκτο κεφάλαιο περιέχει την ανακεφαλαίωση της ενότητας με έναν τρόπο που συναντούνε πρώτη φορά τα παιδιά. Συγκεκριμένα, θα πρέπει να διαβάσουν το κείμενο και να ανακαλύψουν τη λέξη που αντιστοιχούν σε κάθε σκίτσο.

Κρίνοντας την ενότητα, έχουμε να παρατηρήσουμε ότι οι στόχοι του ΑΣΠ, παρόλο που καλύπτονται από το περιεχόμενο, είναι σχετικά, γενικοί και δεν εξειδικεύονται σύμφωνα με το περιεχόμενο κάθε κεφαλαίου. Το γεγονός αυτό, αποδεικνύεται ότι τίθενται μόνο δύο στόχοι για τα πέντε κεφάλαια (εξαιρουμένης του κεφαλαίου της επανάληψης) της ενότητας. Ακόμη, δεν γίνεται ο διαχωρισμός μεταξύ

οικόσιτου και κατοικίδιου ζώου. Στο πέμπτο κεφάλαιο, ζώα που χρησιμοποιεί ο άνθρωπος για να τον βοηθήσει σε εργασίες και ζώα που του κρατούν συντροφιά, ονομάζονται από κοινού κατοικίδια.

Η ένατη ενότητα «Το νερό» αποτελείται από τρία (3) κεφάλαια: «Νερό παντού», «Ο κύκλος του νερού» και «Το νερό στην καθημερινή ζωή».

Στο πρώτο κεφάλαιο, οι ήρωες του βιβλίου ενημερώνουν τους μαθητές για τα είδη του νερού (αλμυρό και γλυκό) και ότι το μεγαλύτερο ποσοστό της επιφάνειας της γης καλύπτεται από νερό. Επιπλέον, γίνεται σαφής η αναγκαιότητά του για τη ζωή, αφού το ανθρώπινο σώμα περιέχει πολύ νερό. Όπως αναφέρει η «Ανθή», χωρίς νερό δεν υπάρχει ζωή.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναλύεται ο κύκλος του νερού. Τα παιδιά διαβάζουν το κείμενο αναφοράς και την εικόνα και συζητούν για τις μορφές του νερού κατά τη διάρκεια του κύκλου του: υδρατμοί με την εξάτμιση και υγρή μορφή σαν βροχή, χαλάζι ή χιόνι (διαθεματικές έννοιες: αλληλεπίδραση και μεταβολή). Με τον τρόπο αυτό, συνδέουν τις μορφές που εμφανίζεται το νερό στη φύση, με τις μεταβολές της φυσικής του κατάστασης.

Το τρίτο κεφάλαιο ασχολείται με το νερό στην καθημερινή ζωή. Το κείμενο επεξηγεί την εικόνα που περιγράφει το σύστημα της ύδρευσης και της αποχέτευσης. Επομένως, η ανάλυση περιέχει δύο στάδια. Στο πρώτο, περιγράφεται το ταξίδι του νερού από την πηγή ως τη βρύση του σπιτιού και το δεύτερο, το ταξίδι του χρησιμοποιημένου νερού προς τη θάλασσα. Το σχήμα παρουσιάζει όλα τα ενδιάμεσα στάδια των δύο διαδικασιών.

Επισημαίνοντας τα αρνητικά σημεία σε σχέση με την κριτική της ενότητας, παρατηρούμε ότι στο δεύτερο κεφάλαιο δεν αναφέρεται η μορφή του νερού σαν πάγος, στη στερεά κατάσταση του, αλλά μόνο το χιόνι. Επιπλέον δεν τίθενται στόχοι για το τρίτο κεφάλαιο σχετικά με το νερό στην καθημερινότητα των μαθητών. Οι δύο στόχοι που τίθενται, καλύπτονται από τα δύο πρώτα κεφάλαια. Σημαντική παράλειψη του σχολικού βιβλίου παρατηρείται, στην απουσία προκαταβολικού οργανωτή και ανακεφαλαίωσης της ενότητας.

Η δέκατη ενότητα «Ο καιρός» αποτελείται από πέντε κεφάλαια: «Τι καιρό θα κάνει αύριο», «Ο καιρός από τόπο σε τόπο», «Ο καιρός επηρεάζει τη ζωή μας», «Ο καιρός και τα σπίτια σε διαφορετικούς τόπους» και «Τι μάθαμε για το νερό και τον καιρό».

Στο πρώτο κεφάλαιο, οι μαθητές μαθαίνουν για τους παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται ο καιρός: τη θερμοκρασία, τον άνεμο, τον ήλιο και την υγρασία. Μέσα από τη συζήτηση του «Κυριάκου» με την «Ανθή» βγαίνει το συμπέρασμα ότι για να μάθουμε τι καιρό θα κάνει αύριο, θα πρέπει να πληροφορηθούμε από το δελτίο καιρού από την Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία. Οι μαθητές παρατηρώντας την εικόνα του «Κυριάκου» αντιλαμβάνονται τη σύνδεση (διαθεματικές έννοιες: σχέση/αλληλεπίδραση) των καιρικών φαινομένων και της καθημερινής ζωής των ανθρώπων (επιλογή κατάλληλων ρούχων, ανάλογα με τον καιρό).

Το δεύτερο κεφάλαιο, επιχειρεί να βοηθήσει τα παιδιά στην αντίληψη ότι ο καιρός πιθανώς να είναι διαφορετικός από τόπο σε τόπο, κατά τη διάρκεια της ίδιας ημέρας. Για το σκοπό αυτό, στη δραστηριότητα, θα πρέπει να παρατηρήσουν τα σύμβολα που αναπαριστούν τον καιρό (έχουν παρουσιαστεί στο προηγούμενο κεφάλαιο) και την ενδυμασία του κάθε χαρακτήρα, που ζει σε διαφορετική πόλη της Ελλάδας, ώστε να κάνουν τη σωστή αντιστοίχιση.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η επίδραση του καιρού στις ανθρώπινες δραστηριότητες. Με αφορμή την εικόνα της φουρτουνιασμένης θάλασσας, τα παιδιά συζητούν για το πώς επηρεάζει ο καιρός διάφορες ομάδες ανθρώπων, όπως τους κατοίκους των νησιών, των επαγγελματιών της θάλασσας (π.χ. ναυτικών και ψαράδων), των αρρώστων και των τουριστών (διαθεματικές έννοιες: αλληλεπίδραση και μεταβολή). Στη συνέχεια, θα πρέπει να βοηθήσουν τον «Κυριάκο» και την «Ανθή» στον προγραμματισμό μιας εκδρομής στα βουνά. Ειδικότερα, θα πρέπει να σκεφθούν και να παρουσιάσουν ένα πρόγραμμα δραστηριοτήτων αν ο καιρός είναι καλός και ένα αν χαλάσει (π.χ. αν βρέξει). Με τη άσκηση αυτή, οι μαθητές αναγνωρίζουν τη σημασία της πρόγνωσης του καιρού σε σχέση με τις δραστηριότητες των ανθρώπων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, περιγράφεται η συσχέτιση του καιρού με τη μορφή και τα υλικά κατασκευής των σπιτιών. Αντιπαραβάλλονται τυπικές εικόνες σπιτιών της Ηπείρου και των Κυκλάδων και επισημαίνονται οι διαφορές στα χαρακτηριστικά και τη δομή. Ακόμη, εξηγούνται οι λόγοι που εμφανίζονται οι διαφορές αυτές σε σχέση με τις καιρικές συνθήκες που επικρατούν στις περιοχές αυτές (διαθεματικές έννοιες: ομοιότητα/διαφορά), αλλά και τα υλικά που υπάρχουν στο κάθε περιβάλλον.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, αποτελεί την επανάληψη της παρούσας ενότητας, μαζί με εκείνη της προηγούμενης. Παρατίθεται σε ολοκληρωμένες προτάσεις τα

σπουδαιότερα σημεία των ενότητων. Μέσα από το διάλογο των ηρώων τα παιδιά καλούνται να ευαισθητοποιηθούν στο θέμα της οικονομίας στη χρήση του νερού.

Οι παρατηρήσεις μας στην κριτική αξιολόγηση της ενότητας περιλαμβάνουν τρία σημεία. Πρώτον, σε κανένα σημείο της ενότητας δεν υπάρχει περιεχόμενο με το οποίο να φαίνεται η αλληλοσυσχέτιση «εποχικών μεταβολών του καιρού νε μεταβολές στη φύση». Για παράδειγμα θα μπορούσε να υπάρχει η φωτογραφία ενός ποταμού το χειμώνα και το καλοκαίρι, ως αντιδιαστολή, στην ποσότητα του νερού. Δεύτερον, δεν γίνεται η διάκριση μεταξύ των εννοιών καιρού και κλίματος. Στην ουσία, η έννοια κλίμα δεν αναφέρεται πουθενά. Παρόλα αυτά, στο τέταρτο κεφάλαιο το κλίμα είναι η έννοια που επηρεάζει την αρχιτεκτονική των σπιτιών και όχι ο καιρός, όπως, λανθασμένα, αναφέρεται. Τρίτον, δεν υπάρχει η εισαγωγική σελίδα με τον εννοιολογικό χάρτη της ενότητας και επιπλέον, η ανακεφαλαίωση δεν είναι αυτόνομη από την ανακεφαλαίωση της προηγούμενης ενότητας.

Η ενδέκατη ενότητα «Έχουν ζωή... Δεν έχουν ζωή» αποτελείται από τρία (3) κεφάλαια: «Ζωντανοί οργανισμοί και υλικά σώματα», «Γνωριμία με τα υλικά» και «Στερεά, υγρά, αέρια».

Στο πρώτο κεφάλαιο τονίζεται η διαφορά ανάμεσα στους ζωντανούς οργανισμούς και τα υλικά σώματα. Παρατηρώντας τη φωτογραφία, αλλά και το χώρο κοντά τους, οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν στο μπλοκάκι επιπλέον ζωντανούς οργανισμούς και άβια όντα. Το κείμενο αναφοράς πληροφορεί τους μαθητές ότι τα φυτά, τα ζώα και οι άνθρωποι ανήκουν στους ζωντανούς οργανισμούς, εξαιτίας των βιολογικών λειτουργιών τους. Σε αντίθεση, εξηγείται ότι τα υλικά σώματα, όπως το χώμα, οι πέτρες και τα σπίτια δεν έχουν ζωή. Το τελικό συμπέρασμα του κεφαλαίου είναι ότι τα άβια, μαζί με τα έμβια όντα, αποτελούν το περιβάλλον του ανθρώπου (διαθεματικές έννοιες: χώρος).

Το δεύτερο κεφάλαιο ομαδοποιήσει τα υλικά σε φυσικά και τεχνητά, ανάλογα με την προέλευσή τους. Για το λόγο αυτό, η δραστηριότητα καλεί τους μαθητές να γράψουν τρία αντικείμενα, από την τάξη και το σπίτι τους, φτιαγμένα από χαρτί, γυαλί, μέταλλο, μαλλί, πλαστικό και ξύλο. Ο διάλογος μεταξύ των ηρώων, δίνει αφορμή για συζήτηση σχετικά με τα ανακυκλώσιμα υλικά, τους τρόπους επαναχρησιμοποίησής τους και το ρόλο της σχολικής κοινότητας στο συγκεκριμένο θέμα.

Στο τρίτο κεφάλαιο, οι μαθητές παρατηρούν την εικόνα και διαβάζουν το διάλογο των ηρώων, που αποτελεί αφορμή για να διαχωρίσουν τα υλικά σώματα

σε τρεις κατηγορίες: στερεά, υγρά, αέρια. Με τα κείμενα αναφοράς, δίνεται έμφαση στις ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά των μορφών, όπως η υφή, η σκληρότητα, η ρευστότητα και η σταθερότητα του σχήματος (διαθεματικές έννοιες: ομοιότητα/διαφορά και χώρος).

Στην κριτική της ενότητας υπογραμμίζουμε ότι ο στόχος του ΑΠΣ για περιγραφή τρόπων ή διαδικασιών (π.χ. θέρμανση, ψύξη κτλ) με τις οποίες είναι δυνατόν να μεταβληθούν ορισμένες ιδιότητες των υλικών σωμάτων δεν είναι δυνατό να επιτευχθεί καθώς ουδεμία σχετική αναφορά υπάρχει σε κάποιο από τα κεφάλαια της ενότητας. Επιπρόσθετα, ένα τόσο σημαντικό και επίκαιρο θέμα, όπως είναι η ανακύκλωση, θα ήταν αναμενόμενο να παρουσιάζεται σε τουλάχιστον ένα αυτόνομο κεφάλαιο και όχι σαν ένθετο στα πλαίσια της συζήτησης για τα φυσικά και τεχνητά υλικά. Παραδείγματος χάριν, θα μπορούσαν να παρουσιάζονται οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις από τα, κάθε λογής, απορρίμματα και τα πλεονεκτήματα στη διατήρηση των φυσικών πόρων από τη συστηματική ανακύκλωσή τους. Κλείνοντας, στην παρούσα ενότητα, επίσης, λείπει η εισαγωγή και η αυτόνομη ανακεφαλαίωση.

Η δωδέκατη ενότητα «Ενέργεια» αποτελείται από πέντε κεφάλαια: «Ενέργεια παντού στη ζωή μας», «Ήλιε, ήλιε αρχηγέ», «Φύσα, αεράκι», «Τρέχει, τρέχει, τρέχει το νερό» και «Τι μάθαμε για τα υλικά και την ενέργεια».

Το πρώτο κεφάλαιο προσπαθεί να εισάγει τους μαθητές στην έννοια της ενέργειας. Η πρώτη δραστηριότητα, τους ζητάει να γράψουν σε κάθε κυκλάκι τον κατάλληλο αριθμό, ώστε οι εικόνες να είναι στη σωστή σειρά. Κάθε εικόνα παρουσιάζει τον «Κυριάκο» σε διάφορα στιγμιότυπα πρόσληψης ενέργειας (φαγητό), και μετατροπής (διαθεματικές έννοιες: σχέση και μεταβολή) της (ποδήλατο, τρέξιμο). Μέσα από τη δραστηριότητα, τα παιδιά αναμένεται να αναγνωρίσουν τη σημασία της ενέργειας στη ζωή και την αναγκαιότητά της για τις καθημερινές ασχολίες. Επιπλέον, με την επόμενη άσκηση, που θα πρέπει να επιλέξουν τι ήταν εκείνο που έδωσε την ενέργεια στον «Κυριάκο», για να παίξει ποδόσφαιρο, συνειδητοποιούν την πηγή της ενέργειας για τον άνθρωπο, που είναι η τροφή. Με τον τρόπο αυτό, επιχειρείται να γίνει αντιληπτή η, ως μη ορατή, αφηρημένη έννοια της ενέργεια από τους μαθητές, μέσα από τα αποτελέσματα που επιφέρει. Τέλος, με τη φράση «στη ζωή μας, συνέχεια, παίρνουμε και δίνουμε ενέργεια», γίνεται μια πρώτη νύξη στην έννοια της μετατροπής ενέργειας, από μια μορφή, σε άλλη.

Το δεύτερο κεφάλαιο ασχολείται με τον ήλιο. Εισαγωγικά, περιγράφεται τι είναι ο ήλιος και η ηλιακή ενέργεια. Μέσα από τις επιδράσεις του ήλιου στη Γη και

τον άνθρωπο (θερμαίνει και φωτίζει τη Γη, δίνει ενέργεια στα φυτά για να φτιάξουν την τροφή τους, δίνει ζωή στη Γη) οι μαθητές αναγνωρίζουν την ηλιακή ενέργεια ως την πιο απαραίτητη μορφή ενέργειας για την ύπαρξη της ζωής στη Γη (διαθετικές έννοιες: σχέση/αλληλεπίδραση). Οι φωτογραφίες που δείχνουν τις εφαρμογές της ηλιακής ενέργειας από τον άνθρωπο (ηλιακός θερμοσίφοντας, ηλιακό αυτοκίνητο), ενισχύουν τη διαμόρφωση της άποψης αυτής. Η ταυτότητα του ήλιου (όνομα, ηλικία, τόπος γέννησης και οικογένεια) δίνει στα παιδιά μια πρώτη άποψη του ηλιακού συστήματος.

Το τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζει στους μαθητές την αιολική ενέργεια. Ειδικότερα, μέσα από εικόνες και αντίστοιχο κείμενο, περιγράφονται οι τρόποι με τους οποίους ο άνθρωπος την χρησιμοποίησε από τα αρχαία χρόνια, μέχρι και σήμερα, με τη μετατροπή της σε κινητική ενέργεια (ιστιοφόρα, ανεμόμυλοι) και σε ηλεκτρική (ανεμογεννήτριες). Κλείνοντας, ο διάλογος μεταξύ των ηρώων, δίνουν την ευκαιρία στους μαθητές να συσχετίσουν το όνομα της αιολικής ενέργειας, με τον Αίοιο, το θεό του ανέμου, σύμφωνα με τη μυθολογία (διαθεματικές έννοιες: σχέση).

Στο τέταρτο κεφάλαιο οι μαθητές έρχονται σε επαφή με την υδραυλική ενέργεια, δηλαδή την ενέργεια του νερού. Ειδικότερα, πάλι μέσα από εικόνες και αντίστοιχο κείμενο, περιγράφονται οι τρόποι με τους οποίους ο άνθρωπος την αξιοποίησε από τα αρχαία χρόνια, μέχρι και σήμερα, με τη μετατροπή της σε κινητική ενέργεια (μύθος των στάβλων του Αυγεία, νερόμυλοι) και σε ηλεκτρική (υδροηλεκτρικά εργοστάσια). Κλείνοντας, το σχόλιο του «Σπίθα», δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να συσχετίσουν το όνομα της υδραυλικής ενέργειας, με την αρχαία λέξη «ύδωρ», δηλαδή το νερό.

Το πέμπτο κεφάλαιο αποτελεί την ανακεφαλαίωση της παρούσας και της προηγούμενης ενότητας. Οι μαθητές μελετούν τις προτάσεις που θα πρέπει να αφομοιώσουν από την ενότητα για τα υλικά και την ενέργεια.

Αναλύοντας την ενότητα κριτικά, διαπιστώνουμε ότι παρόλο που το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται σε μετατροπές της ηλιακής ενέργειας σε άλλες μορφές (θερμική και κινητική) ο δεύτερος στόχος του ΑΠΣ περιέχει μόνο τις μετατροπές της αιολικής και υδραυλικής ενέργειας. Επιπλέον, στο τέταρτο κεφάλαιο, αναφέρεται στην υδραυλική ενέργεια μόνο ως ενέργεια του νερού. Κάτι τέτοιο, από τη μία ίσως γίνεται για λόγους απλοποίησης, από την άλλη, ενδεχομένως το σχόλιο του «Σπίθα» στην περίπτωση αυτή δεν εξυπηρετεί το σκοπό του, που είναι η σύνδεση του της λέξης «ύδωρ» με το όνομα της υδραυλικής ενέργειας. Ακόμη, απουσιάζει η εισαγωγή

της ενότητας με τη μορφή, είτε του εννοιολογικού χάρτη, είτε του προκαταβολικού οργανωτή και παρατηρείται εκ νέου το φαινόμενο να συνυπάρχουν οι επαναλήψεις της των δύο τελευταίων ενότητων.

Η δέκατη τρίτη ενότητα με τίτλο, «Μεταφορές», αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια: «Μέσα μεταφοράς», «Συγκοινωνίες», «Τα προϊόντα ταξιδεύουν» και «Κυκλοφορώ με ασφάλεια».

Στο πρώτο κεφάλαιο οι μαθητές παρατηρώντας την εικόνα, συζητούν για τα μέσα μεταφοράς. Απαντούν ποια εντοπίζουν στην εικόνα, ποια άλλα γνωρίζουν που δεν φαίνονται στην εικόνα, με ποια έχουν ταξιδέψει και τι πρέπει να προσέχουμε για να μετακινούμαστε με ασφάλεια. Η δραστηριότητα που ακολουθεί, τους καλεί να γράψουν τρία παραδείγματα μεταφορικών μέσων ξηράς, θάλασσας και αέρα. Στόχος είναι η ομαδοποίηση των μέσων. Το κεφάλαιο κλείνει με την αξιοποίηση των μέσων για τη μεταφορά των εμπορευμάτων, αλλά και για τις μετακινήσεις των ανθρώπων. Η πρόταση αυτή, αποτελεί τη «γέφυρα» με τα δύο επόμενα κεφάλαια.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται συζήτηση για τα μέσα συγκοινωνίας. Το εισαγωγικό κείμενο δίνει τον ορισμό των συγκοινωνιών και ορισμένα χαρακτηριστικά τους, όπως το εισιτήριο και τα δρομολόγια. Με την παράθεση φωτογραφιών από βασικά παραδείγματα συγκοινωνιών (λεωφορείο, σιδηρόδρομος, πλοίο, αεροπλάνο) επιχειρείται η εξοικείωση με όλα ή κάποια από τα μέσα αυτά, ανάλογα με τα βιώματα των μαθητών. Η συζήτηση επικεντρώνεται σε θέματα όπως η ιστορία του κάθε μέσου και στα πλεονεκτήματα της μαζικής μετακίνησης των ανθρώπων με τα μέσα αυτά.

Στο τρίτο κεφάλαιο, οι μαθητές μαθαίνουν για το ταξίδι των προϊόντων από το χώρο παραγωγής τους, μέχρι το σπίτι κάθε οικογένειας. Η ανάλυση, γίνεται μέσα από το παράδειγμα της ντομάτας και τα μεταφορικά μέσα που χρησιμοποιούνται σε όλη τη διαδρομή (τρακτέρ, νταλικά, φορτηγάκι, μηχανάκι). Έτσι, γίνεται αισθητή η αναγκαιότητα και ρόλος των μέσων, στην καθημερινότητα των ανθρώπων. Η συζήτηση, τελειώνει με τα παιδιά να σκέφτονται ποια επιπλέον μέσα θα ήταν απαραίτητα για τη μεταφορά της ντομάτας σε ένα νησί (διαθεματικές έννοιες: χώρος, διαφορά και αλληλεπίδραση).

Στο τέταρτο κεφάλαιο επιδιώκεται οι μαθητές να εξοικειωθούν με τους βασικούς κανόνες του κώδικα οδικής ασφάλειας και να γνωρίσουν τα στοιχειώδη σήματα ασφάλειας. Μέσα από τη δραστηριότητα «συμφωνώ/διαφωνώ» καλούνται να επιλέξουν της σωστές ενέργειες κυκλοφοριακής συμπεριφοράς στην καθημερινή τους

ζωή. Αφού διαβάζουν το διάλογο μεταξύ των ηρώων, όπου έχουν διαφωνήσει, εκφράζουν την άποψή τους για την ορθή συμπεριφορά και τους κινδύνους παραβίασης των κανόνων. Στη συνέχεια, καλούνται να μάθουν το ρυθμιστικό ρόλο και τη σημασία των πινακίδων για την ασφαλή κυκλοφορία πεζών και οδηγών. Επίσης, τονίζονται οι τρεις κύριες κατηγορίες σημάτων, «προσοχή», «απαγόρευση» και «υποχρέωση» με τα αντίστοιχα αναγνωριστικά τους (σχήμα, χρώμα).

Προχωρώντας στην κριτική αξιολόγηση της ενότητας, οι στόχοι του ΑΠΣ καλύπτονται ικανοποιητικά από τα κεφάλαιά της. Ωστόσο, και στην παρούσα ενότητα απουσιάζει η εισαγωγή και η επανάληψη γίνεται στο τέλος της επόμενης ενότητας.

Η δέκατη τέταρτη ενότητα με τίτλο «Επικοινωνία και Ενημέρωση» αποτελείται από τρία (3) κεφάλαια: «Τρόποι επικοινωνίας και ενημέρωσης», «Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης» και «Τι μάθαμε για τις μεταφορές και την επικοινωνία-ενημέρωση».

Το πρώτο κεφάλαιο ξεκινά με τη διαπίστωση ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν ανάγκη από επικοινωνία και ενημέρωση. Στη συνέχεια επιδιώκεται να αναγνωρίσουν τους τρόπους και τα μέσα με τα οποία επικοινωνούν οι άνθρωποι (διαθεματικές έννοιες: επικοινωνία και αλληλεπίδραση) με αντίστοιχα παραδείγματα (σώμα, νοήματα, σύμβολα, γραπτά, εκφράσεις προσώπου). Στη συνέχεια, επικεντρώνονται στην ομιλία, ως ο πιο συνηθισμένος τρόπος επικοινωνίας με τους συνανθρώπους, και στην έννοια της μητρικής γλώσσας. Στο πλαίσιο αυτό, η συζήτηση επεκτείνεται στις διαφορετικές γλώσσες, μητρικές και μη που ενδεχομένως μιλούν κάποια παιδιά (διαθεματικές έννοιες: ομοιότητα/διαφορά και σχέσεις). Στην επόμενη σελίδα μια θεατρική παράσταση αποτελεί αφορμή για διερεύνηση διαφορετικών τρόπων ενημέρωσης πέρα από αυτούς που σκέφτηκαν οι ήρωες του βιβλίου (τηλέφωνο, πρόσκληση και διαδίκτυο).

Στο δεύτερο κεφάλαιο, οι μαθητές επεξεργάζονται τρία μέσα μαζικής ενημέρωσης, εφημερίδες, ραδιόφωνο και τηλεόραση. Αρχικά, καλούνται εντοπίσουν και να ονομάσουν τα διαφορετικά στοιχεία μιας εφημερίδας (άρθρα, φωτογραφίες, αγγελίες, κτλ.) και τις διάφορες ειδικότητες που συνεργάζονται για τη δημιουργία της. Συζητούν για το ραδιόφωνο ως μέσο ψυχαγωγίας και ενημέρωσης και για τα διάφορα είδη εκπομπών του. Μέσα από την υποθετική συγκρουσιακή κατάσταση που καλούνται να διαχειριστούν, καλούνται να ανιχνεύσουν τρόπους επίλυσής (διαθεματικές έννοιες: άτομο/ομάδα και αλληλεπίδραση). Στη επόμενη σελίδα, οι

μαθητές συζητούν για την τηλεόραση και τις διαφορετικές κατηγορίες εκπομπών. ενώ ασκούνται και στο σωστό τρόπο διαχείρισής της. Οι μαθητές συμβουλεύονται να παρακολουθούν εκπομπές που «είναι της ηλικίας τους, δεν προβάλλονται αργά τη νύχτα και δεν έχουν βία». Τέλος, καλούνται να σκεφτούν και να εκφράσουν άλλες εναλλακτικές της παρακολούθησης τηλεόρασης, δραστηριότητες.

Το τρίτο κεφάλαιο ανακεφαλαιώνει τις σημαντικότερες έννοιες από την τρέχουσα ενότητα, μαζί με την ενότητα που προηγήθηκε.

Αξιολογώντας την ενότητα, πρώτα από όλα θα αναφερθούμε στην έλλειψη θέσπισης μαθησιακών στόχων σε σχέση με την επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων που να επιτυγχάνονται από το περιεχόμενό της. Ο μοναδικός στόχος που αναφέρεται στην επικοινωνία («Να αποκτήσουν οι μαθητές την ικανότητα έκφρασης μπροστά σε άλλους και να παρατηρούν πώς επιδρούν στην έκφραση ενός ατόμου οι αντιδράσεις των άλλων) δεν υλοποιείται, καθώς δεν υπάρχει αντίστοιχη αναφορά πουθενά στην ενότητα. Όλοι οι υπόλοιποι στόχοι του ΑΠΣ, αναφέρονται στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Θεωρούμε ότι θα έπρεπε να συμπεριλαμβάνεται το διαδίκτυο και ο σωστός τρόπος χρήσης του στην παρουσίαση των μέσων μαζικής ενημέρωσης, λαμβάνοντας υπόψη τις κοινωνικές συνθήκες και τεχνολογικές εξελίξεις της εποχής μας. Επίσης, δεν υλοποιείται ο στόχος για την «κριτική ανάγνωση των προγραμμάτων των Μ.Μ.Ε., κυρίως των εντύπων και του ραδιοφώνου», καθώς δεν παρουσιάζεται καν ένα τυπικό πρόγραμμα στις σελίδες του βιβλίου. Μεγαλύτερη βαρύτητα έχει δοθεί στην τηλεόραση σε σχέση με το θέμα αυτό. Ωστόσο, και εκεί παρατηρούνται ελλείψεις. Για παράδειγμα, δεν αναφέρονται τα σύμβολα καταλληλότητας παρακολούθησης τηλεοπτικών προγραμμάτων, η ενδεδειγμένη ένταση και απόσταση από την τηλεόραση. Επιπλέον, παραλείπονται οι κίνδυνοι από την υπερβολική διάρκεια παρακολούθησης, όπως η παραμέληση της μελέτης των μαθημάτων του σχολείου και τα αρνητικά της «καθιστικής» ζωής. Στο πλαίσιο αυτό, θα μπορούσε το βιβλίο να υποστηρίζει πιο έντονα τις δημιουργικές δραστηριότητες σε σύγκριση με την παθητική παρακολούθηση τηλεοπτικών προγραμμάτων. Επομένως, κρίνουμε ότι δεν επιτυγχάνεται επαρκώς ο αντίστοιχος διδακτικός στόχος, αφού το βιβλίο απλά, κάνει μια σχετική αναφορά στο τέλος μάλιστα της ενότητας.

Η δέκατη πέμπτη ενότητα «Πολιτισμός» αποτελείται από πέντε κεφάλαια: «Μνημεία από παλιά», «Στο λαογραφικό Μουσείο», «Τα παλιά αντικείμενα διηγούνται», «Πανηγυράκι γίνεται» και «Τι μάθαμε για τον πολιτισμό».

Στην εισαγωγή παρουσιάζονται οι έννοιες που θα απασχολήσουν τους μαθητές σχετικά με τον πολιτισμό, με τη βοήθεια των ηρώων του βιβλίου και του εννοιολογικού χάρτη.

Στο πρώτο κεφάλαιο, οι μαθητές επεξεργάζονται παραδείγματα μνημείων: αρχαίο ναό, κάστρο αρχοντικό, καλντερίμι και παραδοσιακή βρύση. Μέσα από τις φωτογραφίες, τα κείμενα αναφοράς και τις προτεινόμενες δραστηριότητες διερευνούν το είδος του μνημείου, τα υλικά κατασκευής τους, τους τεχνίτες που εργάστηκαν και το ρόλο των μνημείων στην κοινωνική ζωή της εποχής εκείνης και του παρόντος. Τέλος, οι μαθητές συζητούν για το ποια μνημεία πιστεύουν ότι θα αφήσουν οι σημερινοί άνθρωποι στις μελλοντικές γενιές (διαθεματικές έννοιες: χώρος, χρόνος και μεταβολή).

Στο δεύτερο κεφάλαιο ο «Κυριάκος» προτείνει στην «Ανθή» να επισκευθούν το Λαογραφικό Μουσείο. Η πρώτη δραστηριότητα δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να αντιληφθούν τις διαφορές και τις ομοιότητες των αντικειμένων που χρησιμοποιούσαν οι άνθρωποι παλαιότερα και σήμερα (διαθεματικές έννοιες: χρόνος και μεταβολή). Στη συνέχεια συγκρίνουν την παραδοσιακή φορεσιά της εικόνας με τα ρούχα της τρέχουσας εποχής και έτσι, κατανοούν το ρόλο του Λαογραφικού Μουσείου στην ανάδειξη του λαϊκού πολιτισμού και παράδοσης και τη δυνατότητα που δίνει να έρχονται σε επαφή με αντικείμενα του παρελθόντος (παραδοσιακά κούνια). Η παρατήρηση της «Ανθής» έχει ως στόχο να ευαισθητοποιήσει τα παιδιά στη σωστή συμπεριφορά μέσα σε ένα μουσείο.

Στο τρίτο κεφάλαιο οι μαθητές έρχονται σε επαφή με τέσσερις λαϊκής τέχνης μέσα από ισάριθμα παραδοσιακά αντικείμενα. Η κασέλα αντιπροσωπεύει την ξυλογλυπτική, τα σκουλαρίκια την αργυροχρυσοχοΐα και η κανάτα την κεραμική. Τα κείμενα αναφοράς, στοχεύουν στην ανάδειξη των οικογενειακών κειμηλίων ως μαρτυριών της οικογενειακής ιστορίας. Με τις δραστηριότητες της ενότητας, οι μαθητές επεξεργάζονται διάφορες διαστάσεις των αντικειμένων, όπως τη χρησιμότητα, τον δημιουργό κάθε αντικειμένου και τα αντίστοιχα σύγχρονα αντικείμενα (διαθεματικές έννοιες: ομοιότητα/διαφορά, χρόνος, χώρος). Φτάνοντας στο τέλος του κεφαλαίου, οι μαθητές συζητούν για την ιστορία παλιών αντικειμένων που βρίσκονται στο σπίτι τους.

Το τέταρτο κεφάλαιο επικεντρώνεται σε μια άλλη έκφανση της λαϊκής παράδοσης και έκφρασης, εκείνης των πανηγυριών. Οι μαθητές παρατηρούν τη φωτογραφία, διαβάζουν το διάλογο των ηρώων και ύστερα, καλούνται να γράψουν

μερικά πράγματα που κάνουν οι άνθρωποι στα πανηγύρια, ανάλογα με τα βιώματά τους. Με αφορμή το πανηγύρι, οι μαθητές επιδιώκεται να γνωρίσουν στοιχεία του λαϊκού πολιτισμού που συνδέονται με αυτά, όπως τα παραδοσιακά τραγούδια, όργανα και χοροί. Ακολούθως, οι μαθητές συζητούν για τις γιορτές που διοργανώνονται στο πλαίσιο σχολικών εκδηλώσεων. Πιο ειδικά, προβληματίζονται για το περιεχόμενο μιας τέτοιας γιορτής, την ευθύνη της οποίας έχουν οι ίδιοι, ώστε να κάνουν συγκεκριμένες προτάσεις και να λάβουν ανάλογες αποφάσεις (διαθεματικές έννοιες: ομάδα και επικοινωνία).

Η ενότητα ολοκληρώνεται με το ανακεφαλαιωτικό πέμπτο κεφάλαιο που περιέχει λέξεις-κλειδιά. Στόχος, είναι η επανάληψη και η εμπέδωση της ύλης που έχει διδαχθεί.

Όσον αφορά την κριτική αξιολόγηση της ενότητας, έχουμε να υπογραμμίσουμε ότι ο διδακτικός στόχος «να γνωρίσουν οι μαθητές τοπικούς ήρωες, πολιούχους ή τοπικούς αγίους» δεν επιτυγχάνεται. Ο λόγος είναι ότι δεν υπάρχει καμία αντιστοιχία του στο περιεχόμενο κάποιου κεφαλαίου. Οι υπόλοιποι στόχοι ωστόσο, υλοποιούνται επαρκώς από την διδακτέα ύλη της ενότητας.

Η δέκατη έκτη και τελευταία ενότητα του βιβλίου με τίτλο «Αθλητισμός και Ψυχαγωγία» αποτελείται από δύο κεφάλαια: «Ο αθλητισμός και οι Ολυμπιακοί Αγώνες» και «Τι κάνω στον ελεύθερό μου χρόνο».

Το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στον αθλητισμό και ειδικότερα, στους Ολυμπιακούς Αγώνες και τη διοργάνωση που έγινε στην Αθήνα το 2004. Το κείμενο αναφοράς δίνει πληροφορίες γύρω από τους αρχαίους και σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες. Αφού παρατηρήσουν τις φωτογραφίες, οι μαθητές γράφουν κάτω από κάθε μια το όνομα του αθλήματος, αρχαίου ή σύγχρονου. Ακόμη, ταξινομούν τα αθλήματα σε ατομικά και ομαδικά και αναφέρουν ποια άλλα, και των δύο κατηγοριών, γνωρίζουν (διαθεματικές έννοιες: ομάδα και άτομο). Τέλος εκφράζουν την προτίμησή τους ανάμεσα στα αθλήματα που εικονίζονται σημειώνοντας το αντίστοιχο κυκλάκι.

Το δεύτερο κεφάλαιο στοχεύει να συνδέσουν τα παιδιά τον ελεύθερο χρόνο τους με δημιουργικές και γενικότερα ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Για το σκοπό αυτό, παρουσιάζονται σε αραχνόγραμμα, που καταλαμβάνει και τις δύο σελίδες του, διάφορα είδη δραστηριοτήτων. Η συζήτηση αφορά τις προτιμήσεις των μαθητών και καταλήγουν στη συνειδητοποίηση της αναγκαιότητας του ελεύθερου χρόνου και της δημιουργικής κάλυψής του.

Το περιεχόμενο της ενότητας αποτυγχάνει, σύμφωνα με τη γνώμη μας να οδηγήσει τα παιδιά να «αναγνωρίσουν τη σπουδαιότητα της άσκησης για τη σωματική και την πνευματική τους ανάπτυξη». Παρόλο που στο δεύτερο κεφάλαιο συμπεραίνουν ότι είναι σημαντικό να ασκούν δραστηριοτήτων στον ελεύθερο χρόνο τους, το γεγονός αυτό δεν συνδέεται με τα οφέλη (πνευματικά και σωματικά) της άσκησης στον άνθρωπο, με συγκεκριμένο τρόπο. Επίσης, ο τρόπος παρουσίασης των Ολυμπιακών Αγώνων στο πρώτο κεφάλαιο, δεν επιτρέπει στους μαθητές να «προσεγγίσουν το πνεύμα και τα βασικά στοιχεία τους». Επί παραδείγματι, δεν αναφέρεται η έννοια της ολυμπιακής εκχειρία ή του ολυμπιακού ιδεώδους και άμιλλας, με αποτέλεσμα να ενδέχεται να σχηματίσουν την εικόνα οι μαθητές ότι αποτελούσαν μια απλή αθλητική διοργάνωση.

6. Συμπεράσματα

Σύμφωνα με όσα έχουν αναφερθεί, ως σκοπός του μαθήματος της Μ.τ.Π. μπορεί να θεωρηθεί η προοδευτική εισαγωγή των μαθητών στη συστηματική παρατήρηση, διερεύνηση, γνώση, βίωση και η συνειδητή προσπάθεια βελτίωσης - αναδημιουργίας του φυσικού, κοινωνικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, καθώς και η μεθοδική και επαγωγική οδήγηση τους στην εξαγωγή και αλληλεπικοδόμηση των σχέσεων, τοπικής, χρονικής και αιτιολογικής ακολουθίας των φαινομένων.

Είναι επίσης γνωστό ότι το περιβάλλον είναι συγκροτημένο από στοιχεία διαφορετικής σύστασης και προέλευσης που όμως συνδέονται, μεταξύ τους με διαφόρων ειδών σχέσεις και αλληλεξαρτήσεις. Γίνεται επομένως φανερό ότι το μάθημα της Μ.τ.Π., στόχος του οποίου είναι η σπουδή του περιβάλλοντος σε όλες τις εκφράσεις του, χαρακτηρίζεται από πολύ μεγάλο εύρος, όσον αφορά το πλήθος των προς διερεύνηση θεμάτων και αποκτά αυτόματα επιστημονική διακλαδικότητα σχετικά με την προέλευση των γνωστικών αντικειμένων και τις μεθόδους προσέγγισης τους.

Τα μορφωτικά στοιχεία που αποτελούν τα θέματα διερεύνησης έχουν ενσωματωθεί και διαταχθεί σε ένα οργανωτικό σχήμα με τρόπο που το μάθημα να

προ βάλει όχι ως συρραφή αποσπασματικών γνώσεων και πληροφοριών ή ασχέτων μαθημάτων, αλλά ως ένας ενιαίος τομέας μάθησης με στόχο την ενοποίηση της γνώσης σε ευρύτερα γνωστικά σχήματα (δομές).

Στο πλαίσιο αυτό συνυφαίνονται στοιχεία από το ανόργανο και οργανικό φυσικό περιβάλλον αλλά και θέματα από την ιστορία, τη θρησκεία, το λαϊκό πολιτισμό και την παράδοση, από την πολιτική, τις πολιτιστικές δραστηριότητες, την υγεία, την οικολογία, οικονομία, τεχνολογία κ.λπ., στο βαθμό που γίνονται αντιληπτά από τους μαθητές.

Επόμενο λοιπόν είναι να απαιτείται για τη διδασκαλία του μαθήματος ένα ελάχιστο επίπεδο γνώσεων από τον επιστημονικό κλάδο ο οποίος θεραπεύει τα αντίστοιχα μορφωτικά στοιχεία (π.χ. Φυσική, Χημεία, Γεωγραφία, Βοτανική, Ζωολογία Κοινωνιολογία κ.λπ.). Βασικό μέλημα στο σημείο αυτό, είναι το πώς θα επιτευχθεί διακλαδική προσέγγιση της διδασκόμενης ενότητας έτσι ώστε να μην επέλθει τελικά διάσπαση της γνώσης και να μη διαταραχθεί η ενότητα της μάθησης.

Με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε, τα συμπεράσματά μας περιστρέφονται γύρω από τρεις άξονες. Ο πρώτος, αφορά τις επισημάνσεις που έχουν αναφερθεί στην κριτική αξιολόγηση κάθε ενότητας. Λαμβάνοντας υπόψη τον διαθεματικό χαρακτήρα της Μελέτης Περιβάλλοντος, οδηγούμαστε στους άλλους δύο άξονες συμπερασμάτων. Συγκριμένα, πεποίθησή μας είναι ότι το αντικείμενο της Μελέτης Περιβάλλοντος θα πρέπει να κινηθεί με στόχο τόσο την ανάπτυξη κριτικής σκέψης των μαθητών, όσο και την επικαιροποίηση του περιεχομένου των σχολικών βιβλίων. Αμφότεροι οι άξονες αυτοί, απορρέουν και από το γεγονός ότι το σχολείο, ως προέκταση της κοινωνίας, θα πρέπει να προσαρμόζεται στις αλλαγές που συντελούνται αναθεωρώντας ορισμένες από τις προσεγγίσεις σε θέματα που άπτονται στη Μελέτη του Περιβάλλοντος. Επίσης, μια σειρά άλλων μεταβλητών καθιστά αναγκαίες τις αλλαγές των αναλυτικών προγραμμάτων της Μελέτης Περιβάλλοντος. Τέτοιοι παράγοντες που επηρεάζουν το χαρακτήρα των αναλυτικών προγραμμάτων είναι οι επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις τα οικονομικά μέσα και οι απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Επομένως, γίνεται σαφές ότι για να είναι σε θέση οι μαθητές να ανταποκρίνονται στις αλλαγές αυτές και να διαμορφώσουν υπεύθυνες στάσεις ενεργού πολίτη, είναι αναγκαία η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης. Όσον αφορά την επικαιροποίηση του περιεχομένου των σχολικών βιβλίων κρίνεται απαραίτητη, καθώς οι σύγχρονες εξελίξεις, που κάποιες φορές είναι ραγδαίες, έχουν ξεπεράσει σε ορισμένα περιβαλλοντικά θέματα το περιεχόμενο της Μελέτης

Περιβάλλοντος της Α' και Β' Δημοτικού. Συγκεκριμένα προτείνουμε –στο βαθμό βέβαια που επιτρέπει η ψυχονοητική ανάπτυξη των μαθητών- τον εμπλουτισμό των βιβλίων με τα εξής σύγχρονα περιβαλλοντικά προβλήματα:

- Φαινόμενο του θερμοκηπίου
- Τρύπα του όζοντος
- Ατμοσφαιρική ρύπανση
- Ρύπανση των υδάτινων πόρων
- Απόβλητα
- Καταστροφή των δασών
- Μείωση της βιοποικιλότητας
- Ακραία καιρικά φαινόμενα
- Κλιματική αλλαγή και περιβαλλοντικοί πρόσφυγες
- Λειψυδρία

Βιβλιογραφία

Βασιλοπούλου, Μ. (2001), *Ο χάρτης εννοιών ως εργαλείο μάθησης*. Αθήνα.

Κατσίκης, Α. (2008). *Διδακτική Μελέτης Περιβάλλοντος* [Πανεπιστημιακές Σημειώσεις]. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Κόκκοτας, Β. Π. (2002). *Διδακτική των φυσικών επιστημών*. Αθήνα: Μ.Π. Γρηγόρης.

Κοσμόπουλος, Π. (2000). *Περιβαλλοντική κοινωνική ψυχολογία*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

- Κουλουμπαρίτση, Α. Χ. (2003). *Η Κατανόηση στο Αναλυτικό Πρόγραμμα στα Σχολικά Βιβλία και στη Διδακτική Πράξη: Συστημική Συσχέτιση και Αξιολόγηση*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Ματσαγούρας, Η. (2000). *Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Ματσαγούρας, Η. (2000). *Η διαθεμτικότητα στη σχολική γνώση. Εννοιοκεντρική αναπλαισίωση και σχέδια εργασίας* Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μούτσιος, Σ. (1996). *Παιδαγωγικές Μελέτες και Έρευνες: Το μάθημα της Μελέτης του Περιβάλλοντος στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2007). *Βιβλίο Μαθητή Μελέτης Περιβάλλοντος Α' Δημοτικού*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2007). *Βιβλίο Μαθητή Μελέτης Περιβάλλοντος Β' Δημοτικού*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2003). *Διαθεματικό Εννιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών Μελέτης Περιβάλλοντος Α' Δημοτικού*, Φ.Ε.Κ. 303 και 304. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2003). *Διαθεματικό Εννιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών Μελέτης Περιβάλλοντος Β' Δημοτικού*, Φ.Ε.Κ. 303 και 304. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Σταυρίδου, Ε. (2001). *Συνεργατική Μάθηση στις Φυσικές Επιστήμες*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Φλογαίτη, Ε. (1993). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*. Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις.

Χατζηγεωργίου, Γ. (1998). Γνώθι το Curriculum. Γενικά και Ειδικά θέματα Αναλυτικών Προγραμμάτων και Διδακτικές. Αθήνα: Εκδόσεις Ατραπός.

Χριστιάς, Ι. (1998). Από την Πατριδογνωσία στη Μελέτη Περιβάλλοντος: Η παιδαγωγική και τα Προβλήματα του Δημοτικού Σχολείου. Αθήνα: Τυπωθύτω.

Frey, K. (1998). Η μέθοδος *project* (Κ. Μάλλιος, Μετάφ.), Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κυριακίδη. (Το πρωτότυπο έργο δημοσιεύτηκε το 1986).

